

K U B B E A L T I .
AKADEMİ
M E C M U A S I

ISSN 1301-157X

NİSAN 2003

YIL: 32 SAYI: 2

SÂMİHA AYVERDİ . SAFİYE EROL

HALİL AÇIKGÖZ . MUHİTTİN SERİN

İLHAN GEÇER . KÂZİM YETİŞ

AHMET GÜNER SAYAR . MÜZEYYEN BUTTANRI

MURAT KOÇ . HALİL SOYUER

AYŞE GÖKTÜRK TUNCEROĞLU . DURSUN GÜRLEK

M.ZEKİ AKDAĞ . AYSEL YÜKSEL

SEMA UĞURCAN . AYHAN GÜLDAŞ

MUHTEREM YÜCEYILMAZ . MEMDUH CUMHUR

ZEYNEP ULUANT . ALİ YARDIM . KEMÂL YAREN

KUBBEALTI
AKADEMİ
MECMUASI

YIL: 32 NİSAN 2003 SAYI: 2

KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI

-Üç ayda bir çıkar.-

*

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi Adına Sâhibi

Sinan Uluant

*

Yazı İşleri Müdürü

Mehmet Nuri Yardım

*

Yayın Danışmanları

Prof. Dr. Mustafa Fayda, Prof. Dr. Mustafa Tahralı, Prof. Dr. Sema Uğurcan,
Prof. Dr. Kâzım Yetiş, Dr. İbrahim Aydın Yüksel.

*

Haberleşme Adresi

Peykhâne Sokağı No. 3 34400 Çemberlitaş / İstanbul

Tel: (0212) 516 23 56 - 518 92 09 Faks: (0212) 638 02 72

*

info@kubbealti.org.tr

kubbealti@superonline.com

www.kubbealti.org.tr

*

Postaçekli No. 337056

*

Abone Bedeli

Yurtiçi: 15.000.000.-TL. Kurumlar: 20.000.000.-TL. Yurtdışı: 25 USD - 25 EURO

*

Temsilcilerimiz

T. Diyanet Vakfı Ankara Yayınevi Necatibey Cad. Ankara İşhanı No. 8/32-33

Sıhhiye-Ankara

Bilge Kitabevi Atatürk Cad. Osmanlı İşhanı No. 105 Bursa

Beyoğlu Kitapçılık Ltd. Şti. Sofyalı Sokak No. 32/4 Tünel-İstanbul

Bulak Bilgi Hizmet. Neşr. ve Tic. A.Ş. Konur Sokak No. 27/6 Kızılay-Ankara

Akademi Kitabevi Kâzım Dirik Mah. 159. Sokak 6/A Bornova-İzmir

*

Baskı

Özal Matbaası

*

Mecmuamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

Değerli Kubbealtı Dostları	KUBBEALTI	5
Mülâkat	SÂMIHA AYVERDİ	7
Dört Kişi	SAFİYE EROL	9
Safiye Erol'un Kendi Kaleminden Hayatı	HALİL AÇIKGÖZ	15
Kemal Batanay	PROF. DR. MUHİTTİN SERİN	23
İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıldönümü Kutlamalarından 550. Yıldönümüne	KÂZIM YETİŞ	27
Tersine	İLHAN GEÇER	37
Yaşar Tunagür ile Hasbihal	ZEYNEP ULUANT	38
Süheyl Ünver'in İstanbul'un Fethine Gösterdiği Hassasiyet	AHMET GÜNER SAYAR	50
Turan Ofrazoğlu'nun Eserlerinde Fâtih ve İstanbul'un Fethi	DR. MÜZEYYEN BUTTANRI	55
Mecbur	HALİL SOYUER	64
Fâtih'i Düşünürken	AYŞE GÖKTÜRK TUNCEROĞLU	65
Rubaî	MEMDUH CUMHUR	67
Kadın Yazarlarımızın Fâtih'e ve Fethe Bakışları	PROF. DR. SEMA UĞURCAN	68
Sâmiha Ayverdi ve Fâtih	ZEYNEP ULUANT	74
Annemarie Schimmel'i Kaybettik	KUBBEALTI	81
Bir Mektup	ANNEMARIE SCHIMMEL	83
İki Âşinâ	AYSEL YÜKSEL	84
Oraları Hiç Göremedikti	M. ZEKİ AKDAĞ	86
"İbrâhim Efendi Konağı"nda Muhtevânın Tasnifi	DR. AYHAN GÜLDAŞ	87
Terbiyenin Eseri, Râtime	MUHTEREM YÜCEYILMAZ	99
Emiroğlu'nun Penceresi	PROF. DR. ALİ YARDIM	103
Okuduklarım-Gördüklerim- Düşündüklerim	KEMÂL Y. AREN	108

Kubbealtı Akademi Mecmuası,

4.10.1976 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince
8.11.1976 tarihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge
numarasıyla tavsiye edilmiştir.

Değerli Kubbealtı Dostları,

Yine dopdolu bir sayı ile karşınıza çıktık. Mecmuamızın Nisan 2003 sayısına da her zaman olduğu gibi Türk tefekkür hayatının mühim simâlarından Sâmîha Ayverdi ile yapılan bir mülâkatla başlıyor ve Safiye Erol'un yeni hikâyesi "Dört Kişi" ile devam ediyoruz. Halil Açıkğöz'ün "Safiye Erol'un Hayatı" başlıklı yazısının ikinci ve son bölümü de bu sayımızda yayınlanıyor.

Bildiğiniz gibi bu yıl İstanbul'un Fethi'nin 550'nci yılı kutlanıyor. Yeni bir çağın başlangıcı olarak insanlık tarihinde önemli bir hâdise kabul edilen İstanbul'un Fethi, Türk ve İslâm tarihi bakımından da son derece mühim bir vak'a ve kutlu bir gün sayılmaktadır. Bu münasebetle mecmuamızın bu sayısında "Fetih", ağırlıklı olarak yer aldı. Kâzım Yetiş, Ahmet Güner Sayar, Sema Uğurcan, Müzeyyen Buttanrı ve Ayşe Göktürk Tunceroğlu makalelerinde fethi değişik cephelerden incelediler.

Vakfımızın kurucusu Sâmîha Ayverdi'nin vefatının onuncu yıldönümü dolayısıyla Aysel Yüksel, Ayhan Gûltaş, Muhterem Yüceyılmaz ve Zeynep Uluant ise kıymetli mütefekkirimizi değişik zâviyelerden ele alarak, fikirleri ve eserleri üzerinde duruyorlar.

Ayrıca geçen ocak ayında aramızdan ayrılan kıymetli müsteşrik Anne-marie Schimmel'i rahmetle yâd ediyor ve onun muhabbetle bağlandığı Sâmîha Ayverdi'ye yazdığı bir mektubu yayınlıyoruz.

Bu sayının diğer şâir ve yazarları arasında İlhan Geçer, Halil Soyuer, Ali Yardım, Mehmet Zeki Akdağ, Memduh Cumhuri, Kemal Aren de bulunuyor.

Vakfımızın müzikî faaliyetlerini 33 yıldan beri büyük bir gayretle devam ettiren Yusuf Ömürlü Hoca'mızın hayatı ile alakalı olarak Ergun Balcı'nın yayına hazırladığı "Cibâli'den Kubbealtı'na" isimli eserin tanıtım toplantısı vakfımızın merkezinde 1 Mart 2003 tarihinde gerçekleşti. Türk san'at, kültür ve edebiyat dünyasının tanınmış simâlarından müteşekkil güzide bir topluluğun iştirak ettiği bu toplantıda başta vakfımızın Mütavelli Heyeti Başkanı İlhan Ayverdi olmak üzere Özcan Ergiydiren, Nevzat Atlığ, Necdet Yaşar, Yılmaz Kafadar, Zeki Ermumcu, Erhan Altuntaş, Doğan Karaağaoğlu, Aydın Yüksel ve Ergun Balcı birer konuşma yaptılar. Yusuf Ömürlü'nün aile fertlerinden meydana gelen topluluk ise küçük bir konser verdi.

Vefatının onuncu yıldönümü münâsebetiyle Sâmîha Ayverdi'yi anma

toplantılarının ilki Türk Edebiyatı Vakfı'nda 19 Mart'ta yapıldı. Prof. Dr. Mustafa Fayda ve Kâzım Yetiş birer konuşma yaptılar. Ayverdi ile ilgili ikinci toplantıyı Beyoğlu Belediyesi, 18 Nisan'da Muammer Karaca Tiyatrosu'nda tertipleyecek. Bu toplantıda da Beşir Ayvazoglu, Prof. Dr. Kenan Gürsoy ve Zeynep Uluant birer konuşma yapacaklar.

Ayrıca, Ankara'da Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkezi'nde 22 Mart'ta İsmet Binark; İzmir'de Türk Kültür San'at Derneği'nde 23 Mart'ta Prof. Dr. Ruhi Fırlalı ve Özcan Ergiydiren; Manisa'da Türk Kadınları Kültür Derneği Manisa Şubesi'nde 24 Mart'ta yine Özcan Ergiydiren yaptıkları konuşmalarla Sâmîha Ayverdi'yi yâd ettiler. Makedonya'nın Ohri Şehri'nde Matûkat tarafından 8 Mart Kadınlar Günü'nde Sâmîha Ayverdi anılırken, aynı şehirde 22 Mart tarihinde de mütefekkirimiz hakkında yapılan anma toplantısında Eyüp Salih ve Yıldız Ali Makedonya'da yaşayan kardeşlerimize hitap ettiler. Öte yandan Türk Kadınları Kültür Derneği Konya Şubesi, 12 Nisan'da Aysel Yüksel, Dr. Müjgân Cunbur ve Mehmet Emiroğlu'nun konuşmacı olarak katılacakları bir toplantı yapacaktır. Vakfımız ise "Vefâtının 10. yılında Sâmîha Ayverdi hâtırasına 3. bin yıla girerken Türk-Müslüman dünyasının sosyo-kültürel yapısının yeniden teşekkülü" isimli bir sempozyumu 6-7 Haziran 2003 tarihlerinde Ankara'da Milli Kütüphâne binasında gerçekleştirilecektir.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı tarafından her sene ananevî olarak tertip edilen "Vakıflar Günü" vakfın merkez binasında 5 Nisan 2003 tarihinde yapılacaktır. Sâmîha Ayverdi'nin üç eserinin takdim edileceği bu toplantıda Prof. Dr. M. Orhan Okay ve Uğur Derman birer konuşma yapacaklardır. Bu eserlerden "İki Âşinâ" ilk defa, "Millî Kültür Meseleleri ve Maarif Dâvâmız" ile ilâvelerle genişletilen "Hancı" ise 2'inci baskılarıyla yayın dünyasına girecektir.

Bu arada Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil'in Gençlerle Başbaşa isimli eseri 34'üncü, Din ve Laiklik isimli eseri ise 8'inci baskılarını yapmıştır.

Mecmuamızın münderecâtında son anda meydana gelen sıkışıklıktan dolayı Murat Koç ve Dursun Gürlek'in yazılarını Temmuz sayımızda yayınlacağımızı bildirir, özür dileriz.

Yeni sayımızda buluşmak üzere hoşça kalınız.

KUBBEALTI

Mülâkat

Sâmiha AYVERDİ

André Duchemin ile (Saint Benoit profesörlerinden-Papaz)

17.VI.1945

André Duchemin: evet Madam, Fazlı bana bir sözünüzü nakletti. Evvelce böyle tasavvur etmiyordum; fakat şimdi ben de sizin gibi düşünüyorum. İnsanlık, rûhânî meslek sâhibi olmakla da değil.

Sâmiha Ayverdi: İbni Arabî'yi bilir misiniz?

André Duchemin: Tabîî.

Sâmiha Ayverdi: İşte bu büyük hakîme mezhebini sordukları vakit: "Ben hiçbir mezhepten değilim, Muhammedî'yim" diye cevap veriyor. Fakat beşerin kıt iz'ânı, bu sözün büyüklüğünü kavrayamadığı için, kendisinin zindana atılmasına kadar işi ilerletiyorlar.

Evet, Mösyö insanlığın mezhebi yoktur; fakat dâvânın iç yüzünü kim, kaç kişi anlar?

André Duchemin: Hakîkaten beşeriyetin idrak ve ruh seviyesi o kadar düşük ki... Hattâ münevverler ve hattâ müellifler bile bundan hâriç değil. Bakıyorsunuz yüksek bir muharrir bir an bu dünya kirlerinden kendini kurtarıp ulviyete doğru kanat açarken, birden yorulup tekrar levse, tekrar dünyânın kirleri içine yuvarlanıp gidiyorlar.

Sâmiha Ayverdi: Hz. Muhammed'in sözlerine "Hadîs'i Şerîf" dediğimizi hiç duydunuz mu?

M.André Duchemin: Evet biliyorum.

Sâmiha Ayverdi: İşte bir hadîs-i şerifte Hz. Muhammed der ki: "Cennet, hoşla gitmeyen şeyler içinde, cehennem de şehvetler içinde gizlidir."

André Duchemin: Ne güzel söz.

Sâmiha Ayverdi: İnsanlar, dediğiniz gibi yükselirken çok defa tekrar yuvarlanırlar; zîra kötülükler câziptir, dâvet edici ve aldatıcıdır. Beşerin tabiatı bu.

André Duchemin: Fakat hayat bu değil.

(Kısa bir sükût)

André Duchemin: Ken'an Bey nasıldır Madam?

Sâmiha Ayverdi: Çok şükür iyidir; fakat burada değil, Boğaziçi'nde.

André Duchemin: Gördüğünüz zaman lütfen hürmetlerimi söyleyiniz. Kendisi benim nazarımda dünyanın en mes'ud insanıdır. Zira başını çevirdiği anda öteki âlemi seyredecek bir pencereye mâlik. İsteddiği zaman bu pencereden istediği gibi bakabiliyor.

Sâmiha Ayverdi: Evet, kendisi için bu dünyanın tek insanı diyebiliriz. Evet bahtiyardır; zîra mükevvenatta muâmelesi yalnız Allah'ladır. Sizde, bende, kurtta, kuşta gördüğü hep O'dur.

André Duchemin: Muhakkak ki bu, insanlığın erişebileceği en üstün gâye. Fakat beşeriyet bu gibi âli fikirlerden o kadar uzak ki..

Sâmiha Ayverdi: Uzak olabilir; fakat her asırda kendisini bu felsefenin dalgaları arasına bırakmış bahtiyarlar dâima mevcuttur. Bugün var, yarın yok olan felsefe meslekleri ortasında, ıtıbardan düşmeyen tek hakikat budur. Bu sabah bir genç ressamla bir lise talebesi bana mistisizmden sorular. Dedim ki: "Mistisizm, her yaratılmışta Allah'ın nûrunu görüp ona göre muâmele etmektir." Hz. İsa'nın bir sözü vardır: "İki defa doğmayan, mülk-i semâvattan içeri geçemez" der.

İşte, insanlığın icâbı üzere amel edebilmek için, bir kere anadan, bir kere de kendi tabiatımızın icaplarından doğmamız lâzım.

André Duchemin: Öyle mesut bir felsefe içinde yaşıyorsunuz ki, sizi tebrik ederim. Bana gelince, berâber yaşadığım kimselerin arasında bunalmış bir haldeyim. Harp biter bitmez ilk fırsatta doğduğum yere, Paris'e dönmek istiyorum.

Sâmiha Ayverdi: Mâmâfih dünyanın neresine gitseniz, beşerin ihtirâsı, birbirinin aynıdır. Elverir ki, iki kere doğmuş kimselerin arasında olasınız.

André Duchemin: Buna o kadar muhtâcım ve bunun eksikliğini o kadar acı hissediyorum ki..

Dört Kişi

Safiye EROL

Hazırlayan: Halil AÇIKGÖZ

İrfan

Artık iyice anlıyorum ki karımı kaybettim. Bunun böyle olacağını evvelden tahmin etmiştim. Fakat nereden geldiğini bilmediğim yalancı bir ümit bana hakikati zaman zaman unutturuyordu. Bu akşam... İşte Seniha üst katta hasta ve mecalsiz yatarken ben memleketini dönmek üzere terk eden bir seyyaha benziyordum. Eşyam hazır, dostlarıma vedâ ettim, tren kalmak üzere. Artık ancak ilerisi var, gerisi yok. İlerisi ise susuz, ağaçsız bir çöldür, kuş uçmaz, kervan geçmez, evet öyle.

Ah felek sana yine teşekkür ve minnet borçluyum, bana beş sene verdin, nice fânîye beş gün vermeyen hasis felek. Ve ben göğsümü gere gere diyebilirim ki, "Ömrümde felek beş sene mehtâbını sürdürdüm". Fânî insanın mülkünde bekâ aranır mı? Bilirdim ki insan malını, canını, cananını hattâ nâmus ve şerefini her an için kaybedebilir ve rûhen hazırlıklı bulunmalıdır. Ne de olsa şimdi -her bilgime ve kalenderliğime rağmen- vurgunum. Duyduğum acı aklımın alabileceğinden üstün. Şu kapalı ceketimin altında kalbime saplanmış gizli bir hançer taşıyordum ve her harekette o keskin ucun biraz daha saplandığını duysaydım bu kadar ızdırıp hissetmezdim.

Gerçek kalbimde saplı hançer saklı duruyor. Bu yara kimseye açılmaz, hiçbir cerraha gösterilmez. Ak saçlarımla aşkın hicranından bahsedemem. Mâruf bir tâcirim, beni maddî ve menfaat düşkünü bilirler. Piyasada eli hissedilen ve en büyük garp firmalarıyla ortak olan altın babası ben.. Gülsünler.

Seniha yavrum, bak küçük bir tesâdüf üç kişiyi aşk hastası etti. Biri sen güzel kız. İkincisi sevdiğin Fahri, çünkü sana kavuşması Allah'a kalmış gibi bir şey, o evli sen evli. Üçüncü hasta benim, bu koca herif. Bu işte kim batıp kim çıkacak (Allahü a'lem).

Seniha çocuğum, beş sene evvel de seni aldığım zaman aşk derdinden süzül müştün. O zaman sen bir daktilo idin ve güzel genç Mısır prensini sevmek tâlihsizliğine uğramıştın. Sonra o prens -seni sevmekle beraber- bir prenses aldı ve şimdiye kadar kendileri gibi birkaç küçük prens ve prenses daha yetiştirdiler. Hakikaten sen en yüksek tahtlara lâyıktın. Senin körpe dal gibi endâmını makine üzerine bükülmeğe mahkûm göremedim. Altın kâküllerin meşakkatten terli alınına yapışırdı. Vücut bulmuş birer ruh kadar mânâlı ellerin kopye kâğıtlarından kirlenirdi. Fakat ucuz is-

karpınlerin ayağının güzelliğini inkâr edemez, yürüyüşün bütün asâletini meydana verirdi. Evet evet... En ucuz bir paçavra üstünde dibâlar gibi dururdu. Oh ne acı hâturâ.

Seni o aşağılıktan çekip almak için hiç düşünmedim. Seni sevdim, çocuğum. Öteden beri kalbimde mevcut rikkat seni tanıdıktan sonra nâmûtenâhî oldu. Seniha, sana ne zaman tefekkürle baktımsa gözüm yaşardı. Şimdi yattığın odanın taraçasında yaz günleri mavi atlas bir şezlonga uzanırdın. Ev kıyâfetin dâimâ tül ve danteldi, beyaz, pembe, gümüş renk, müphem eflâtun, en nâzik renkler. Sen o halı döşeli süslü taraçada çardak kuran güllerin altında uzanmış yatarken sana gizli gizli uzun uzun bakardım, yavrum. Saadetimin berrak semâsı bulutlanırdı. Derdim ki "Ya bu genç kız birini severse!" Elbette bana âşık değildin, nonoş. Beş sene bana bir melek saflığıyla can yoldaşlığı ettin. İlk aşkının yarası pek geç savdı. Senin bana sadâkatin -heyhat- inkisârını dinlendirmektir. Bu inkisâr geçince elbet birini sevecektin. Acaba kimi, derdim, senin müstakbel mâbudunu tasavvur etmeğe çalışırdım. Dâimâ prens Bedrettin gözümün önüne gelirdi! Senin dönüp dolaşıp o tipte bir genç seveceğin içime doğmuştu. İşte...

Yalı komşumuz Hüsamettin Paşa'nın bahçesinde Fahri'yi sana ve bana takdîm ettiler, zavallı karıcığım. Fahri, bahçedeki kortta tenis oynamıştı, üstünde kolsuz bir beyaz gömlek vardı. Güzel çocuktur, fakat sen beş senedir ne güzeller gördün. Her türlü, diplomat, tâcir, şâir, memleketin en parlak evlâtları -bâzısı ciddi duygularla- pervâne gibi etrafında döndüler. Hiç biri sende alâka uyandırmadı. Fakat Fahri'yi bir gün içinde sevdin. Tabiat senin gibi nâdide yarattığı insanları israf etmemek için fevkalâde tedbirler almış, köpoğlu tabiat! Senin seveceğin erkek yüz binde birdir. Fahri ile sen: Ezelden namzet bir çift, size acıyorum. Sizi tabiat bir birinize çekiyor, cemiyet zorla, eti kemikten ayırır gibi ayırıyor. Fahri Güzin'in kocası, Seniha benim karım. Fahri nâmuslu bir genç. Seniha metin, hakşinas bir kadın. Fakat ne kadar mukavemet edebilecekler? Bu yay ne zaman kopacak, ne olacağız? Ben ne olursam olayım, Seniha ne olacak? Bir seyahat teklif etmeliyim, câzip bir hedef olmalı. Meselâ... Meselâ İspanya olmaz mı? Fakat hayır. İsveç.

Seniha

Narlar açınca gel!

Bu şarkıyı üç sene evvel İtalya'da dinledim. Otelimize milli kostümle-

rini giymiş bir grup çalgıcı geldi. İrfan İtalyanca bilir, bana tercüme etti: Ey meçhul sevdiğim, biliyorum ki, bir tânesin ve ben ancak seni sevebilirim. Sana henüz rastlamadım. Fakat sen varsın, yaşıyorsun. Belki uzak, belki yakın yerdesin. Seni arzû ile, hasretle bekliyorum.

Narlar açınca gel.

Bu beste hiç aklımdan çıkmadı. Ne zaman bahçemizde kan renkli nar çiçekleri açsa hâtıramda o çalgı canlanırdı. Meçhûl sevdiğim, narlar açınca gel.

Onu Hüsamettin Paşalar'ın tenis meydanında gördüm. Daha uzaktan yüreğim oynadı. Helecandan yüzüne pek bakamadım. İlk zamanları bu hâlimi Bedrettin'e olan benzeyişinden sandım. Halbuki gün geldi: Hoşuma gidiyor, dedim. Çok, pek çok hoşuma gidiyor, dedim. Sonra acaba, acaba?... Nihâyet "Evet" dedim. Nefsime karşı bu itiraf bana hem tatlı, hem acı geldi.

Ben benden geçercesine hayret, dehşet ve vecit duydum.

Tuhaftır ki daha yüzünü bile lâıkiyle görmedim. Her gün berâberiz; fakat bakamıyorum. Bu çılgın sırrım nazarımdan fıskırıp ona ve herkese âşikâr olacakmış gibi gözlerimi bigâne şeyler üzerinde gezdiriyorum. Hem onunla iki türlü göz göze gelmek var. İkisine de tahammül edemem. Evvelâ bir birimizle ortadan bir şey görüşürken bakışıyoruz. İkimizin de sesimiz sahte, sözümüz ve gözümüz sahte. Bu lâkaytlık ve mütekâbil pandomima beni müteessir ediyor. Yahut ki bilemeden, hazırlanmadan âniden göz göze geliyoruz. Bu müthiş bir şey oluyor, sessiz bir çırpınma. Bıyılacağım zannediyorum.

İrfan beni kolumdan tutup zorla memleket hârici bir yere götürse çok isâbet olacak. Bu mâcerânın hayâlimde tasavvuru bile ıztıraptan kurulmuş bir ehram gibi karşıma dikiliyor. Aşkım bir cehennem yolu gibi bana hırs, acılı göz yaşı vaadediyor. Âkıbetinde şerefsizlik ve cinâyet bile var. İrfan'a karşı cinâyetten başka nedir?

En fenâsı onu karısından kıskanıyorum.

Fahri

Mesleğimi eskiden beri can ü yürekten severim. Tabiate, hürriyete olan iptilâmı ancak engin denizler tatmin edebilirdi. Gemi kaldırdığına sayısız defalarda ne târif edilmez bir zevk duydum. Gemi zincir gürültüleriyle demir baş alıp ağır ağır aborda olduğu rıhtımdan uzaklaşırken karada kalan

kalabalığa bakarım, bana öyle gelir ki arz câzibesinden kurtulup fezâyâ kayıyorum. Ve zannederim ki denizin yıldızlı gecelerdeki güzelliğini bir şâir kadar gördüm ve duydum. Meğerse yanılmışım. Evet, geceyi, denizi, semâyı, yıldızları görebilmek için ölesiye âşık olmak lâzımmış. Otuzundan sonra -hem de hayatta ilk defâ olarak- sevmek! Bu hesapta yoktu, bu bir yıldırım çarpması oldu. Onu diyebilirim ki yüzüne bakmadan sevdim. Hüsamettin Paşa'nın bahçesinde Güzin'le tenis oynamıştım. "İrfan Beyler geliyor" dediler. İrfan Bey'in yalısı Paşa'nınkinden daha yüksek bir set üzerine yapılmış. Bizim yanımıza gelmek için iki tarafı hanımeli ve yaseminlerle süslü bir merdivenden indiler. Havaî mavi tül mü, dantel mi, şifon mu, bilmem, kadınlar bu kumaşlara ne isim verir, öyle hafif kible rüzgârı gibi tatlı ve yumuşak bir şey giymişti. Etekleri yere kadar uzundu, ayaklarında lâcivert atlas iskarpinler vardı. Gözüm kamaştı; yüzüne bakamadım. Ben çok değiştim, kendimden korkuyorum. Onun bir şeyini çalmak istemiştım, bir mendil, bir kalem, her ne ise, fakat cesâret edemedim. Kilidi küreği olan bir adam değilim. Karım cüzdanımı dolabımı da benden iyi bilir. Artık gülünç şeyler yapmağa başladım. Meselâ bir kapı açarken diyordum ki: Biraz evvel onun eli bu tokmağı çevirdi, ayağı bu eşığe bastı. Sonra ah ediyorum, yüreğimden sam yeli gibi bir ah kalkıyor, ah diyorum, felek, ah düzenbaz, kahpe felek! Ne olurdu, bu kadına beş sene evvel rastlasaydım.

İki haftadır yemekten kesildim. Her nevi gıda manzarasından iğreniyorum. Karımın zoruyla bâzı öte beri yesem de lezzet ayırt edemiyorum, et, balık, sebze hepsi bir. Bunun zararı yok, ya uyku! Uykusuzluk beni bitirdi. Halsiz ve dermansız vücudun mukavemeti tükendiği zamanlar oluyor; narkoza benzer bir baygınlığa yuvarlanıyorum. Çok sürmeden haşın bir el beni sarsıyor. Şuurum, durgun denizin âni bir rüzgârın canlanması gibi çalkanıp coşuyor. Gâipten bana kalk diyorlar, kalk unuttun mu, Seniha var. Seniha var, Seniha var, sanki nasıl, ufuklara kadar açık engin bir deniz kenarında asırlarca yaşamışım da birden bire ta önümde bir ada peyda olup görüş sâhasını kapatmış. Böyle muazzam bir yenilik... Acabâ ne güne kadar tahammül edebileceğim? Sıklet gâyeyi buldu, gemi fazla kaldırmaz. En ziyâde şaşıtığım şudur: Seniha'yı sevmek bana bir cürüm gibi gelmiyor. O evli, ben de evli, fakat vicdânım muazzep değil. Sanki ilâhî bir hakla onu seviyorum ve onun tarafından sevilmeğe istiyorum. Yahut ki... Bilmem İrfan Bey'le Güzin'i nasıl çiğnerim.

İstiyorum ki o beni sevsin. Yine istiyorum ki karım bedbaht olmasın, İrfan Bey'in yuvası bozulmasın. Gönlüm en zıt şeyleri aynı şiddetle diliyor. Hele onun beni sevmemesi imkânını hiç hatırıma getiremiyorum. Doğru düşünecek olsam bunu tabî görmeliyim. Benim gibi basit bir adamı neden tercihle sevsin? Fakat.. her şeye rağmen ümit.

Arzû serkeşte-i fikri muhal eyler beni

Kendim çok ıztırap çekiyorum; Yarap, başkalarının ıztırabını düşünemem, beni mes'ul tutma.

Güya istirahat için izinli idim. Geçenlerde acenteye gittim, denize çıkacağım, dedim. Bana Zonguldak seferini yaptırıldılar. Tuhaf oldu. Hesapça biraz avunmak ve unutmak istiyordum. Onu dâim görmezsem diyordum, onun güzelliği her an gönlümü üzmese, kim bilir vazife başında... Hey kocca sersem! Zonguldak seferi beni büsbütün bitirdi, onu uzaktan daha şiddetle seviyordum; üstelik de hasret. Karanlık ağır ağır çökerken boğazdan çıkıyorduk. Kumanda âletlerinin önünde sanki iki kişi duruyordu. Biri vazife başında Fahri Kaptan. Diğeri hasta, zebûn, çılgın, iki kat zincirle bağlı bir esir. Bir an geldi ki, Seniha'nın bir temâsını hatırladım; bir gün fal bakmak için sol elimi avuçları içine almıştı. Bu hâtûrâ elektrik cereyanı gibi damarlarımı dolaştı, bir puntele dayandım. Sonra vardiya nöbetini teslim aldılar. Fakat bana istirahat haram. Bir müddet ana güvertede dolaştım ve nihâyet tenhâ kalmak için kaptan köprüsü üstüne miyar pusula yanına çıktım. Yıldızlı bir geceydi. İşte Dübb-i Ekber, işte Kutup Yıldızı, işte Kehkeşan. Berrak bir gökte irili ufaklı sayısız yıldızlar parıl parıl titreşiyordu. Göğe baktım, içim açıldı, açıldı, dedim ki "Ne ulu, ne güzel!". Her tarafım hayretle gevşemişti; denize baktım, sonra gözlerim kapandı. Bir lâhzada üç mücizeli varlık idrâk etmiştim: Yıldızlı gök, engin deniz ve gönlüm. Ben âciz bir insanım, bir çöp, bir yaprak. Fakat bu aşk büyük ve sırlı bir kuvvet, onu aynı göğe ve denize benzettim.

Güzin

Fahri'nin yüzünden düşen bin parça oluyor. Buraya geldik geleli huy değişti. Konuşmuyor, yahut fazla konuşuyor; buhran geçirir gibi söylüyor, sonra susuyor ve dalyor. Her halde uykusu da muntazam değil. Herkes dağıldıktan sonra saatlerce bahçede dolaşıyor, karanlıkta sigarasının ateşini görüyorum. Bu ne çok sigara içmek! Sofrada içkiyi de fazla alıyor. Yeni yeni âdetler. Benim anladığım: Buralarda gördüğümüz lüks hayat

Fahri'yi müteessir etti. İhtimal zihinde mukayeseler yapıyor. Keşke paşa dayım bizi dâvet etmeseydi. Nerede her zamanki kanâatkâr ömrümüz, nerede bu ihtişam, bu debdebe, açılış saçılış.

Fahri mesleğinde kalmak için inat etmemiş olsaydı elbet biz de bugün daha geniş yaşayabilirdik. Bilmem ki külüstür şilepleri Karadeniz'e, yok İzmir'e getirip götürmekten ne zevk alıyor. Deniz deniz! diyor. Bıkmadın mı? diyorum, benimle eğleniyor. Ayıp değil ya, benim mahdud ferâsetim denizin câzibesini lâıyıkıyla ihâta edemedi.

İrfan Beyler de züppe bir şeyler. Karı koca lākırdıya mütemâdiyen İngilizce, Fransızca sözler karıştırırlar. Sanki bu lisanları bilmek pek tabii bir şeymiş gibi. Kasten yapmıyorlar, olabilir. Fakat düşünmek lâzım ki lisan bilmeyen ben bu kusurumu her an utanarak, üzülerək duymaktayım. Fahri bittabi İngilizce bilir, Fransızca'yı da çok güzel söylediğini ve yazdığını iddia ederler.

İrfan Bey ne ise ne... Amma karısı! Tuhaf kadın. Nâzik, hassas, buna şüphe yok. Fakat mağrur. Yediğı, içtiğı, giydiğı, hattâ kokladığı şey dört kat imtihandan geçermiş. Gümüş ve altından gayrı mādene eliyle temas edemezmiş. Bakırın, demirin kokusuna (Bu da ne demek sanki?) tahammül edemezmiş. İrfan Bey'in hanımı hiç kendinden, kendi hususiyetinden bahsetmiyor. (Ben) demiyor, (Siz) diyor. İçimizi dışımızı kendisine anlatıyoruz. Fakat itimat, karşılıklı olmuyor. Bahis ona, onun hayatına, onun izdivacına dönünce Seniha Hanımefendi sükût rekorunu kırıyor. Fahri ile yıldızları barışmadı, birbirlerinin ne yüzüne bakıyorlar, ne konuşuyorlar. Geçenlerde bir gün sofrada yan yana tesâdüf etmişlerdi, dikkat ettim, bütün yemek müddetince iki üç kelimeden fazla konuşmadılar. Fahri ona hizmet etti, o da kısa kelimelerle, baş işâretleriyle teşekkür. Tabacağının yanına penbe bir gül yatırmış, canlı bir mahlûk gibi onunla oynuyor, ona bakıyor ona -Allah inandırсын- âdetâ gülümsüyordu. Böyle garip halleri olmasa zararsız kadın.

Dün akşam İrfan Bey hep seyahatten bahsetti, İsveç'ten, beyaz gecelerden, şimal edebiyatından. Ben bu şeyleri pek anlamıyorum. Fahri'nin de canı sıkıldı. Sigara paketini kaptı ve bahçeye kaçtı.

Hakikaten zenginlik insanları şımartıyor.

Safiye Erol'un Kendi Kaleminden Hayatı*(2)

Halil AÇIKGÖZ

100. Doğum Yıldönümü Münasebetiyle

Bindokuzyüzelliyediyi yılı Nisan'ında "Anadolu yakasına geçtim."⁴⁵ ifadelerinden Avrupa yakasında oturmakta olduğu anlaşılıyor ki, bu bilgileri Mehmet Çavuşoğlu da sohbetlerinde dile getirmişti. Hatta adresine kadar vermişti: **Maçka Palas A Blok, 16 numara.** 1961 yılında bir makalesinden, Avrupa yakasında oturmakta olduğunu anlıyoruz: "Anadolu yakasının çocuğuyum, fakat çok seneler evvel bir sevgili ve aziz yakınımın isteğini yerine getirmek için Karşıyaka'ya taşındım. Evet ama aklım, biraz da ruhum Anadolu kıyılarında kaldı."⁴⁶ Maçka Palas'ta oturduğu bu yıllarda Nihad Sâmî Banarlı, Nezihe Araz, Şofi Huri ve Sâmîha Ayverdi'den müteşekkil Mesnevî şerhini hazırlama komisyonunda yer aldığını ve dört yıl boyunca haftada bir toplanarak Ken'an Rifâî'nin **Şerhli Mesnevî-i Şerif**'ini⁴⁷ yayına hazırladıklarını görüyoruz. Bu hususta Emel Armutçu ayrıca, Ali Esat Göksel'in "**Bir Sadâkat Hikâyesi**" isimli kitapta Mesnevî Şerhi çalışmasından da söz edildiğini nakletmektedir⁴⁸.

1961 yılında Safiye Erol'u Divanyolu'ndaki Claud Farrere Otel'i'ne taşınmış buluyoruz. **Rüzgârla Berâber** yazısı bu taşınmaya rûhen hazırlanışını dile getirmektedir: "Göç ediyorum. Harîminde yirmi sekiz sene geçirdiğim geniş apartman dâiresinden bir otel odasına çıkmaya mecbur kaldım. Yıllanmış ev kadını alışkanlıklarını arkada bırakmak, üniversiteli hayatına dönmek gerekecek, kepçeden, kaşıktan, ütuden, elektrik süpürgesinden birden bire kurtulan ellerim sanki boş kalacak.

Bu ne için böyle oldu? Uzun hikâye... Hem okuyucuyu ilgilendirmez. İnsan, mukadderâta ne kadar karşı gelmek istese, statükoyu elde tutmak uğruna ne kadar dirense, kendi nasibinin icâbı olan değişikliklerden kurtulamaz. Durup durup pişmek, matlup bir kıvamı bulasıya kadar ateşten ateşe sürülmek lâzım geliyor. Türk İslâm ulularının cefâ bereli hayatlarını dü-

* H.Açıkgoz, "Hâtıraların İçinden: Safiye Erol'un Yazı Dünyası", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Yıl.30, nr.4, Ekim 2001, s.80-88'e yeni ilâveler yapmıştır.

⁴⁵ Safiye Erol, "Nevrûz", **Havâdis**, 17.04.1957; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgoz), 1.b., İstanbul 2002, s. 97-99.

⁴⁶ Safiye Erol, "Semt-i Dildâr", **Son Havâdis**, 28.10.1961; Safiye Erol **Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgoz), 1.b., İstanbul 2002, s. 284-287.

⁴⁷ Ken'an Rifâî, **Şerhli Mesnevî-i Şerif**, 1.b., İstanbul 1973, s. 750, Hülbe Yayınları.

⁴⁸ Emel Armutçu, "Maçka Palas'ın Tarihi Yazıldı", **Hürriyet**, 11.07.1999.

şünüyorum da o üstatların talebesi olmaya özenen ben, karşıma çıkan umulmadık imtihanlara göğüs gerdirecek kuvvetin rûhuma aktığını duyuyorum. Türk münevverleri ve onların sâdık talebeleri her devirde cefâ çekmiştir. Bir eserin, bir fikrin, her an bir tek mısraın yâhut sâdece bir şahsiyetin olgunluğunu murat eden hilkat elbette namzedini oturduğu yerde oturtmaz, onu dama taşı gibi konaktan konağa oynatır."⁴⁹ 1961'de "harîminde yirmi sekiz sene oturduğum.." dediği ve 1933'ten itibaren oturdukları Kadıköy-Şifâ'daki ev bir müteahhit tarafından allem edilip kallem edilip kat karşılığı alınır. Üç katlı ev, Üsküdar Selimiye semti Karlıkbayırı'nda tek bir daire karşılığında âdetâ iç edilir. Safiye Erol, bu konuda içi yana yana şunları kaydetmektedir: "Otel deyince insanların geçici barınağı akla gelir. Ekseri yolculuk hâlinde otele girilir, ama bâzen de bir zaman için ev gulgulesinden kurtulmak, yahut bir kaplıca kürü yapmak, yahut tâtîl geçirmek için girilir. Bir de var ki insan evsiz kalır. Mecbur olur, otel odasında yuvarlanır. İnsan nasıl evsiz kalırmış dersiniz (bin bir türlü) cevabı pek kifâyetsiz, kader kısmetin astronomik rakamlarla ifade edilemeyecek kombinezonları varsa insan o nispette evsiz kalabilir. Meselâ birisi illâ kahpelik etmek ister, ne hikmetse etrafında ufak tefek menfaatler kollamakla geçinen çakal sürüsü kahpecikler peyda olur, kaşla göz arası evsiz kaldınız, onlar yani baş kahpe ile avanesi kahpecikler bu vurgundan ne hayır görürler. Bilmem ama siz bir zaman için akraba evinde, pansiyonda, otelde şurada burada oturursunuz, bir zaman için gurbet yaşarsınız. Bu da lâzım, gurbete çıkar Tanrıya şükür olsun, haddinden fazla bağlandığımız yuvamızı dağıtır, rûhumuzu tutsak alan alışkanlıkları yele verir, aldanarak güvendiklerimizi sele verir. Bir kapıyı kapadı, bin kapı açacaktır. Yeter ki arada geçecek gurbet devresinde bir gereğince temizlenip hazırlanalım. Benim kaldığım Cloud Farer Oteli..⁵⁰ demektedir. Bir kaç ay kaldığı otelden Karlıkbayırı'ndaki eve yine 1961 yılı içinde taşınmıştır. "Yazımın başlığı Türk müsikisini bilenlerde bazı tedâtiler uyandırır her halde. Sabâ makâmından meşhur bir şarkıdır. "**Semt-i dildâre bu demler güzerin var mı sabâ.** Dil-i hasret-zedeye nev haberin var mı sabâ... ..Karşı yaka, beri yaka gibi tâbirler vardır, insanın ayak

⁴⁹ Safiye Erol, "Rüzgârla Berâber", *Son Havâdis*, 03.05.1961; Safiye Erol Makaleler, (Haz: Halil Açıkğöz), 1.b., İstanbul 2002, s. 199-202.

⁵⁰ Safiye Erol "Otel Hayatı I", *Son Havâdis*, 17.08.1961; Safiye Erol Makaleler, (Haz: Halil Açıkğöz), 1.b., İstanbul 2002, s. 256-259.

*bastığı zemine göre değişir. Bana şimdi İstanbul (karşıyaka) geliyor ve şaşıyorum, neden merhum Yahyâ Kemâl, Cihangir tepesinden Üsküdar'a bakmakla yetinmiş, neden Karlıkbayırı'ndan İstanbul panoramasına bakmamış? Şiirimiz çifte tasvirle zenginleşmiş, görüş zâviyesine göre (Hayâl Şehir)'in kâh bu yaka kâh karşı yaka olabileceği belirmiş olurdu."*⁵¹ ifâdelerinden artık yeni evinde olmanın huzurunu duymaya başladığı görülüyor.

Çeşitli yazılarından anladığımıza göre, Safiye Erol, bazı sosyal aktivitelere de katılır. Üsküdar İmar ve Kültür Derneği'ne üye olur. Bu konuda Emel Esin (11.11.1981 Türk Edebiyatı Vakfı'nda bir sohbetten sonra) 1961-1964 yılları arasında **Üsküdar İmar ve Kültür Derneği**'nde birlikte bulunduklarından söz etmişti. Oradaki mûsikî toplantılarına, ramazan eğlencelerine, sohbetlere iştirâk eder.

19.04.1961 târîhli **Son Havâdis**'teki "Kongre Dolayısıyla" başlıklı yazısında da belirttiği gibi, Türkiye Kadınlar Dayanışma Birliği mensubu olarak Milletler Arası Kadınlar Konseyi üyesi olduğunu da görüyoruz. Bu Konseyin 1960 yılında Ankara'da yapılan toplantısına Türkiye temsilcisi olarak katılmıştır⁵².

Edirne şehrinin, Selimiye Câmii'nin ve diğer târihî yerlerin Safiye Erol'un hayatında ve iç dünyasında ap ayrı bir yeri vardır ve fırsat buldukça Edirne'ye seyahatler yapar. Bunlarla ilgili görüş ve intibâlarını makalelerinde muhtelif vesîlelerle dile getirir. Bilhassa makalelerinde ve **Cigerdelen** romanında işlediği Trakya, Keşan ve Edirne çevresi ile ilgili izlenim yazıları üç ayrı grupta karşımıza çıkar. Bu seyahatleri ve ziyaretleri sırasında Edirne'de bir üniversite kurulması teşebbüsünü de yakından tâkip eder.

1962 yılının 14 Ekim günü Ankara ve İznik'e yaptığı seyahatler üzerine yine gezi intibâlarını kaleme almıştır.⁵³

Bu arada **Cigerdelen** romanı **Yeni İstanbul Gazetesi**'nde 22 Mart 1963 tarihinden itibaren 88 sayıda tefrika edilmiştir.

⁵¹ Safiye Erol "Semt-i Dildâr", **Son Havâdis**, 28.10.1961; **Safiye Erol Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s. 284-287.

⁵² Safiye Erol "Kongre Dolayısıyla", **Son Havâdis**, 19.04.1961; **Safiye Erol Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s. 190-194.

⁵³ Safiye Erol "Müze Şehir: İznik I", **Yeni İstanbul**, 02.11.1962; "Müze Şehir İznik II", **Yeni İstanbul**, 09.11.1962; "Huysuzlar Tekkesi", **Yeni İstanbul**, 16.11.1962; **Safiye Erol Makaleler**, (Haz: Halil Açıkgöz), 1.b., İstanbul 2002, s. 450-460.

Safiye Erol'un ilk telif yazısından itibaren yazdığı bütün yazılarda bir kadın duyarlılığı hâkimdir. Öyle bir duyarlılık ki, gerek Batı gerek Doğu kültürünün damıtılmış duygu ve düşüncesini saf aşk teknesinde yoğururken insanları, eşyaları, mekânları hiç ihmal etmemiş, onlardaki ayrıntılara büyüteç tutmuştur. Onu, kadın duyarlılığı ile bir feminist çıkırtkan saymak mümkün değildir. Ama her cümlesinde ve yaklaşımında, kaleminin dokunduğu her meselede, o hem düşünen hem duyan mütefekkir bir şark kadını yüreği taşımaktadır⁵⁴.

Safiye Erol, çok dikkatli bir okuyucu, çok geniş ve derin düşünen bir mütefekkir, ayrıntılardaki güzellikleri görebilecek hassasiyette bir gözlemci ve doğu-batı, eski-yeni arasında kurduğu köprünün temel taşlarını kendi vücudu teknesinde yoğurmasını bilmiş ender yetişen bir şahsiyettir. Makalelerinde çevre gözlemlerine, bu gözlemlerden çıkardığı derslere, şehirlere, sokaklara, hayvanlara, çiçeklere, böceklerle herkesten farklı bir ışık ve dikkatle yazar. Kaleminin dokunduğu nesneler âdetâ birden bire canlanır, birer ruh kazanır.

Zengin ve engin bir kültür insanı olmasına rağmen halk seviyesine inerken Keşan ağız özelliklerini kullandığını da görmekteyiz. Samimi sohbetlerinde bu Keşan ağzını bolca kullandığına yakın dostları şahittir.

Bir mülâkatta kendi sanat anlayışı ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmeye dikkat çekicidir: *"Sanatkârın bir hâdiseyi, bir mâcerayı yaşama tarzı şahsî yaşayışının fevkindedir. Ben bir eserimde bir aşk hicranını tarif ederken, o hicranı bütün şark kadınları nâmına yaşadım.. Niçin itiraf etmeyeyim, ben gayet fatalistim. Bu cemiyetin bana ne kadar ihtiyacı varsa, o kadar zaman yaşarım ben. Fazlasına zâten lüzûm yok"*⁵⁵ demiştir. Nâzan Yeşim'in "Üç gün evvel berâberdik. Yeni bir kitabının plânlarından bahsediyordu"⁵⁶ (27 Eylül 1964) dediği kitap, acabâ **"Coşkun Sular Diyârı-Gâzî Atam"** başlıklı 23 sayfalık yarım kalmış el yazılı notları mıydı? **Ciğerdelen** romanında Cangüzel'in yazmayı düşündüğü

⁵⁴ Kandemir, *aynı yer*; Safiye Erol Makaleler, (Haz: Halil Açıkğöz), 1.b., İstanbul 2002, s. 60-66.

⁵⁵ Kandemir, *aynı yer*; Safiye Erol Makaleler, (Haz: Halil Açıkğöz) 1.b., İstanbul 2002 s. 60-66.

⁵⁶ Nâzan Yeşim, *aynı yer*.

"Molla Ağaların Düğünü"⁵⁷ de hayatının sonlarına doğru kaleme aldığı bu notlarda mı kalmıştı? Bilemiyoruz.

Safiye Erol Hanımefendi'nin eserlerini okuyanların insanı hemen-
cecik sarıveren üslubundaki güzelliklerle ne gibi bir dünyaya adım
atacaklarını tahmin etmek hiç de zor değil.

62 yıl süren bir ömürden sonra, o da her fânî gibi, "Dön!" emrine
uymuş, gönüllerdeki diriler kfilesine kavuşmuştur:

Cenâze merâsimini kaydeden Emel Esin şunları yazmaktadır:

"Selimiye Câmii'nin çınarlı avlusunda, musallâ taşı üstünde bir tabut yatı-
yordu. Tabutun yeşil örtüsünde sırma ile şu âyet yazılı idi: "Her can ölümü ta-
dar. Ve, O'na döneceksiniz". Tabutun baş tarafına yeşil renkte ve pembe oyalı
bir yemeni serilmişti. Üç pembe karanfil, bir dost eliyle örtüye iğnelenmişti.

Çınar ağaçlarının gölgesinde yatan tabut yalnızdı. Tek şahitleri, bir set
üzerine dizilmiş mezar taşları, yüksek boylu, başlarında kavuk ve fes taşı-
yan ecdâd mezarları idi.

Yavaş yavaş, ikişer üçer, kadınlar gelmeğe başladı. Musallâ taşının yanın-
da ayakta durdular veya yere oturdular. Kadınların kimi duâ ediyor, kimi ağ-
lıyordu. Fısıltılar da vardı: "Yalnız yaşardı" "Hasta değildi. Birden bire, dün
gece beyninde bir damar çatlamış". "Komşuları kaldırmış". "Karacaahmet'te
yatan anasının yanına gömülmek istemiş ama yer yok diye izin vermemiş-
ler". Biri diğerinin kulağına doğru eğildi: "Anasının mezarı başındaki çınar
hemen devrilmiş, ona yerini vermiş. Gönül ne yapmaz ki".

İlk mektepten çıkan kara önlüklü küçük çocuklar yaklaştı; "Kadınmış
meğer". "Ne için öldü?" "Ölüm de nedir?" "Sus Maniakue!" "Susmayacağım
işte. Söylesene be, ölüm nedir?"

Titreyen çınar yapraklarının üstündeki semâ cihetinden gelen müezzi-
nin sesi ikindi ezanını okudu. İki nefer ölmüş hanımın tabutunun başı ve
ayağı hizâsında saygı vaziyetinde durdular. Kalabalık olmayan cemâat saf
bağladı ve cenâze namazı kılındı. En nihâyet, imam cemâate dönerek dedi
ki: "Ölümün ebedî hayatın kapusu olduğuna inanan ey Müslümanlar, şim-
di Allah'ın karşısına bu çıkan hakkında nasıl şehâdet edersiniz? Meyyite'yi
nasıl bilirdiniz?"

⁵⁷ Safiye Erol, **Ciğerdelen**, İstanbul 2001, s. 244.

*Cemâat hep bir ağızdan "İyi, iyi" derken, başlar yere eğildi ve her halde Safiye Erol canlandı."*⁵⁸

01.11.1964. İstanbul-Üsküdar-Selimiye-Harem Iskele Sokağı No 76.

Karacaahmet Kabristanlığı Mezar Defteri'nde 02.10.1964 tarihinde 62 yaşında, kalpten öldüğü, 03.10.01964 tarihinde de defnedildiği kayıtlıdır. Mezar yeri: 1. Ada 4975.

Safiye Erol hakkında ne yazık ki çok az inceleme yapılmıştır. Onun dili ve üslubu, sanatı, yazıları, bakış açısı, Türk edebiyatındaki yeri konusunda bir doktora yapmak talebimin tez hocam tarafından kabul edilme-yişi karşısında hep bir borçluluk duygusu yaşıyordum. Eserlerinin yeniden basılması ve kitaplaşmamış yazılarının külliyat serisinde yer alması sevindirici olmuştur. 2001 yılından itibaren Türk okuyucusu Safiye Erol'u yeniden keşfetmiştir. Bu keşfe vesile olanlara ayrıca teşekkür ediyorum.

Safiye Erol hakkında, az da olsa, yapılan şu tezler bulunmaktadır:

-Hasan Arıkan, **Safiye Erol'un Romanları**, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul, 1979, 81 s. Danışman: Doç. Dr. İnci Enginün. Dili: Tr

-Nimet Türktemiz, **Safiye Erol'un Hayatı ve Edebî Kişiliği** / Safiye Erol's life and her literary's personality.. Yüksek Lisans. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1997. s.146, 17 ref. Danışman: Doç. Dr. Mehmet Tekin. Dili: Tr.

-Didem Asal, **Safiye Erol'un Romanı Ülker Fırtınası'nın Tahlili**, Mezuniyet Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara, 1997?, Danışman: Doç. Dr. Belkıs Gürsoy, Dili: Tr.

-Sebahat Ergin, **Safiye Erol'un Romanlarında Kadın**, Bitirme Ödevi, Celâl Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Danışman: Yrd. Doç.Dr. Ünal Şenel, Manisa, 2001, 85 s, 10 ref. Dili: Tr.

Ayrıca aşağıdaki makaleleri de Safiye Erol ile ilgili dikkate değer çalışmalar olarak zikredebiliriz:

Halil Açıkgoz, "Hâtıraların İçinden Safiye Erol'un Yazı Dünyası", **Kub-**

⁵⁸ Emel Esin, aynı yer.

bealtı Akademi Mecmuası, Yıl 30, nr. 4, Ekim 2001, s. 80-88

Sevinç Ergiydiren, **Edebiyat Araştırmaları Edebiyat Eleştirisi Üzerine Bir Deneme**, İstanbul, 2001, s. 25-46, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları

Sema Uğurcan, "Safiye Erol'un Romanları", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Yıl 30, nr. 3, Temmuz, 2001, s. 34-43;

Sema Uğurcan, "Safiye Erol'un Makaleleri", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Yıl 31, nr. 2, Nisan 2002, s. 73-81

Belkıs Gürsoy, "Safiye Erol'un Romanlarına Kısaca Bir Bakış", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Yıl 31, nr. 2, Nisan 2002, s. 54-59

Kâzım Yetiş, "Safiye Erol'un Üslubu", **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Yıl 31, nr. 2, Nisan, 2002, s. 68-72

Yağmur Tunalı, "Dineyri Papazı, **Türk Edebiyatı**, nr. 347, Eylül 2002, s. 74-75

Vefatından hemen sonra çıkan⁵⁹yazılardan sonra Safiye Erol, şu geçen iki yıl içinde eserlerinin yeniden basılması münasebetiyle Türk basınında çeşitli kültür ve sanat haberlerine konu olmuştur. Ayrıca,

⁵⁹ Sâmîha Ayverdi, Münevver Kime Derler, **Bağ Bozumu**, İstanbul 1987, s. 94-99, Hülbe Yayınları; Sâmîha Ayverdi, "Keşanlı İkbâl Hanım", **Âbide Şahsiyetler**, 3.b., İstanbul 2001, s.189-192; Sâmîha Ayverdi, Safiye Erol, **Âbide Şahsiyetler**, 3.b., İstanbul 2001, s.200-210; Sâmîha Ayverdi, Bu Zırh Delinmez, **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, yıl 16, nr.2, Nisan 1987, İstanbul 1987, s.5-7; Türker Acaroğlu, **1965 Varlık Yıllığı**, İstanbul 1965, s. 545; Kandemir, **Edebiyat Âlemi**, Haftalık İçtimâî, Ahlâkî, Târîhî, Edebî Gazete, Yıl 1; nr.13;28.07.1949, s.4-5; Nezihe Araz, Safiye Erol'un Ardından, **Düşünen Adam**, nr.6, İstanbul, 01.10.1964; Sâmîha Ayverdi, "Pîrdâşım Safiye Erol", **Düşünen Adam**, nr. 6, 01.10.1964, s.4,13 ve ayrıca **Âbide Şahsiyetler**, 3. b., İstanbul 2001, s. 192-199; Tank Buğra, Safiye Erol Hanımefendi'yi Kaybettik, **Yeni İstanbul**, 04.10.1964; Emel Esin, Safi'nin Ölümü (Safiye Erol hakkında birkaç hatıra) **Yeni İstanbul**, 07.10.1964; Selâhattin Şar, Safiye Erol'un Ardından, **Son Havâdis**, 13.10.1964; Nâzan Yeşim, Kadın Kadına: "Vatanını Aşka Tercih Etmisti", **Milliyet Pazar İlâvesi**, 18.10.1964, s. 11. Ayrıca 2001 yılı başlarından itibaren Türk basınında muhtelif yazılar çıkmaya başlamıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Beşir Ayyavazoglu, "Çiğerdelen", **Zaman**, 27.01.2002; Murat Belge, "Safiye Erol'u Tanır mısınız?" **Radikal**, 31.05.2002 aynı yer, "İyi Bir Yazar", **Radikal**, 01.06.2002; Ayça Atikoğlu, "Unutulmuş Bir Yazar Doğumunun 100. Yılında Safiye Erol" (1902-1964), **Cumhuriyet Dergi Pazar Eki**, nr. 857, Ağustos 2002, s. 1, 10-12; Şemsinurbektaş Özdemir, "Türk Okuru Safiye Erol'u Keşfedecek", **Zaman**, 14.08.2002, s.17; Mustafa Kutlu, "Safiye Erol", **Yeni Şafak** 21.08.2002; (İmzasız), "Eve Dönen Kadın" **Millî Gazete**, 26.08.2002. Yağmur Tunalı, Dineyri Papazı, **Türk Edebiyatı**, nr. 347, Eylül 2002, s. 74-75.

Türk Kadınları Kültür ve Sanat Derneği İstanbul Şubesi'nce İstanbul'da 16 Mayıs 2001 tarihinde; Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı'nca İstanbul'da 25 Ocak 2002 tarihinde ve yine Türk Kadınları Kültür Derneği'nce 9 Şubat 2002 tarihinde Ankara'da **Safiye Erol Panelleri** düzenlenmiştir.

Doğumunun 100. yılı, yazı hayatına başlamasının 75. yılı ve vefatının 38. yılında Safiye Erol Hanımefendi'yi minnet ve rahmetle anıyorum.

Bestekâr, tanburî, hattat, hâfız Kemal Batanay (6)

Prof. Dr. Muhittin SERİN

Görevleri:

Kemal Batanay, 1919'da askerlik görevini tamamlayıp İstanbul'a döndüğünde İstanbul, müttefikler tarafından işgal edilmişti. İlk şaşkınlık ve perişanlık günlerinin geçmiş olmasına rağmen zulüm ve hakarete uğramış müslüman halk, açlık, sefâlet ve hastalıklarla mücadele ediyordu. Osmanlı devletinin idarî ve iktisadî yapısı bozulmuş, bunun sonucu haksız kazanç ve yolsuzluklar, önüne geçilmez sosyal bir felâket halini almıştı. Ayrıca İstanbul'da işsizlik ve yiyecek bulamamanın sıkıntısı da had safhaya ulaşmıştı. Bu şartlar altında resmî veya özel kurumlarda işe girmek, iş sâhibi olmak imkansız görünüyordu.

İstanbul'a gelip baba evine yerleşen Kemal Batanay, bir müddet işsiz kaldıktan sonra Beyazıt'ta Ressam Basmacılar Sokağı'nda bir ermeni ile manifatura mağazası açtı. Fakat ortağının hileli satışları sebebiyle iş yürümedi. Sonunda ortağıyla malı paylaştılar. Hissesine düşen pazen ve patiskaları binbir güçlükle semt pazarlarında satmaya çalıştı. Daha sonra bir hemşehrisi ile Darüşşafaka'ya meyve ve sebze taahhüdüne girdi ise de bu işte de başarılı olamadı. O sene Ramazan ayında Şirket-i Hayriye'de muhasebecilik yapan Hikmet Bey adında bir zatın evine mukâbele okumak için çağırıldı. Bunun yanında birkaç konaktan daha mukâbele okumak için dâvet aldı. Kabul ettiği bu teklifler sayesinde Ramazan ayını çok feyizli ve bol kazançlı geçirdi. Bu sırada Hikmet Bey, işsiz olduğunu bildiği Kemal Batanay'ın Şirket-i Hayriye Tâdat Kalemi'ne memur olarak alınmasına aracılık etti. 1920'de 25 lira maaşla ilk resmî göreve başlayan Kemal Batanay memuriyet hayatını kendisi şöyle hikâye ediyor:

"Şirket-i Hayriye'ye memur olarak girince rahatlamıştım. İşim, vapurdan çıkışta toplanan biletleri saymak, deftere kaydetmek, istatistik yapmaktı. Bu istatistiklere göre de vapur tarifeleri hazırlanırdı. Mesâi arkadaşlarımla uyum içinde çalışıyor, seviliyor, işleri aksatmadan yürütüyordum. Biraz para biriktirip işleri de yoluna koyduktan sonra evlenmeyi düşünüyordum. Babamın imamlığını yaptığı Kasımpaşa Kışla Camii müezzini, âile dostumuz Nuri Diks'es'in kızı üdî Ayşe Hamîde Meveddet Hanımla evlendim. Kayınpederimin meşrutası daha müsait olduğu için oraya yerleştik. Bir yıl Tâdat Kalemi'nde çalıştıktan sonra Beykoz'a gönderildim. İki yıl

Sağda Kemal Batanay ilk eşi Ayşe Hamide Meveddet Hanım ve ilk oğlu Recai (1922)
Solda Baldızı Hatice ve eniştesi Ahmed Köksal

da Beykoz'da kaldıktan sonra görevim Vaniköyü'ne alındı. Hayatımın bu akışı içinde hiç bir zaman müzik ile olan alakamı kesmedim. İstanbul'un bazı konaklarında yapılan fasıllara, korolara ses veya tanburla iştirak ettim. Bilhassa Şeyh Cemal Efendi, Emin Dede ve Rauf Yekta Bey'le müzik çalışmalarını hiç aksatmadım. Yıllar geçip de âilemin maddî ihtiyaçları artınca akşam mesâiden sonra çalışmak üzere ek bir iş arıyordum. Şefimiz Kadir Bey: "Kemal, ben bir cemiyete üye oldum. Orada akşamları çalışacak bir kâtime ihtiyacımız var. Bu iş için seni düşündüm. Eğer kabul edersen birkaç saat çalışır, boş zamanını değerlendirmiş ve bir miktar da para kazanmış olursun" dedi. Bu teklifi hiç düşünmeden kabul ettim. Ertesi günün akşamı Kadir Bey'le adımı ve faaliyetlerini sonradan öğrendiğim, üyeleri tramvay ve liman işçilerinden oluşan Türkiye Sosyalist Fırkası'nın merkez binasına gittik. Daha önce benden bahsedilmiş olmalı ki büyük bir

itibar ve alâka ile karşılandım ve o akşam işe başladım. Burada birkaç ay çalıştım. Bir gün Şirket-i Hayriye işletme müdürü İzzet Bey beni makamına çağırdı: ‘Kemal Bey, biz senin çalışmalarından çok memnunuz ve seni çok seviyoruz. Bize gelen bilgilere göre Sosyalist Fırkası’na gidiyor, akşamları orada çalışıyormuşsun. Orası senin meşrebine uygun bir teşkilât değildir. İşçi haklarını istismar ederek memlekette kargaşaya sebep oluyorlar. Arkalarında dış güçler var. Sakın aralarına girme, bir daha oraya gitme, senin için iyi olmaz” dedi. Ben, oraya sadece boş vakitlerimi değerlendirmek ve bir miktar para kazanmak maksadıyla gittiğimi onların siyasi, fikri yapılarını ve emellerini bilmediğimi ve bir daha oraya gitmeyeceğimi ifade ettim. Hadisenin böyle gelişmesinden üzgün bir halde odama çekildim. Olanları Kadir Bey’e anlattım. Soğukkanlılıkla beni dinledi ve hadiseyi hafife alarak “Kemalciğim, sen onun sözlerine hiç aldırma, akşamları işine devam et” dedi. Oraya meşru bir kazanç için gittiğime; memleketim için kötü bir faaliyette bulunmadığıma kendimi ikna etmiş, cemiyetteki işime devam etmişim. Bir müddet sonra Şirket-i Hayriye’ye girmeme vesile olan Hikmet Bey beni çağırarak: “Bak oğlum, senin akşamları yıkıcı ve muzır bir cemiyete gittiğin konuşuluyor. İdareciler bundan oldukça rahatsız. İzzet Bey seni ikaz etmiş ama sen yine gidiyormuşsun. Oğlum memleketin hâli ortada. Yüzlerce okumuş münevverimiz işsiz, her yerde açlık ve sefâlet var, kendini daha büyük sıkıntıların içine atma” dedi. Meselenin ciddiyetini anladığımı ve bir daha oraya gitmeyeceğimi ifade ettim. Bu sâfiyane ve mâsum davranışlarımın, sonunda işsiz kalmama sebep olacağını hiç düşünmemiştim. Meğer bu Sosyalist Fırka mensupları o günlerde liman işçilerini ayaklandırarak işçi ücretlerine bir miktar zam yapılmasını başarmışlar. Ertesi gün işe gittiğimde odadaki çalışma arkadaşlarımdan Zeki Bey, heyecanlı konuşma yapıyordu: “Arkadaşlar ameleye zam oldu, ama memurlara zam yapmadılar. Bu haksızlık karşısında sessiz mi duracağız? Yoksa hakkımızı arıyacak mıyız? Biz de liman memurları olarak isteklerimizi bir dilekçe ile müdür beye götürelim”. Bu fikri orada bulunan memurlar da destekledi. Mağduriyetimizi anlatan bir dilekçe yazmaya karar verdik. Bana: “Kemal Bey, müdür seni çok sever, hem sen derli toplu, temiz görünülsün, bizi en iyi sen temsil edersin bu dilekçeyi müdüre sen ver” dediler. Ben: ‘Yalnız götüremem Burhan Bey’le beraber gidelim” diyerek çocukça, yapmamam gereken bir mesuliyeti yükledim. Dilekçeyi aldık müdür beyin kapısına dayandık. Elimde dilekçe kapıyı vurdum ve

içeri girdim. Arkama baktım Burhan yok, şaşkına döndüm, ortada yalnız kalmıştım. Artık dönüş yok. Müdür bey “gel bakalım Kemal Bey” dedi. İzzet Bey de orada oturuyordu. “Efendim, elçiye zeval yoktur. Af buyurunuz, beni münâsip gördüler, bir teklifimiz var” dedim ve dilekçeyi müdürün önüne koydum. Müdür dilekçeyi aldı okudu. Odaya bir sessizlik çöktü ve manalı manalı tebessüm ederek dilekçeyi İzzet Bey'e uzattı. İzzet Bey, yüzünde, hayret ve kızgınlık belirtileriyle dilekçeyi okudu: “Oğlum Kemal, ben seni birkaç defa bu işlere girme, zarar görürsün diye ikaz ettim.” Efendim “Bu sâfiyane bir istektir. Arkadaşlar dilekçeyi benim vermemi istediler kusur u taksirim yok” dedim. ‘Peki çık dışarı’ dedi. Aradan yarım saat geçti vazifeme nihayet verdiler. Arkadaşlarla muâraza ettik. “Beni öne sürerek yalnız bıraktınız ve işimden oldum” dedim. “Ah! Vah Kemalciğim, biz gider İzzet Bey'e rica eder, işlemleri durdururuz.” “İyi ama vazifeme son verildiğine dair resmî yazı geldi” dedim. Bu hadise 1926 senesinin son aylarında oldu. Yine işsiz kaldım.”

(Devam edecek)

Istanbul'un Fethi'nin 500. Yıldönümü Kutlamalarından 500. Yıldönümüne (4)

Kâzım YETİŞ

Bundan evvelki yazılarımızda 1939'dan itibaren başlayan İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü kutlamalarının hazırlıklarını özetlemeye çalışmış, "Güzideler Komisyonu" ile başlamış ve bu konuda kurulmuş çeşitli komisyonlardan, hazırlanmış raporlardan bahsetmiştik. Başbakanlığın veya hükûmetin Maarif Vekâletine verdiği direktif gereği, bakanlıklarla sivil veya özel kuruluşların tam salâhiyeti hâiz delegelerinden oluşan bir komisyon Ankara'da toplanır. Bakanlıklar ve kurullar arası bu komisyon, fetih kutlamaları ile ilgilenecek tâli komisyonlar da oluşturur.

Dr. Recep Ferdi, *Istanbul Fethi Derneği* (Fâtih ve İstanbul Dergisi c. 1, nr. 1, 29 Mayıs 1953, s. 139-141) başlıklı yazısında bu hey'etin aldığı önemli bir kararı şöyle verir:

"Büyük çapta kararlar ittihaz ve yapılacak işleri aralarında taksim eden bu hey'et dağılmadan önce Ankara'da, Maarif Vekâletinin idaresinde, İstanbul'da ise Vilâyetin nezareti altında bulunmak kaydı ile birçok memurları da iş çevresine almıştır. Bu hey'eti teşkil eden zevatın sık sık bir araya gelip çalışmaları kabül olamayacağı nazarı itibare alınarak fethi kutlama işleriyle meşgul olmak üzere ayrıca bir "Dernek" kurulmasını münasip görmüştür".

İşte bu yazımızda, bu derneğin kurulmasından ve çalışmalarından söz edeceğiz.

Istanbul Fethi Cemiyeti

Dernek düşüncesi çalışmalara bir ivme kazandıracaktır. Nitekim Vali ve Belediye reisinin başkanlığında İstanbul'da teşekkül eden komite, resmî makamlar tarafından yapılması güç olan işleri yürütmek üzere bir dernek kurulmasını sağlamıştır. Ali Vasfi Egelî, Aziz Ogan, Cemil Topuzlu, Fethi Erden, Halis Kaynar, İhsan İpekçi, İzzet Akosman, Muhittin Üstündağ, Nijad Sirel, Osman Ergin, Vasfi Rıza Zobu'dan oluşan on bir kişilik müteşebbis hey'eti -ki bunlar geçici idare hey'etidir- "İstanbul'un Beşyüzüncü ve Müteakip Fethi Yıllarını Kutlama Derneği" adı ile bir dernek kurarlar. Derneğin "Ana Nizamnamesi"nde gayesi şöyle belirtilir: " Madde 2. Derneğin mevzu ve gayesi:

A) İstanbul'un beşyüzüncü ve müteakip fetih yıllarını kutlamak ve bu maksatla imar vesair hazırlıkların yapılması için hükûmetçe kurulan komitenin ve belediyelerin çalışmalarıyla ve bu mevzudaki kararlarıyla alâkalanarak işlerin başarılmına çalışmak,

B) Eski eserlerin ve abidelerin koruma ve tamirlerini sağlamak,

C) Fâtih'in heykelinin yapılması hususundaki teşebbüsü başarmak,

Ç) İstanbul'un ve fethin ehemmiyet ve şumulünü muhtelif vasıtalarla duyurmak ve bu mevzuda çalışan teşekküllerle işbirliği yapmaktadır." (İstanbul'un Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği, İstanbul, 1950, s. 3-4)

Derneğin üyeleri arasında Abdülhak Şinasi Hisar, Ahmet Emin Yalman, Dr. Bedî Şehsüvaroğlu, Burhan Felek, Op. Dr. Cemil Topuzlu, Elif Naci, Ekrem Hakkı Ayverdi, Faruk Görtunca, Fehmi Karatay, Feridun Dirimtekin, Hakkı Tarık Us, İbrahim Çallı, Prof. Kerim Erim, Refi Cevat, Reşat Ekrem Koçu, Rıfki Melül, Prof. Sulhi Dönmezer, Murat Uras, İstanbul Üniversitesi rektörü Ömer Celâl Sarç, Prof. Dr. Süheyl Ünver, Tahsin Öz gibi sanat, ilim, kültür, bürokrasi, basın ve iş dünyasından çeşitli kimseler vardır. Bunların yani üyelerin toplam sayısı 130'dan fazladır.

Dernek, Alay Köşkü'nün kendilerine tahsis edilmesini ister ise de bunda başarılı olamazlar ve Arkeoloji Müzesinde toplanır. Derneğin fahri başkanı İstanbul Valisi ve Belediye Başkanıdır. Bu sıfatla da yönetim kurulu ve genel kurul toplantılarında hazır bulunup başkanlık edebileceği ana nizamnamenin birinci maddesinde yazılıdır. O zaman İstanbul valisi ve belediye başkanı Fahrettin Kerim Gökay'dır. Dernek 1950 yılının Nisan ayı öncesinde kurulur ve kongresini nisanda yapmayı düşünür. Hatırlanacağı üzere 1950 Mayıs'ında seçimler olur ve büyük bir ekseriyetle Demokrat Parti iktidara gelir. Bizde her zaman olduğu gibi, millî meselelerde bir devamlılık yoktur. Nitekim iktidar değişmesi üzerine resmî kuruluşlarla derneğin bütün irtibatı kesilir, çalışmalar sekteye uğrar. Kuruculardan İzzet Akosman, 10.000 TL. para toplar. Bununla çalışmalarını sürdürmeye çalışan dernek, TBMM'ne başvurur. İstanbul milletvekilleri konuya ilgi gösterirler, bunlardan Dr. Sani Yaver bu konuda meclise bir takrir verirse de sonuç alınmaz.

1951 Nisan'ında fahri başkan olan İstanbul Valisi ve Belediye Reisi

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın katılımıyla ikinci genel kurul yapılır ve yeni seçilen idare heyeti,

a) Geniş bir kitleyi ilgilendirecek fetih ve Fâtih ile ilgili bir neşriyat serisi başlatmayı,

b) Anıt, resim ve musiki alanında sanat eserleri meydana getirilmesi yönünde çalışma yapmayı,

c) 500. yılı kutlama programları hazırlamayı gaye edinir ve bu yönde çalışmaya başlarsa da yukarda söz konusu ettiğimiz sebeplerden dolayı bütün teşebbüsler sonuç vermez ve idare hey'eti bir basın toplantısıyla durumu açıklar ve istifa eder.

1952'de Prof. Dr. Cemil Topuzlu'nun gayretiyle yeni bir idare hey'eti seçilir. Zeki Faik, Halit Göktuğ, Ercüment Berker, Cemal Azmi, Nazmi Dayan, İsmail Baykal, Hüsamettin Giray, Kâmil Kepcioğlu, Esat Serezli, Eşref Şefik'ten oluşan bu yeni idare hey'eti de istifalarla erir.

2 Nisan 1952'de Tabipler Odasında genel kurul toplanır. Başkanlığa İsmail Hami Danişmend getirilir. Onun dışında Malike Güler, Vecihi Divitçi, Ratip Açıdoğu, Elif Naci yukardaki idare heyetine yeni giren isimlerdir. Dolayısıyla Cemal Azmi, Nazmi Dayan, Halit Göktuğ, Eşref Şefik, İsmail Baykal yeniden seçilirler. Fakat İsmail Hami Danişmend yeni bir genel kurul toplar. Maksat derneğin gayret ve faaliyetini arttırmaktır. Bu genel kurul, Prof. Dr. Ziya Cemal Büyükaksoy'un başkanlığında yapılır. Yeni idare hey'eti şöyle oluşur: Başkan yine İsmail Hami Danişmend, ikinci başkan yine Ercüment Berker, genel sekreter yine Malike Güler. Muhasip Cemal Azmi'nin yerine Dr. Recep Ferdi, veznedarlığa Nazmi Dayan'ın yerine Prof. Dr. Ziya Cemal Büyükaksoy getirilir. Diğer azalar ise Ord. Prof. Ali Fuad Başgil, Ord. Prof. Hıfzı Veldet, Prof. Dr. Süheyl Ünver, Prof. Abdülhak Kemal Yörük, İsmail Habib Sevük olmak üzere tamamen değişir. Belli ki İsmail Hami çalışabileceği bir kadro istemiştir. Ayrıca derneğin adı değiştirilir, dolayısıyla yeni bir dernek oluşturulur. Derneğin yeni adı "İstanbul Fethi Derneği"dir. Derneğin mevzu ve gayesi daha vâzih hâle getirilmiştir:

"A) İstanbul'un fetih yıldönümlerini kültürel bir şekilde kutlamak, bu maksatla fetihle alakalı tamir, imar, restorasyon ve sair işlerin başarılmaları için hükümet, belediye vesair resmî makamlarla iş birliği yapmak, bu ve

sile ile ilmî tetkikler, sanat hareketleri, sergiler meydana getirmek,

B) Fatih'in abide veya heykelinin yapılması hususunda teşebbüsü başarmak,

C) İstanbul'un ve fethin ehemmiyet ve şumulünü muhtelif vasıtalarla duyurmak,

D) Bu mevzuda çalışan teşekküllerle iş birliği yapmak" (İstanbul Fethi Derneği, 1952 İstanbul, s. 3)

Görüldüğü gibi özellikle birinci maddede önemli bir gelişme vardır. Yalnız ondan önce şunu özellikle vurgulamak isteriz ki gerek İstanbul'un Beşyüzüncü ve Muteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği gerek İstanbul Fethi Derneği yarı resmî bir dernektir. Aslında yukarda da ifade edildiği gibi, derneğin kurulması da resmî komisyonların, resmî görevli veya yöneticilerin işareti ile olur. Şimdi birinci maddedeki gelişmeye gelelim. Dernek fetih yıldönümlerini kültürel bir şekilde kutlayacak ve bu çerçevede fetihle ilgili tamir, imar, restorasyon vesair işlerin başarılmaları için hükümet, belediye ve resmî makamlarla iş birliği yapacaktır. Tamir, imar ve restorasyon bugün belki yadırgatır. Halbuki Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul belki yıkılan imparatorluğun baş şehri olmasının da etkisiyle ihmal edilmmişti. Pek çok tarihî eser ve köşe bakımsızlığın ötesinde umursamazlığın, terkedilmişliğin hatta istiskalin kurbanı idi. Bilindiği gibi mekânlar, şehirler millî hayatın, millî ruhun en fazla aksettici ve bunun için de millî şahsiyetin gelişip oluşmasında en etkili olan yerlerdir. İstanbul peysajı bu bakımdan son derece elverişli iken harp yıllarının ve ondan sonra gelen dönemin ihmali şehrin bu görünüşünü bozmuş ve buna önem verenleri dilhun etmişti. Bunun için çok haklı olarak İstanbul fethinin 500. yıldönümünde bir imar ve restorasyon faaliyeti ile İstanbul'un tarihî silüeti ortaya konmak ve şehrin gerçek şahsiyeti yeniden canlandırılmak istenir. Bunun için tamir, imar, restorasyon işlerine öncelik verilir. Tabiatıyla bunları derneğin yapması mümkün değildir. O zaman derneğin yarı resmî konumu ortaya çıkıyor. Hükümet, Belediye vesair resmî makamlarla iş birliği yapmak. Bu da bir taraftan ilmî esaslara, sanat hareketlerine dayandırılıyor; sergiler yolu ile yaygınlaştırılmak isteniyor. Bu nizamnâmede dikkati çeken bir nokta da bu konuda çalışan kuruluşlarla iş birliği yapılmasıdır. Gerçi bu konu, ilk nizamnâmede de var. Fakat burada daha da vurgulanmış olmaktadır.

Mart 1953'de dernek başkanı İsmail Hami Danişmend ve onu takiben diğer âzâların istifası üzerine 10.02.1953'de genel kurul toplanmış ve 500. yıl ile ilgili programı uygulamak üzere yeni bir idare hey'eti seçilmiştir. Burada bunları özellikle yazmak ihtiyacını duyuyorum.

Fahri başkan: Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay -İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olması dolayısıyla-

Başkan: Ord. Prof. Abdülhak Kemal Yörük

II. Başkan: Ercüment Berker

Genel Sekreter: Feridun Dirimtekin

Muhasip: Zühdü Çubukçuoğlu

Veznedar: Prof. Dr. Ziya Cemal Büyükaksoy

Âzâlar: Ord. Prof. Salih Murat Uzdilek, Prof. Enver Berkman, Hüsnü Keseroğlu, Ekrem Hakkı Ayverdi, Eşref Şefik Atabey, Malike Güler.

Derneğin üyeleri giderek artmaktadır. Meselâ 20.03.1953 tarihli 12. toplantıda üyeliği kabul edilenler arasında Adnan Erzi, Cahit Tanyol, Sâmîha Ayverdi, Mehmet Emin Alpkan gibi isimler vardır.

01.05.1953 tarihli 24. toplantıda da muhasip üyenin istifası üzerine üye Ekrem Hakkı Ayverdi muhasip âzâlığı getirilmiştir. Ziya Cemal Büyükaksoy da veznedar âzâlıktan çekilmiştir. Karar defterinden anlaşıldığına göre yeni bir veznedar âzâ seçilmemiştir. 16.10.1953 tarihli 31. toplantıda da Prof. Dr. Ziya Cemal Büyükaksoy'un vefatı üzerine ilk yedek Elif Naci idare heyeti toplantısına davet edilmiştir.

07.05.1954 tarihindeki genel kurul toplantısında başkan aynı görevine devam etmiş, Ekrem Hakkı Ayverdi ikinci başkanlığa, İsmail Hakkı Baykal muhasip azalığa seçilmiştir. 1955'de yapılan kongrede Ekrem Hakkı Ayverdi dernek başkanlığına seçilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi, 24 Nisan 1984 tarihinde vefat edinceye kadar bu görevi sürdürmüştür. 20.05.1955 tarihli toplantıda Safiye Erol ve Nihad Sami Banarlı cemiyete âzâ kabul edilmişlerdir.

1958'de dernek adını İstanbul Fetih Cemiyeti olarak değiştirir ve nişânâmede bazı değişiklikler yapar.

Dernek daha başlangıçtan itibaren kendine bir yer bulmak için gayret göstermiş ve başarması için epey bir zaman geçmesi gerekmiştir. Derneğin resmî merkezi Balıkpazarı Akosman hanındadır. Tüccar Derneği Başkanı

İzzet Akosman derneğin üyesidir ve yukarda da ifade edildiği gibi 1950'deki hükümet değişikliğinden sonra parasız kalan derneğe 10.000 TL. temin etmiş bir kimsedir. Öyle anlaşıyor ki merkez olarak onun mekânı gösterilmiştir. Halbuki yine yukarda ifade edildiği gibi, dernek daha kurulurken mekân olarak Alay Köşkü'nü düşünmektedir. İlk idare hey'eti üyesi Aziz Ogan, Arkeoloji Müzesi'nin müdürüdür. Belki bunun sağladığı imkân ve anılan müzenin merkeze yakın olması dolayısıyla ilk toplantılar orda yapılmıştır. Derneğin çalışma bürosu, iki seneye yakın müze olmuştur. Dernek 1951 sonbaharında âzâdan birisinin Bahçekapı'daki özel yazıhanesine taşınmış ve bir müddet sonra da Cağaloğlu'nda Yeşilay'ın merkezine naklolunmuştur. Görülüyor ki pek çok benzerinde görüldüğü gibi, bu dernek de yer sıkıntısı içinde olmuştur. Nihayet maddî imkânlar elvermiş, dernek, Büyük Postane Caddesindeki Garanti hanının üçüncü katında kiralanmış iki odaya geçmiştir. Bu sıralarda dernek hummalı bir şekilde fetih kutlamalarına hazırlanmaktadır. Bunun için de yerin kıfayetsizliği dolayısıyla Yerebatan Caddesinde Orhan Bey apartmanındaki bir daireye taşınmış ve iki seneden fazla burada kalınmıştır. Bu ara aşağıda kuruluşunu ayrıca söz konusu edeceğimiz İstanbul Enstitüsü, derneğin bünyesinde bir kuruluş olarak oluşturulmuştu. Hem daha geniş bir yere kavuşmak hem de kiradan kurtulmak için Sultanahmet Ticarethane sokakta müstakil bir bina satın alınarak merkez yapılmıştır. Cemiyet, Vakıflar idaresinin müsaade ve tahsis ile 16 Nisan 1959'da Fâtih Külliyesindeki Başkurşunlu Medresesine taşınır. Hâziran 1961'de de şimdiki mekânı olan Çarşıkapı'daki Kara Mustafa Paşa Medresesine geçer.

İstanbul'un 500. fetih yıldönümü kutlamalarını daha sonraya bırakarak -çünkü bunlar vilâyet, belediye vb. kuruluşların ortaklaşa yaptığı faaliyetlerdir ve bunda derneğin yerinin belirlenmesi oldukça güçtür- derneğin bizzat yaptığı faaliyetleri söz konusu etmemiz faydalı olacaktır.

a) K i t a b e d i k i l m e s i

500. yıl dönümünün birer hatırası olarak 11 yere mermer kitâbe ve sütun hazırlattırılarak dikilmiştir. Bu kitabeler şunlardır:

1. **Edirnekapi.** Bilindiği gibi İstanbul'un fethinde Fâtih'in orduları bu kapıdan girmişti. Buraya "İnnâ fetahnâleke fethan mübinâ" (Biz sana bir

feth-i mübin açtık) âyeti kitâbe olarak asılmıştır.

2. Topkapı kitâbesi. Buraya da meşhur hadîs-i şerif yazılmıştır. "İstanbul her hâlde fethedilecektir. Onu fethedecek emir ne mutlu emir ve o asker ne mutlu askerdir." Bu kapı da Türk ordusunun girdiği kapıdır.

3. Büyükkada Sütunu, meydanlığa dikilmiştir. Büyükkada kalesi İstanbul'un fethinden önce Kaptan-ı Derya Baltaoğlu Süleyman bey tarafından fethedilmişti.

4. Galata Kitâbesi. Galata kulesine. Fetihten iki gün sonra 1 Haziran'da Cenevizliler Galata'nın anahtarlarını Fâtih Sultan Mehmet'e teslim etmişlerdi.

5. Haliç'in Kasımpaşa deresi sütunu, Iskele meydanında dört yol ağzına. Burası Fâtih'in karadan geçirdiği gemileri denize indirdiği yerdir.

6. Eyüp'te Akşemseddin kitâbesi, caminin şadırvan avlusu duvarının dış yüzüne. Bilindiği gibi Akşemseddin'in İstanbul'un fethinde büyük payı vardır ve Hz. Eyyübe'l-Ensari'nin kabrini o bulmuş; bu hâdisenin ordu üzerinde büyük bir etkisi olmuştur.

7. Cibâli kitâbesi: Bursa subaşı Cebe Ali Bey'in girdiği yer.

8. Beyazıt kitâbesi, Üniversite bahçesine. Fâtih İstanbul'daki ilk sarayı burada yaptırmıştı.

9-10. Haliç köprüsünün iki yanına, ki biri Halıcıoğlu'nda Handan-ağa camii önüne, diğeri Balat'ta surun bir kulesine dikilen kitabeler. Fâtih seferi köprüyü burada kurdurmuştu.

11. Ayasofya kitâbesi. Maalesef bu kitabe yerine konulamamıştır ve hâlen cemiyet binasında korunmaktadır.

Dernek bunların hazırlanması ve yerlerine asılması için tabii o günün parasıyla 13.582 lira 72 kuruş sarfetmiştir.

b) T a m i r i ş l e r i

Dernek ayrıca onarım faaliyetlerine de girişmiştir. İşte bunlardan bazıları.

O zamana kadar harap vaziyette bulunan Fâtih'in zevcesi Gülbahar Sultan'ın Fâtih külliyesindeki türbesinin tamir edilmesi ve etrafının düzenlenmesi.

O civarda bulunan ve maalesef yine harap vaziyette olan Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa türbesinin onarılması, Maarif Vekâletince tamir olunan Fâtih'in türbesinin iç tanziminin yapılması, gümüş şebekenin tamiri ve yerine vaz'ı, avizenin tamiri.

İstanbul'un çeşitli yerlerinde bulunan Fâtih devri büyüklerinin türbe ve kabirlerinin onarılması üzerinde hassasiyetle duran dernek, resmî makamlarla çeşitli görüşmeler yapmış, sonunda Maarif Vekâleti, Vakıflar Umum Müdürlüğü ve İstanbul Belediyesi ve Dernek temsilcilerinden oluşan karma bir komisyon kurulmuş, tamir edilecek türbeler anılan kuruluşlar arasında bölüşülmüştür. Bu çerçevede derneğin hissesine düşen ve ya dernek tarafından tamir edilen, etrafı temizlenen, devrilen taşları düzeltilen, kitabesiz olanlara levha asılan, umumî görünüşleri ıslah edilen türbe ve kabirler şunlardır: Mahmut Paşa, Ali Baba, Tez Veren Dede, Daye Hatun, Yıldız Dede, Hafır hazretleri, Molla Mehmet, Şa'betü'l-Hudrî hazretleri, Avcıbaşı, Toklu Dede, Hamd-i Ensârî, Ya Vedud, Mustafa Çavuş, İshak Karamanî, Cebe Ali Bey, Abdurrahman Ağa, Çizmecibaşı Mahmut Ağa, Ferah Dede, Abdülkadir Efendi, Şemseddin Efendi, Beşinci Sekban, İbrahim Efendi, Has Yunus Bey, Şemseddin-i Cezerî, Yakup Ağa, Davut Paşa, Bayezid Ağa, Sekbanbaşı Kasım Ağa, Kovacı Dede, Keskin Dede türbe, kabir ve hazireleri.

c) Madalyon ve rozet

Prof. Dr. Ziya Cemal Büyükkaksoy'un teklifi üzerine, Fâtih'in madalyonu yapılması düşünülmüş ve bu fetih hâtırasının gelir getirmesi de beklenmiştir. "2.5'luk Osmanlı altını eb'adında ve ortasında Fâtih'in Konstanza di Ferera tarafından yapılan madalyonunun reproduksiyonunu hâvi, etrafı Fâtih Sultan Mehmed Han 1453-1953 yazılı" altundan madalyonlar Darphânedede bastırılmıştır. Aynı madalyondan okside pirinç rozet de yaptırılmıştır. Bunların yapımında resmî yardım da alınmıştır. Madalyon ve rozetler 500. yıl için güzel bir hâtırâ olmanın yanında derneğe gelir de getirmiştir.

d) Hâtıra kart ve pullar

500. yıl hatırası olarak sekiz ayrı pozdan 60.000 adet renkli kartpostallar bastırılmış, PTT Umum Müdürlüğü nezdinde yapılan teşebbüsler sonunda fetih ve Fâtih'e ait klişeleri ihtiva eden çerçevesi fetih devri motifleriyle süslü bir seri hatıra pulu bastırılması temin edilmiştir.

Istanbul Fethi Derneği, yukarıda da ifade edildiği gibi, Vilâyet ve Belediye ile beraber 500. yıldönümü kutlama faaliyetlerinde aktif görev almıştır. Yukarda sözünü ettiklerimiz, derneğin bizzat kendi yaptıklarıdır. Ayrıca bu maksatla pek çok eser de yayımlanmıştır. Yazımızın bundan sonraki bölümlerinde kutlama ve neşir faaliyetlerini ayrı ayrı ele alacak, derneğin yayınlarına ayrıca işaret edeceğiz. Bu yazımızda derneğin bünyesinde kurulan iki enstitüden de bahsetmek istiyoruz.

a) İstanbul Enstitüsü. Daha önceki yazılarımızda Hamit Ongunsu, H.Koşay, Tahsin Öz tarafından hazırlanan raporda, *Istanbul Araştırmaları Enstitüsü* adlı bir enstitünün kurulmasının lüzumundan söz edildiğini belirtmiştik. Böyle bir enstitünün gereğini Adnan Adıvar'ın sık sık vurguladığı ayrıca ilmi mahfillerde bu konunun konuşulduğu bilinmektedir. İstanbul müstakilen araştırılmalıydı. İşte bu çerçevede İstanbul Fethi Derneği İdare Hey'eti 1952'de bir İstanbul Enstitüsü kurmaya karar verir.

Bu kararda, 500. yıldönümü hazırlıklarının etkili olduğunu söylemeliyiz. 1953 yazında Enstitünün nizamnâmesi hazırlanır. "Edebiyat ve Şarkiyat, Tarih, Müsbet İlimler, Moral İlimler, Şehircilik ve Mimari, Güzel Sanatlar olmak üzere yedi şubeden müteşekkil Enstitünün maksat ve gayesi; İstanbul'u tarih, ilim ve sanat bakımından tetkik etmek, araştırma ve çalışmalarının neticelerini muhtelif vasıtalarla neşretmek, bu hususta çalışan diğer ilim ve sanat müesseseleri ve teşekkülleriyle iş birliği yapmak, bu mevzularda hazırlanacak eserler için talimatnamesi gereğince mükâfatlar tesis etmek şeklinde tespit olunmuştur. 14 Nisan 1954 Çarşamba günü saat 17.00'de İstanbul ve Ankara Üniversiteleri ile Teknik Üniversite ve ilim âlemine mensup zevatın iştiraki ile yapılan içtimada gizli rey ile her şubeye beşer aza intihap olunarak bu tarihten itibaren Enstitü kurulmuş oldu". (Istanbul Fethi Derneğinin Faaliyet ve Mesaisi, İstanbul Matbaası, tsiz., s. 18)

b) Yahya Kemal Enstitüsü. İstanbul şâiri Yahya Kemal'in 1 Kasım 1958 tarihinde vefatı üzerine, İstanbul Fetih Cemiyeti'nin 7.XI.1959 gün-

kü toplantısında Nihad Sami Banarlı'nın teklifiyle bir Yahya Kemal Enstitüsü kurulmasına karar verilir. Enstitü, Yahya Kemal'in hayatı, şahsiyeti, fikirleri, sanatı, eser ve tesirleri üzerinde çalışmalar yapacak, bir Yahya Kemal monografisi hazırlayacak, Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası neşredecektir. Ayrıca şairimizin süreli yayınlarda neşredilmiş bulunan şiirleri ve nesir yazıları toplanacak, kitaplaştırılacak ve el yazıları, özel eşyaları toplanarak bir Yahya Kemal Müzesi kurulacaktır. Yahya Kemal Enstitüsü bu düşündüklerini gerçekleştirmiş ve kıymetli şairimizin şiir, yazı ve notlarını 12 kitap hâlinde yayımlamıştır.

(Devam edecek)

Tersine

İlhan GEÇER

Badem çiçeklerine huysuz bir yağmur yağıyordu
Hüzün kokan şarkılardı gecelerimize dolan
Karayel sevdaları hırpalıyordu
Boynu bükük ümitlerdi kırık saksıda solan

Sevda bahçelerinde efkâr kol geziyordu
Çürümüş saçaklarda bembeyaz güvercinler
Ay solgun ışıyla hüzünler çiziyordu
Pusuda bekliyordu en zalim hançer

Karanlıklar bölüyordu bekçi düdüklerini
Susmuştu gecelerin en güzel şarkıları
Uzaklardan ötüyordu sevda treni
Artık bal yapmıyordu en cömert arı

Yaşar Tunagür ile Hasbihal

Zeynep ULUANT

Yaşar Tunagür Beyefendi'yi bundan birkaç sene evvel televizyondaki bir ramazan programında yaptığı konuşma ile tanımıştım. Samimi, muhabbetli ve iman dolu gür sohbeti sırasında dinlediklerim, onun görmüş geçirmiş bir insan olduğunu anlatmaya yetmişti. Hele dedemiz, Ekrem Hakkı Ayverdi ile ilgili hâtıraları bizi onunla tanışmaya âdetâ mecbur etmişti. Sağ olsun talebimizi geri çevirmeyerek, o seneki vâkıflar gününe konuşmacı olarak katıldı. Bir sonraki ramazanda ise vakfımızın iftarını sohbet konuğu olarak teşrif etti. Ben ise 2002 senesinin ramazan bayramında görüştüğümüz bir ağabeyimizin, heyecan ve zevkle Yaşar Tunagür Hoca'nın, Sahra-yı Cedid Câmii'nde verdiği hutbenin güzelliğinden ısrarla bahsetmesi üzerine geçen sene başladığım "hasbihal" serisine neden kendisiyle devam etmiyorum diye düşündüm.

Kendisini telefonla arayarak randevu talep ettiğimde her zamanki tevâzuu ile hiç nazlanmadan birkaç gün içinde beni Reşat Paşa Konağı'nın bahçesindeki apartman dairesinde kabul etti. Grip geçiren eşinin yokluğunu hissettirmemek istercesine, beni utandıran bir itibar göstererek geniş ve ferah salona buyur ederken her zamanki gibi mütevazı ve alçak gönüllüydü. Rahat koltuğuma gömülerek karşılıklı hal hatır sorma faslından sonra, duymak ve öğrenmek istediklerim konusunda biraz da aceleci davranarak, hayat hikâyesini anlatmasını rica ettim.

-1924 yılında Beşiktaş, Serencebey'de doğmuşum. Rahmetli babam Abdülhamid devrinde Yıldız Sarayı'nda Ketebe-i Hümayun'daymış. Abdülhamid tahttan indirilince memleketi olan Güneydoğu'ya gitmiş. Cumhuriyetin ilanından bir sene önce annemle beraber yaya olarak İnebolu'ya gelmişler. İnebolu'dan bir takayla İstanbul'a gelerek evine yerleşmiş. Benim hatırladığım kadarıyla on odalı, bahçeli bir evdi. Liseyi Kabataş Erkek Lisesi'nde bitirdim. Peder ben yedi yaşındayken vefat etti. Fakat rahmetli dört yaşından itibaren bana rahle üstünde temel olacak bütün bilgileri öğretti. Zira o sıralarda inkılaplar olmuştu ve herşey tarihe karşıyordu. Vefat ettiği zaman bana, Kuran-ı kerimin tamamını ve okuma yazmayı öğretmiş bulunuyordu. İlkokula gittiğimde Osmanlı harflerini mükemmel biliyordum. Annem de dişini tırnağına takarak bana liseyi bitirtti. Hattâ oturduğumuz konağı satarak Cihangir'de bir ev almak zorunda kalmıştık. Saadeddin Kaynak'a yakındı evimiz ve onun toplantılarına da giderdik. Kendisinin çok önemli bir özelliği vardır. Babası Nakşî meşâyihinden Ri-

zeli Alaaddin Efendiydi. O zamanlar önce dini musiki meşk edilir sonra öbür formlara geçilirdi. Enteresandır, Saadeddin Kaynak nota falan bilmezdi. Sonra Sultanahmet Camii'ne baş imam oldu. İstanbul'da selâtin cämîlerine imam olmak için profesör olmak lâzımdı. Yâni o günkü kariyerde ders-i âm... Saadeddin Kaynak'a gelinceye kadar profesörlük kalmadı. En son Şefik Efendi vardı. Şemseddin Günaltay zamanında hükümet bir ihtiyaca cevap vermesi açısından İlâhiyat Fakültesi açmaya karar verdi. Saadeddin Kaynak da ilk talebelerden... Fakat 1928 de baktılar ki öğrenilen dini bilgilerin yanında sosyoloji, psikoloji de öğreniyorlar, başımıza dert olurlar düşüncesiyle iki sene sonunda kapatarak siz İlâhiyat mezunusunuz dediler. Abdurrahman Şeref Bey, Şemseddin Yeşil ile İbrahim Elmalı da vardır hatırımda kaldığına göre bu mezunlar arasında... Böylelikle Saadeddin Kaynak Sultanahmet Cämii'ne imam tâyin edildi. Kendisi aynı zamanda Tâhir ül Mevlevi'nin meclislerine de devam ederdi. Tâhir ül Mevlevi Farsça ve Arapça'ya vâkıftı. Laleli Cämii'nde Mesnevi dersleri verirdi. Saadeddin Kaynak da yere diz çöker kemal-i edeple dinlerdi. Bizim için mühim olan şuydu ki, Mesnevi'de Kuran-ı Kerim âyetlerine telmih vardı. Açıklama yapmak için mecburen o âyeti tefsire geçerdi. Talebe-i ulum için bu çok mühimdi. Dersin sonunda bir işaret eder Saadeddin Kaynak aşr-i şerif okurdu. Kendisi musıkide devrim yapmış bir insandı."

Aslında kısa bir hayat hikâyesini istediğimiz Yaşar Tunagür Hoca, ister istemez çok güzel ve mühim hâtıralara da girmişti. Lisé yıllarında edebiyat hocası olan Nihad Sâmî Banarlı'dan ve onun Türkçe konusundaki hassasiyet ve asabiyetinden bahsetti. Nihad Sâmî Bey gibi bir hocada okuduğu için çok şanslı olduğunu söyledim. Meğer ortaokuldayken de Türkçe hocası Faruk Nafiz'miş. Bu noktada bana düşen diğer ünlü hocaları da sormaktı.

-Efendim çok enteresan. Hıfzı Tevfik Gönensay vardı edebiyat hocalarımızdan. Nihad Sâmî Bey ile birlikte edebiyat tarihini çıkardılar. Aslında o kitabın tamamını Nihad Sâmî Bey yazmıştı. Edip Ayel vardı ateist ama iyi şâirdi. Müdürümüz çok muhterem bir insandı. Celâleddin Ökten vardı. Aslında Vefa'da felsefe hocasıydı. Kendisinin birçok özelliği vardı. Bana özel olarak Arap edebiyatı okuturdu. Kendisi İsviçre'de okumuş, son derece fasih Fransızca bilirdi. Arap edebiyatını Türkiye'de en iyi bilen iki kişiden biriydi. Sonra 1950 de İstanbul'da kurulan ilk İmam Hatib'in de müdürü oldu. O müdür olduktan sonra biz saat beşten sonra gider der-

sinde bulunurduk.. Benim babamdan kalma hattım olduğu için tahtada bana yazdırırdı anlatırken de ağlardı. Bizi de ağlatırdı. İslam öncesi Arap edebiyatını da çok iyi bilirdi. Kaside-i Bürdeyi okurken ağlardı.

-İmam hatipler nasıl kuruldu?

-Biz ilk kurulduğunda 1950 de İlim Yayma Cemiyeti'nin kurucularındandık. Yetmiş tane talebesi vardı. İlkokulu bitirmiş, Anadolu'dan gelmiş hafızlığı bitirmiş, özel olarak iki sene Arapça öğrenmiş ondan sonra İmam Hatibe girmiş. Bu ilk mezunların hemen hepsi profesör olmuşlar, olmayanlar da Diyanette yüksek vazifeler almışlardır. Aslında ilk İmam Hatip 1949 da kırsı olarak başlamıştı. Halk Partisi iktidarının son günlerinde Haseki'de bir medresede... İlk açıldığında üç taneydi.. İmam Hatip okulları imam ve hatip yetiştirmek için açılmadı efendim bu çok mühim...Lisesede Nihad Sâmî Bey bize derste uzun uzun Âkîf'den bahseder ama Tefvîk Fikret'i de ihmal etmezdi. Hıfzı Tefvîk Bey ise Fikret'den iki, üç ay bahseder Âkîf'e beş dakika ayırırdı. Hocalar arasındaki fark bunlar. Bu hocaların kırk beş dakikalık derslerinin aşgari onbeş dakikası bizi yetiştirmekle milli ruh ve heyecanımızı beslemekle geçerdi.

Yaşar Tunagür Hoca'nın yaşadığı öyle çok mühim hadise var ki anlatmakla bitmiyor. Hele şimdi anlatacağı gerçekten yeni nesiller için pek ibretli ve hazin.

SAADETTİN KAYNAK'IN OKUDUĞU EZAN

-Ezanın aslına ırcı hakkında bir kararname çıktı. Saadeddin Kaynak da Sultanahmet'te imam. Biz de abdest aldık cumaya gideceğiz. Ben de o zaman tam caminin karşısında kadastrada çalışıyorum. Sultanahmet Camiinde altı tane minare zannederim ondört, onaltı tane de şerefe var. Kaçınıcı padişahsa Sultanahmet o kadar şerefe var. Fakat şerefelerde bizim anlayamadığımız bir hareketlilik mevcut. Herkes fevc fevc namaza gidiyor. İlk defa Saadeddin Kaynak'ın imam olduğu devrede cami yarı doldu hiçbir zaman dolmazdı. Avluda bir hareket olduğunu sezip baktığımızda gördük ki her şerefede bir müezzin, aynı makamda biri ahyor öbürü başlıyor. Düşününüz ki yirmibeş seneye yakın bir zamandır Allahü ekber lafzını duymamış bir cemaat bir millet ne hisseder? Ezan, selâm bir başka dille ifade edildiğinde bu kadar müessir olmuyor. Her dili konuşan müslüman var bu dünyada. Düşünelim ki bunlar birbirleriyle karşılaştıklarında selâ-

münaleyküm derler. Sadece bu kelimenin mânâsını anlatmak için bir kitap yazılır. İşte her şerefeden okunarak yarım saat süren o ezanın okunduğu o gün cemaat ne oluyoruz diyerek câmiden çıktı ve avluda toplandı. Herkes pür dikkat, gözü şerefelerde... Bu öyle bir an ki Allah bunu Saadeddin Kaynak'a nasib etti. Bir gün müezzine Hoca'nın sabah namazlarını kıldirmaya nasıl yettiğini sormuştum.. Zira evi Cihangir'deydi. Meğerse sabah nöbeti olduğu günler eve gitmez geceyi camide geçirirmiş. Bakınız ben bunu neye benzetiyorum. Peygamber Efendimizin müezzini Bilâl-i Habeşi Resulullah'ın vefatından sonra onun olmadığı bir mecliste ezan okuyamayacağını söyleyerek Şam'a göçmüştü. Bir sene geçiyor geçmiyor bir gece rüyasında Peygamber Efendimiz kendisini çok özlediğini söylüyor. Bunun üzerine hemen Medine'ye gitmeye karar veriyor. İki müezzini vardı Peygamber Efendimizin. Biri âmâ olan İbni Mektum ki birinci ezanı okurdu ikincisini ise Bilâl okurdu. İşte Medine'ye girdiği vakit tam onun ezan okuduğu vakitti. Aynı Peygamberimizin sağlığında ki gibi gür bir sesle ezanı okumaya başladı. Bunu duyan Medine halkı kadın erkek sokaklara fırladı. Hattâ bazıları "Peygamber dirildi" diye bağırmaya başladılar. İşte 1950 deki o hali ben bu hadiseye benzetmişimdir. Saadeddin Kaynak'ın bir özelliği de hutbeyi tecvid üzere Arapça okumasıydı.

Yaşar Tunagür Hoca'dan kendi hayatını anlatmasını rica etmiştim ama o fazla tevazu göstererek hayatının değil hayatında yer alan bâzı isimlerin önemli olduğu üzerinde ısrarla duruyordu. Saadeddin Kaynak'tan sonra başka bir kıymetli hocasına geçerek sözlerine devam etti.

-Bizim hocamız Ohrili Hüsrev Efendi ders-i âmdı ve Sarıgözel'de otururdu. Sabah namazı vakti giderdik, dokuza çeyrek kalaya kadar. Âlet derslerini yâni gramer, belâgat mantık derslerini bize okuturdu. Bu onuç sene kadar devam etti. Çok değerli bir zattı. İlmi ilim için yapar hayatında kimseye el açmaz kimseden zekât kabul etmez, çok cüz'i bir maaşla geçinerek ilim millet içindir der sureti katiyede bir karşılık kabul etmezdi. Bizden hiçbir şey almadığı gibi ikramda da bulunurdu. Saat dokuzda ben Kadastrodaki işimin başında oluyor akşam beşte çıktıktan sonra Fatih Camiindeki derslerine devam ediyorduk. Tefsir, hadis v.s, hattâ cemaat de geliyordu. Yalnız pazar günleri öğleden akşama kadar, diğer günler ikindiden akşama kadar... Bütün hayatımız öyle geçirdi. Son üç sene takriri Arapça yapardı ki sırf Arapçamız kuvvetlensin diye... Gene böyle bir gün

sabah dersinden sonra bahçeye çıktık ki büyük bir sacayağı, bir tenesir, bir kazan, anlaşıldı ki evde bir cenaze var. Halbuki hoca sureti katiyede dersi kesmemiş ve bize bir şey hissettirmemişti. Baktık Hoca'nın gözünden iki damla yaş indi ve dedi ki: "Evlatlar bu gece kızımı kaybettim." Edebiyat Fakültesi son sınıfında okuyan bir kızı vardı hocanın. Işın bir de şu cihe-ti var. Sene 1940, kızların okuyamadığı dönem ve hocanın kızı ilim tahsil ediyor. Düşünebiliyor musunuz inceliği? İşte ilim ahlâkı bu... Bir sene sonra ise bana İstanbul Müftüsü ile konuştuğunu Kadastro mühendisliği-ni terketmemi istedi. Yirmi beş lira maaşı olan sicillât-ı şeriyede tedkik ve tasdik memurluğu münhal imiş. Müftü, Ömer Nasuhi Bilmen'e beni tav-siye etmiş. Ben de hemen kabul ederek işe başladım. Hiç unutmam. Sul-tan Abdülhamid Han'ın kendi elleriyle yaptığı dolaplar sicillât-ı şeriyede, ceviz kaplamalı, kapısı da kitaplar hava alsın diye telden yapılmış. İki bü-yük salon ve binlerce sicil. Bir tane çıkardılar ve oku dediler. Kimisi divâ-ni, kimisi celi divâni yazılmış, Arapça, Farsça karışık ıstılahlarla dolu ağır metinler. Biraz zorlandım ama merak etmeyin ben bu işi zaman içinde hal-lederim dedim. Gerçekten de zaman içinde alıştım. Fakat bir problem var ki Kadastroda çalıştığım zaman aldığım yüz elli lira maaşın çok azına çalı-şıyorum ve evden itirazlar geliyor. Ama Allah Kerimdir diyerek Hoca'nın emrinden çıkmayı hiç düşünmedim. İki üç ay sonra ise bana Kadastro'dan özel işler gelmeye başladı. Mimari ziraiye göre kadim arsaları bugünkü metrajlara geçirebilecek iki üç kişiden biriydim. Böylelikle maddi duru-mumu epey düzelttim.

Daha sonra imtihana girerek müftü oldum. Şimdi işin acayip bir tara-fını da söyleyeyim. O zaman din tahsili yok, yirmi altı sene dini ilimler tahsil edilmemiş ve beni bir genç olarak imtihan ediyorlar. Bizi tefsir, fı-kıh, hadis ve kelâmdan imtihan ediyorlar. Yirmi beş yaşında bu adam bun-ları nerede öğrenir demiyorlar. İlk Ezine'ye tayin edildim. Bu arada Irak ile bizim hükümet arasında bir kültür anlaşması yapılmış. İlahiyat Fakülte-si'nin yeni mezunlarından onbeş kişi, Diyanet'den de bir tek beni seçmiş-ler. Böylece 1956 da Bağdad'a gittik. Edebiyat ve ilimler Fakültesine... Oradaki profesör baktı ki benim Arapçam İlahiyat Fakültesi mezunların-kindən iyi bana birkaç talebe de verdi. Üç sene Türk talebelere hocalık yaptım. Meşhur kanlı Irak ihtilâli oluncaya kadar orada kaldım. Herhalde hayatında en çok ihtilâl görenlerden biriyim. Orada Ahmet Haşim'in ku-

zenlerinden olan Osmanlı âşığı, büyük âlim, faziletli insan Muhammed Fuad el Âlusi ile tanıştık. O bizi medresesinde misafir etti. Gayet güzel Türkçe bilirdi. O zamanlar Irak'da Türkçe bilenler çoktu.

EKREM HAKKI BEY İLE GEÇİRİLEN SAATLER

Biz Ekrem Hakkı Bey ile Ezine'de tanışmıştık ama Bağdat'da tekrar karşılaştık. İsviçre'de yaşayan ticaretle iştigal eden bir Osmanlı prensi ile beraber geldiler. Onun da adı Ekrem'di. Biz de Muhammed Fuad El Âlusi'nin o büyük dershânesinde onun anlattığı Sahih-i Müslim dersini dinliyoruz. Ekrem Bey kendisini Ahmed Hâşim dolayısıyla tanımış. Onu ziyarete geliyor ve bizi de orada görüyor. Salona girdiler, diz çöküp oturarak

Bağdat yakınlarında Seyyid Ahmed-er Rifâî Hazretleri'nin türbesinin önünde Soldan sağa: Ahmed Ramazan (Ekrem Hakkı Bey'in Bağdat'taki dostu), Yaşar Tunagür, Hüseyin Fevzi el Hasenî, şöför, camiîn imamı. 1958

sonuna kadar dersi dinlediler. Hoca Efendi ve bizlerle kemal-i edeple mu-safaha ettiler. Biz derse devam ediyoruz onlar gidecekler, onbeş yirmi met-relilik salonu arkalarını dönmekten geri geri çıktılar. Bu, Faysal Camii'ni yapmak üzere birinci gelişi idi. İkinci gelişinde Ömer Hayyam Oteli'nde kalıyorlardı. Bize dedi ki: "Bu sabah otele gelin, kumanyalarımızı alalım, Seyyid Ahmed El Rifâi Hazretleri'nin merkadini ziyarete gideceğiz." Beş sa-at çöle gideceğiz, Kutb-ül Ammâre'den öte... Bir tane arazi vitesli cip ayar-ladılar. Hepimiz bindik. Önce Ahmed-Er Rifâi Hazretlerinin peder-i âlile-rini ziyaret ettik. O arada Câmîyi gezdik, kitabeleri yıpranmış gördü üzü-l-dü. Bu konularda asabi idi. Sonra dört beş saat bir rehber ile yola devam ettik. Yolda bir cami gördük dinlenelim abdest alıp namazımızı kılalım de-dik. Fakir olduğu her halinden anlaşılan imam Türk olduğumuzu öğre-nince boynumuza sarıldı, gitti hemen dolaptan Abdülhamid devrine âit bir ferman çıkardı. Kendisi meğerse orada, babasına hürmeten bilâ bedel vazife yapıyormuş. Bize çay ve çörek ikramında bulundu. Gideceğimiz ye-ri söyleyince yalnız gidemezsiniz ben sizi oraya götüreceğim dedi. Biz onu da arabaya aldık, bir saat daha gittikten sonra araba kumun içine gömül-mez mi? Kaldırmak mümkün değil. İmam şöyle sert sert etrafa baktı, hiç korkmayın dedi. Aradan iki dakika geçti geçmedi, bir araba yanımıza ka-dar geldi baktık ki içinde on iki kişi var. Hemen elbirliğiyle bizim cipi kal-dırıp çevirdiler ve "bizi tâkip edin" dediler. Oraya kadar götürdüler. Bu çö-lün ortasında medrese, câmi, türbe ne arıyor? Dört taraf duvar ve kumlar bir tarafı olduğu gibi kapatıp diğer tarafta çukur meydana getirmiş... Ka-pıyı ise kum olduğu gibi kapatmış. Rahmetli Ekrem Hakkı Bey ben bu ka-pıyı görmeden gitmem dedi. Başladı kumları eliyle atmaya. Meğer asıl kı-tâbeyi görmek istermiş. Biz de yardım ettik kitâbe ortaya çıktı. Tabii he-men fotoğrafını ve ölçüsünü aldı. Bu yapıların çölün ortasında oluşunun sebebi de vaktiyle Dicle'nin buradan geçmesi ve yerinde bir şehir olması-ymış. Nehir yatağını değiştirince bu durum ortaya çıkmış. Günlerden de perşembeydi. Sonra baktık içeride yaşlı bir insan, zikir halinde oturuyor. İçeri girer girmez kabri şerifi ziyaret ettik. Ekrem Hakkı Bey bir secdeye kapandı. Bekle babam bekle kalkmak bilmez, tabii edeben bir şey diyemi-yoruz. Oradaki zat ise meğerse Perşembe akşamları gelir burada yatar Cu-ma namazını kıldırır, kapatıp gidermiş. Çölün ortası düşünün. Bu arada Ekrem Hakkı Bey uzun süren secdesinden yüzü gözü toprak olmuş bir şe-kilde kalktı. Gözlerinden yaşlar akıtmış. "Kusura bakmayın çocuklar" di-

yerek namazını kıldı. Sonra otelden aldığı kumanyaları köşede oturup bize ikram etti. İmamı da buyur ettik fakat oruçlu olduğunu söyledi. Meğerse ömür boyunca fisebilillah kendini burada Cuma namazı kıldırma vazifesine adanmış. Hazrete hürmeten... Sonra dışarı çıkınca Ekrem Hakkı Bey, duvarın üzerinde bizim fotoğrafımızı da çekti.

Yaşar Bey büyük bir incelik göstererek bu fotoğrafı buldu ve siz okuyucularımızla paylaşma imkânını verdi.

Ekrem Hakkı Bey ile olan güzel hatıralardan sonra size biraz Bağdat'ı anlatayım. Sene 1956- 58 arası ve Bağdat'da renkli televizyon var. Müzik dairesi başkanı Mesut Cemil. Mesut Cemil ile bir tanışmamız var. O da Fuat Âlûsi'ye gelirdi. Dedeleri de mühim müfessirlerden... Biz Medrese'nin avlusunda Mesut Cemil Bey ile tanıştık. Tavrındaki zarâfet, Türkçe'sindeki asâlet...Biz onun çocuğu yerindeyiz ama sanki ondan büyükmüşüz gibi davranıyor. Nezaketiyle âdetâ yerin dibine girdik. Bizi fakülteye dâvet etti ve sık sık gitmeye başladık. O arada Fakülte'nin hat hocası meşhur gelirdi sohbet. Aşağı yukarı bütün Edebiyat Fakültesi Osmanlıydı. Bakınız sene 2003 hâlâ en iyi hattatlar Türkiye'den çıkıyor. Süheyl Ünver Bey hep Bağdat'dan siparişler alırdı, ben gelip gittikçe götürürdüm. O ve onun gibiler sayesinde bu sanatlar yaşadı.

Sene 1958. Bağdad'da Abdülkerim Kasım ihtilâl yaptı. Sabah kalktık ki şehir meydanına adamlar asılmış. Birkaç gün sonra bir Osmanlı prensesiyle evlenecek olan on sekiz yaşındaki Kral Faysal'ı, Abdülilla'yı feci şekilde öldürdüler. Hüseyin Fevzi Paşa'ya ise felç geldi ve ölünceye kadar onu bırakmadı. Nuri Sait Paşa kadın kıyafetinde yakalandı bir cipin arkasına bağlayıp şehir turu yaptırarak parça parça edildi. O günden bu güne Irak gün yüzü görmedi. Benim Irak'da geçirdiğim devre, bolluk, insanlık, misafirperverlik günleriydi. İstanbul'da sadece bakkal dükkânlarının olduğu zamanda Bağdat'da büyük alışveriş merkezi Orozdibak vardı. Ekrem Bey'in cami inşaatı da ne yazık ki yarım kaldı. Ekrem Bey'in oraya olan muhabbeti Osmanlı'ya ve eserlerine olan bağlılıktan ileri geliyordu.

SOKAĞA ÇIKMA YASAĞINI DELEN CUMA NAMAZI

Biz bu hâdiseler üzerine 1958 de İstanbul'a döndüğümüzde Hasan Basri Çantay bana el koyarak Balıkesir'e müftü olarak tayinimi çıkardı. 60 da da ihtilal oldu. Türkiye'de de kimse ihtilalin ne olduğunu bilmiyor. Er-

tesi gün de cuma ve sokağa çıkma yasağı var. Fakat herkes Cuma namazı bekler. Hasan Basri Çantay ile de aynı evde kalıyoruz. Kendisi yazdığı tefsirin parası ile sekiz daireli dört katlı bir apartman yaptı, onun yanına da bir cami yaptırdı. O apartmandan bir daireyi de "Müftü olduğun müddetçe de senden kira falan istemem" diyerek bana tahsis etti. O cuma günü ben hiçbir şey olmamış gibi evimden çıkıp camiye doğru yürümeye başladım. O kadar da kendinden emin bir şekilde yürüyorum ki beni gören askerler "Herhalde bu yüksek mevkide biri" diyerek durdurmadılar. Üstelik bir de selâm veriyorlar. Böyle selam ala ala Câmî'ye gittim. Şehrin merkezindeki, târihi Zağanos Mehmet Paşa Camii'nin bir müezzini var. Ben tutum oranın müezzini ne yaptım yaptım camiye getirdim. Şevket Efendi idi ismi hiç unutmam. Allah öyle bir ses vermiş ki Üsküdar'da okusun Beşiktaş'ta duyulur. O zaman hoparlör falan da yok. Şevki Efendi'yi buldum. "Gel" dedim. Ezana da bir saat var. Minareye çıkıp salâ vermesini söyledim. Bir salâ verdi neredeyse bütün Balıkesir duyduğu gibi askeriye de ne yapacağını şaşırdı. Cuma vaazında da ben konuşuyorum, elli beş camiye hat çekilmiş herkes dinleyebiliyor. Salâ duyulur duyulmaz câmler doldu. Sokağa çıkma yasağı delindi ve askeriye ne olduğunu anlayamadı. Bir de şu var ki evden çıkıp mahalle camiine gitmek fazla vakit almıyor. Neyse bir saatlik konuşmamı da yaptım. Vaaz bitti, cuma namazını kıldık, namaz bitti ben müftülük dairesine geldim. İkinci ordu kurmay başkanı albay Osman Bey baktım müftülük dairesine geldi. Mütediyyin bir insanmış, konuşmamdan dolayı beni tebrik etti. Balıkesir'de altı ay daha kaldıktan sonra beni Edirne'ye müftü yaptılar. Edirne'ye gittik Selimiye Câmii'nde Cuma günü beş kişi var. Eski Cami'de cuma günleri vaaz ediliyor ve dört beş saf oluyordu. Birkaç hafta sonra Selimiye'de vaaz edeceğim dedim. Baktık ki camiye doldurmak mümkün değil hanımların gelebileceğini ilan edince onlar doldurdular câmiyi... Ondan sonra erkekler utandı daha çok gelmeye başladılar hanımları üst mahfile çıkardık.

Edirne'de üç sene kaldım sonra İzmir'den beni istediler. Dediler ki: "Biz burada bir İmam Hatip Okulu açtık, Yüksek İslam Enstitüsü de açılmak üzere. Buralara talebe yetiştirmek üzere bir de dernek kurduk. Talebelerin başında bulunmak üzere gelir misin?" Kalktım İzmir'e gittim. Hem de o dernekte müdürlük yapıyorum. Bizim orada yetiştirdiğimiz talebelerin içinde bugün elliye yakın profesör var. Üç sene kaldım. Ondan sonra

ben cami cemaatini toplayarak dedim ki: "Aziz arkadaşlar, devlet imam hatip okullarını açmış, gelin bir milyon sermaye bulalım- en başa kendimi koydum- sizler de koyun bir anonim şirket kurarak bir özel kolej açalım." Niyetim ehil öğretmenler bulup talebeye doğru bilgiler verdirmektir. Böylece Fatih Koleji diye bir kolej kurduk. Şimdi orası aşağı yukarı bin talebelik bir okul, her sene büyüyor. İnanır mısınız okulun sadece adını bile altı ayda kabul ettirdik. Sonra 65 yılında Diyanet bana bir telgraf çekti Diyanet İşleri Başkanı olmam için ve kendimi Ankara'da buldum. 71 e kadar bu vazifede kaldım. İlahiyat mezunu olmadığım için başkan yardımcılığı yaptım fakat başkanlık yetkisiyle... O arada 12 Mart İhtilali oldu. Derhal beni içeri aldılar, Mamak'a... Neymiş efendim ben Türkiye'ye hilâfeti getirecekmışim ben de halife olacaktım. Mümtaz Soysal, Doğan Avcıoğlu, Ali Sirmen, Harun Karadeniz, Madanoğlu biz hepimiz aynı koğuşta'yız. Benim yanıma da on bir tane üniversite talebesi vermişler. Suç âletleri de tesbih ve takkeymiş. "İyi" dedim "cemaatim olurlar". Pırlanta gibi çocuklar. Mahkemeye çıktığımız gün Dünya İslam Birliğinden para aldığımızı bile iddia ettiler. Bir de Ürdün'de yaptığımız iddia ettikleri hayatımda ilk defa gördüğüm son derece tehlikeli bir konuşma metnini önüme koydular. Cevabım şu oldu: "Ben hayatımda Ürdün'e gitmedim. "Bu durum üzerine sıkıyönetim komutanlığı dosyanın aslını Sadi Koçaş'tan istetiyor. O da Milli İstihbarata durumu bildiriyor. Gelen cevap: "Bizde Yaşar Tunagür'e ait bir dosya yoktur." Ahyor Sadi Koçaş dosyayı derhal Cevdet Sunay'a gidiyor. Öfkeyle cumhurbaşkanına düzmece raporlarla önüne geleni tutuklayan askerlerden şikâyet ediyor. Ben de bunu kendisinin hatıralarından öğrendim. Hapisteyken de tatlı hatıralarımız oldu. Çocuklarla teravih namazı kıldığımız bir ramazan günü Mümtaz Soysal, "Müjde, tahliye emri " diyerek geldi. Hemen bana ve çocuklara gelen nevalelerin durduğu herkese açık dolaptan ikramda bulundum. Bir gün de çocuklara ders okutuyorum. Onlar da oturmuyorlar da ayakta dikilerek dinliyorlar. Hazreti Ömer'den bahsettiğim bir sıra Doğan Avcıoğlu istihza ile "Hoca, Hoca ! Bu söylediklerin doğruysa ya sen komünistsin ya ben müslümanım" dedi. "Yok dedim ben komünist değilim ama inşaallah siz müslüman olursunuz." Neyse tahliye haberinin gelmesinden sonra vakit geç olduğu için artık yarı çıkarız dedik. Fakat biraz sonra subay geldi hemen sizi çıkarmak zorundayım dedi. Vakıt gece yarısını geçmiş. Nizamiye'deki subay insafılı çıkarak beni jip ile otobüs durağına kadar bıraktı. Böylece eve gittim. Me-

ğerse benim tahliye haberimi duymuşlar. İftar vakti Nizamiye'ye gittikleri halde bana ulaşamamışlar. İlk tebrik Süleyman Demirel'den geldi. Ertesi gün ise Turgut Özal'dan...

-Sizce din eğitimindeki eksiklerimiz nedir?

-Biz bu okulların imam hatip okulu olarak açılmasını istemedik. Evvelâ isminden... Elit tabakadan insanlar bu isme rağbet etmeyeceklerdi. Başka bir isim bulalım dedik. Her nedense olmadı. Dini bilgileri de içine alan ve aynı zamanda bütün sosyal ilimleri de öğreten Anadolu koleji statüsünde bir sistem istiyorduk. Sanırım biraz politik kasıt da var. O zaman bir çok kimseler çocuklarını bu okullara dinini, Kuran-ı Kerimi öğreysin, muhafazakâr yetişsin diye verdiler. Nitekim ilk imam hatip mezunlarından valiler, bakanlar, kaymakamlar, mühendis ve doktorlar var. Eğer Türkiye'deki liseler lâıykıyla dini terbiye verebilselerdi bu okullar istenmezdi. Bu okullara çocuklarını verenlerin yüzde sekseninin niyeti onların imam hatip olması değildi. Dindar lise mezunu olmalarıydı. O zaman bu okuldaki mezun olanlar çoğaldı... Sayıları altı yüzü buldu. Türkiye'nin bu kadar imama ihtiyacı yok ki... Bunlar bütün fakültelere dağıldılar ve başarılı oldular. Bâzi çevreler bu işten rahatsız oldular, ilkokulu sekiz seneye çıkardılar. Önce başarılı oldular fakat fire yavaş yavaş azalıyor. Bu okullar sadece imam ve hatip yetiştirmekle vazifeli olsaydı bunu pekala Diyanet de yapabiliirdi. Ama dinini öğretecek özel liseler açılmasına da müsaade edilmeliydi. İmam hatip mezunu olmasın da dindar lise mezunu olsun.

-Sizce din adamı nasıl olmalı?

-Efendim din adamında adam vasfı olmalı. Sosyal aktiviteyi son derece iyi bilen ve içinde yer alan, dinine vâkıf, helâli haramı bilen biri olmalı.

-Diyanetin başbakanlığa bağlı olmasına ne diyorsunuz?

VAKFIYELERİN SONUNDAKİ ÂYET

-Tamamen yanlış, laikliğe aykırı. Türkiye dahilinde sayılan bütün vakıflar iade edilsin çünkü onlar yaşatacak diyaneti. Sen camilerin gelirini sat, târûmar et, hatta onlardan bir kısmını patrikhane alsın, öyle bir fecatin içinde ol, istediğin kadar devlet imamın maaşını veriyorum desin. Laik devlette din işini devlet işinde işte böyle ayırırısın, korkmazsın. Ziraat okulunda sağlık okulunda nasıl eleman yetiştiriliyorsa, Diyanetin okulunda da yetiştirilebilir. Eskiden bütün Nişantaşı vakıftı. Taşlık dediğimiz ma-

hal Abdülmecit zamanında bir cami yapılacaktı yapılamadı, onun taşlarından alır adını. Swiss Otel'in olduğu yer vakıftı. Her vakfiyenin sonunda bir âyet-i kerime vardır. "Kim bunu değiştirirse, bunu işittikten sonra muhakkak onun günahı üzerine olsun, Allah duyucudur, işiticidir." İmam Hatip okullarının ideal olması için muhakkak surette din tedrisatı veren liselerin de olması lâzım.

Sohbete başlayalı yaklaşık üç saat olmuştu ve mevzular tükenecek gibi değildi. Kendisi Diyanet İşleri Başkanı iken yapılması düşünülen Kocatepe Câmii'nin Vedat Dalokay tarafından yapılan maketini uygun bulmamış, dernek idare heyetini çağırarak hemen Ekrem Hakkı Bey'i bulmalarını ve ne derse yapmalarını söylemişti. Onun direktif ve yardımlarıyla Fatin Bey'e câminin projesi yaptırılmıştı. Sonra temel atma töreninde ikisi yana yana oturmuşlar ve sevinçten birbirlerinin boynuna sarılmışlardı. Yaşar Tunagür'ün deyişiyle "Kocatepe Câmii'nin taşında Ekrem Hakkı Bey'in emeği vardı." Kimsenin bilmediği bu güzel hâtırayı da dinledikten sonra bu münevver din adamımızın istifadeli sohbetinden istemeyerek de olsa ayrılmak zorunda kaldım. Tabii en kısa zamanda tekrarını dileyerek...

Süheyl Ünver'in İstanbul'un Fethine Gösterdiği Hassasiyet

Ahmet Güner SAYAR

Bu yıl, 2003, İstanbul'un Türkler tarafından fethinin 550. yılı olarak idrak edilecek. Bundan tam 50 yıl önce, 1953'de fethin 500. yılı törenlerle kutlanmıştı. Eldeki somut bilgilerin aydınlığında Türk münevverlerinin de bu muhteşem fetih hâdisesine yabancı kalmadıkları, resmi kutlamalar dışında, kaleme aldıkları kitap, risâle, makâle ve gazete yazılarıyla İstanbul'un fethine ve Fâtih dönemi tarihine katkıda bulundukları bir gerçektir. İstanbul'un fethinin 500. yılı kutlamaları vesilesiyle aydınlatıcı yazılar yazmış kalem sahipleri içinde onların taşıdıkları his ve heyecanı ilmî bir telâşa dönüştüren bir isim A. Süheyl Ünver'dir. Onun, çağdaşlarından bu bağlamda birkaç noktada farklı davrandığının altını çizmek gerekiyor.

Süheyl Ünver'in, fethin 500. yıl kutlamalarına herkesten önce ciddi bir program dahilinde başladığı görülüyor. Bunun başlangıç tarihi 1940 yılıdır. Bu tarihten 1953'e kadar, onun araştırma programı içerisinde İstanbul'un fethine yönelik Fâtih ve zamanı ilim ve sanatına yönelik araştırmaları bir çığ gibi büyümüştür. Söz konusu târihler arasında araştırmalarını tek başına yürütürken yaptığı meyvalı çalışmaları İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde kendisinin kurduğu Tıp Tarihi Enstitüsü'ne mal etmiştir. Süheyl Ünver'i zikrediyoruz:

"... Enstitümüz İstanbul'un fethinin 500. yılı için araştırmalarına 1940'da başlamış ve asla bırakmayarak bugüne (1953'e) kadar çalışmış, o devrin tıp, ilimler, sanat ve içtimâî tekâmül tarihleri arşivini kurmuş, bunlara dayanarak... yayınlarda bulunmuş ve el ile... yapılan ve o devrin arşivine koyduğu ilim ve sanat ve içtimâî hayatımızı canlandıran malzeme ile de Tıp Tarihi Enstitümüzde Üniversitemizin de müzâharetiyle bir sergi vücuda getirmiştir."¹

Aslında onun Türk tarihi içinde İstanbul'a yönelmesi 1920'lerin hemen başındadır. Bizâtihi İstanbul araştırmalarında ilk kez Fâtih dönemine özgün bir makale ile yöneldiği tarih ise 1932'dir.

Süheyl Ünver'in İstanbul'un fethinin 500. yılı heyecanını yaşamış ve bu uğurda kalemini seferber etmiş diğer Türk münevverlerinden ayrıldığı

¹ A. Süheyl Ünver, 500. Kuruluş Yılında İstanbul Üniversitesi I. Tıp Tarihi Enstitüsü Dergisi, İstanbul 1953, sf.3

ikinci nokta ise şudur: Onun 1940-1953 yılları arasında bu tahsisi konuda yazdıklarının sayısal üstünlüğüdür. 1953 yılında inanılmaz bir neşriyat dalgası ile Ünver'in neşriyatı bir doruğa tırmanırken bu sayısal üstünlük 1954 ve 1955 yıllarında da, hız kesmesine rağmen devam etmiş, dahası onun ilgisi ve yayınları vefatına değin bir kesintiye uğramamıştır. Neşriyatının bize uzattığı ışıkla şunu ifade edebiliriz ki İstanbul'un fethi ve Fâtih devri ile olan alâkası Türk tarihinin yekpâre bütünlüğü içerisinde Süheyl Ünver'in en fazla yoğunlaştığı, hususiyle en fazla yayında bulunduğu zaman dilimi olmaktadır.

Farklılığı gösteren son noktaya gelince; Süheyl Ünver bu tarihi hâdiseyi ve Fâtih dönemini aydınlatırken sadece kalemini değil fırçasını da kullanmıştır. Suluboya, karakalem resimler yanında yaptığı minyatürleri ve dönemin zevkini aksettiren tezhip örnekleri üzerinde de eserler vermiştir. Hazırladığı defterler içerisinde müstesna güzellikteki "Fâtih'in Defteri" ile büyüleyici bir iz bırakmıştır². Bu doğrultudaki bir diğer gayreti de onun hazırladığı Fâtih devri arşividir. Bunlar dosyalar halinde tasnif edilmiş haliyle Süleymâniye Kütüphanesi'nde, Ankara'da Türk Tarih Kurumu'nda ve kerimesi Gülbün Hanım'ın arşivindedir.

Yukarıda Süheyl Ünver'in de ifadesine başvurarak onun fethin kutlamalarından on yıldan fazla bir zaman önce bu tahsisi konuyu ciddi bir şekilde benimsediğini ve çalışmalara başladığını ifade etmiştik. Zira ona göre;

"... İstanbul'un fethi hâdisesi basit bir fetih olmayıp aksine son devir Türk tarihinin başlangıç noktası idi. Böylesi bir tarih yorumuna ulaşması şüphesiz sebepsiz değildi. Şu kadar ki onun gözünde İstanbul'un Türkler eline geçmesi ile günümüz Türkiye'sinin yarını arasında paralellikler vardı. Dolayısıyla önce sanat ağırlıklı olarak üzerine gittiği Fâtih dönemini her cihetten kuşatmak istiyordu."³

² A. Süheyl Ünver bu defter için şunları yazmıştır: *Fâtih'in Defteri* 1953'de manen kendisine (Fâtih Sultan Mehmet'e) takdim edilmek üzere hazırlanmıştır." Bu defter uzun yıllar kerimesi Gülbün Mesara'nın arşivinde kalmış, İsmail Kara'nın yayına hazırlanmasıyla 1996 yılında yayınlanmıştır. (A. S. Ünver, *Fâtih'in Defteri*, İstanbul, 1996.

³ A. G. Sayar, A. Süheyl Ünver, İstanbul 1994, sf. 271-272.

Bu düşüncesinde de haksız sayılamazdı. Çünkü "Pax Ottomana"nın çıkış yeri ve tarihi İstanbul'un fethiyle sınırlıdır. Süheyl Ünver'e göre,

"... (Bu fetih) ilâhidir, mistik -mânevi yönlerinin ağırlığı maddi şartları çekip çevirmiştir. Nihayet Türk İstanbul, Orta Asya'dan gelen Türklerin Anadolu'ya oradan Rumeli'ye yayılmasıyla âdetâ iki yakayı birleştiren, idarede, ilimde, sanatta, ekonomide, insan unsurunda çeşitli ırmakların gelip burada bir ummanı ürettikleri yerdir. Dolayısıyla Türk İstanbulsuz, İstanbul da Türksüz olamayacaktır"⁴

Gerçekten de Süheyl Ünver'in hayat hikâyesinin bütününde, yayınlarının toplamı içinde, hatta onun tarih felsefesinin ultra-amprisist tarihçiliği ile metafizik-realist tahmin anlayışının billurlaşmasında İstanbul'un fethinin ve Fâtih döneminin dişe dokunur bir yanı bulunmaktadır. Bu önem önce 1071'den 1452'ye daha sonra da 1453'den günümüzde bu topraklarda akan Türk târihinin ciddi bir kırılma noktası, âdetâ Türk devletinin bu topraklara çakılışının başlangıç târihidir. Kısaca İstanbul'un fethi sıradan başlangıç noktası olmayıp Türk devletinin Anadolu'daki bekâsının çıkış yeridir.

Bu yorumları objektif bilgi ile subjektif bilgi köprülerini kurarak Süheyl Ünver'in anlayışını somutlaştıralım. Fetih ve Fâtih dönemini ele alırken önce aşırı belgecidir. Târihi belge ve bilgileri arayıp bulmada fevkalâde hassastır ve bu uğurda tırnağını taşın altına sokmaktan çekinmeyen bir bilim adamı ile karşı karşıyayız. Gerek fethi aydınlatacak ve gerekse Fâtih dönemine yeni bilgiler sunacak sözgelimi bir mezartaşından bir kitâbeye, vakfiyelerden tek yaprak bir arşiv vesikasına kadar her somut işarete ulaşabilmek için Süheyl Ünver kıskanılacak bir çalışkanlıkla çırpınıp, durmuştur. Fakat somutun kilitlenmesi, bütün pozitif bilgi verilerinin tükenmişliği karşısında onun metafizik-realizme sığındığı, bu boyuta da hakkıyla nüfuz ettiği görülüyor. Ulaştığı tarih felsefesinin kendisine ikramı olan subjektif kavrayışı ile Türklerin bu topraklarda devlet kurucu olan bekâsını kavrayan Süheyl Ünver, mehzaz bildirilmek kaydıyla, Fâtih devrinin yüz çizgilerini aksettirecek fıkralarına da önem atfetmiştir. Bu fıkralardan birinin Süheyl Ünver'in metafizik-realizmiyle uyum içerisinde olduğu görülecektir:

⁴ Ibid, sf. 323

"... Fâtih İstanbul'un kendi elinden çıkıp çıkmayacağına dâir remil atmasını (keşişten ister). Keşiş remil attı ve şöyle dedi: İstanbul Türklerin elinden harp ve darp ile çıkmayacak, lâkin öyle bir zaman gelecek ki ellerinizdeki emlak ve arazi azalacak, bu suretle İstanbul Türk malı olmaktan çıkacak.

Bu falın bildirdiği neticeden müteessir olan Fâtih ellerini kaldırarak İstanbul'da edindiği yerleri ecnebilere satanlar Allah'ın gazabına uğrasınlar diye beddua etti"⁵

Süheyl Ünver'in çalışmalarının Fetih ve Fâtih devri üzerinde yoğunlaşmasının ardındaki itici gücü bilmek aslında bu dinmeyen coşkunun, bu imanın kaynağını bulmak demektir.

En geniş hatları içerisinde bu kaynak onun İstanbullu olmasıyla açıklanabilir. Süheyl Ünver'in sözleriyle:

"... Ben İstanbulluyum. 1000 sene Bizans devrinde hristiyandım. Fâtihimiz İstanbul'u aldı, Müslüman oldum. 500 senede bu. Dile kolay, 1500 yaşıdayım"⁶

Yukarıdaki alıntının aydınlığında fethin önemi de ortaya çıkmaktadır. Neden Türk İstanbul? Bu noktanın üzerinde durmak gerekiyor.

Süheyl Ünver'e göre İstanbul'un fethinin Türk tarihinde yeri sadece bu şehrin alınmasıyla sınırlı değildi. İstanbul'un fethi hâdisesi şehrin fethini müjdeleyen Hadis-i Nebevi ile Sultan II. Mehmed'i "nime'l-emir" onun askerlerini de 'nime'l-ceyş' yapmıştı. Ancak şehrin Türkler tarafından kuşatılmasından çok evvel İstanbul'un İslâm orduları tarafından alınma gayretleri sırasında şehit olanlar da vardır. Süheyl Ünver bunları ayrı bir kitapta ele almıştı. Onun "İstanbul'da Şehabe Kabirleri"nde işlediği ana konu şudur: İstanbul'un 1453'de Türkler tarafından fethinden önce muhasarada bulunanlar da Peygamberimiz'in tekrimine layık mübarek insanlardır. Esâsen Fâtih Sultan Mehmed'in emriyle İstanbul'un fethinin hemen ertesinde, başta Hz. Halid İbni Zeyd'in (Eyüb Sultan) kabri olmak üzere Sahabe kabirlerinin yaptırılması, şehrin Türkleşmesinde atılan

⁵ A.S. Ünver, *Fâtih Devri Fıkraları*, İstanbul 1947, sf. 20-21.

⁶ A.S. Ünver'den Gülbün Mesara'ya 10.V.1983 tarihli mektup *Mektuplar* 3, içinde (G.Mesara Arşivi)

önemli adımlardan biri olmuştur. Araştırmalarını sürdüren Ünver, bu defa 1976 yılında yayınladığı "İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar" adlı kitabında, Fâtih'in ordusunda fetih sırasında görev alanların ve şehit olan 'nime'l-ceyş'in kimler olduğunu tesbite çalışmıştır."⁷

Süheyl Ünver'e göre fethin hemen ertesinde başlayan İstanbul'un Türkleşmesi süreci yirmibeş yıl sonra meyvalarını vermiş "şehir 25 senede her mânâsıyla tam bir Müslüman sitesi olmuştur"⁸

Süheyl Ünver'in İstanbul'un fethine ve Fâtih Sultan Mehmed'e olan kalbi bağlılığının gerisinde İstanbul'u Türk yapan Hz. Muhammed'in hadisi bulunmaktadır. Bu onun tarih felsefesinin subjektif boyutunu mümkün kılan metafizik-realizmini de besleyen ana damarlardan biridir.⁹

⁷ A.G.Sayar, Süheyl Ünver'in İstanbul'u, A.S.Ünver, *İstanbul Risaleleri I*, İstanbul 1995, sf.16-17.

⁸ A.S.Ünver, 'Fetih İstanbul'a Hak, Adalet ve Müsbet İlimler Getirdi', *Tercüman* 29.V.1968,

⁹ A.S.Ünver'in tarih felsefesi için bk. A.G.Sayar, op.cit; 1994, sf.534 ve dn.1.

Turan Oflazoğlu'nun Eserlerinde Fâtih ve İstanbul'un Fethi (1)

Dr. Müzeyyen BUTTANRI*

İstanbul'un fethi, Türk ve dünya tarihinin en önemli hadiselerinden biridir. İstanbul'a sahip olmak, müslümanlar için 900 yıldan beri bir ideal olmuştur.¹ Peygamberimizin İstanbul'un fatihini ve onu fethedecek orduyu büyük saadetlerle tebşir etmesi, her Müslüman sultanın onu almak için istek duymasına vesile olmuştur. İstanbul, Emeliler ve Abbasiler zamanında da teşebbüs edilmesine rağmen alınamamıştır. 1058 yılda yetmiş dört imparatorun saltanat sürdüğü büyük surlarla çevrili bu şehir, II. Mehmet'e kadar yirmi sekiz kez kuşatılmış, yedi kez de Osmanlı sultanları, şehri almak için teşebbüste bulunmuşlardır.² Sultan Mehmet'in dedesi Yıldırım Beyazıt ve babası Sultan Murat'ın da en büyük arzusu onu fethetmek olmuştur. Bütün bu olanları iyi bilen ve İstanbul'u almayı bir tutku haline getiren Sultan Mehmet, 1453'te bu amacına ulaşmış, "Fâtih" diye anılmıştır.

Pek çok sultanın, ününe ün katmak için almak istediği İstanbul'u fetheden Fâtih ve şehrin fethi olayı, bilim eserleri yanında pek çok sanat eserine de konu olmuştur. Özellikle Tanzimat'la Türk tarihine eğilmeye başlayan sanatçılarımız şiir, roman, tiyatro gibi eserlerinde fetih olayını işlemişlerdir. Ancak oynandığına dair bilgilere değişik kaynaklarda işaret edilmesine rağmen, 1950 yılına kadar Fâtih ve fetih olayını işleyen hiçbir tiyatro eserinin metnine tesadüf edilememiştir.³

1872 Nisan ayında oynanan ve Mehmet Rıfat'ın olduğu sanılan *Fâtih Sultan Mehmet yahut Feth-i Celil-i Kostantiniyye*' adlı bir eserin İstanbul'da Fransızca çıkan bir gazetede kısa bir özeti verildiği Metin And tarafından

* Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi.

¹ Necdet Öztürk, "Fetih Öncesi İstanbul Kuşatmaları", *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fâtih*, Yayına Hazırlayan: Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995, s. 37-47.

² Yılmaz Öztuna "Fâtih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi 2", *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 4, Mayıs 1973, s. 38-51

³ Müzeyyen Buttanrı, *Türk Edebiyatında Tarihî Tiyatro (Başlangıçtan 1950'ye kadar)* basılmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002, s. 535-536.

⁴ Metin And, "Türk Tiyatrosunda Tarihî Oyunlar ve Bunların Yazılı Gerekçeleri" 7. Uluslararası Türk Tarih Kongresi, *Bildiri Kitabı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu 1970, s. 768-773.

ifade edilmesine rağmen⁵ bu esere ulaşılammıştır.

Osmanlı Dönemini işleyen ve 1950 yılına kadar yazılan tarihî tiyatro eserleri arasında Fâtih Sultan Mehmet ve fetih olayını başlı başına konu alan bir tiyatro eserinin metnine tesadüf edilememiş olmakla beraber, bazı oyunlarımızda Fâtih'ten bahseden bölümlere rastlanmıştır. Fâtih'ten ilk kez, *Yavuz Sultan Selim ve İttihat-ı İslâm Siyaseti*'nde⁶ bahsedilmektedir.⁷ Özellikle onun yüz elli yıllık bir devletle bin yıllık Doğu Roma İmparatorluğu'nu yıkması, Yavuz'un onu takdir etmesine vesile olmaktadır. Yavuz "Biz kardeş kavgaları ile memleketi mahvedin diye mi ülkeler aldık?" diye Fâtih'in kendisine kızacağından korkmaktadır. Fâtih'in yönünü batıya çevirdiğini, doğudan bir tehlike gördü mü üzerine yürüdüğünü söyleyen Yavuz, kendisinin dedesinin aksine geleceği batıda değil, doğuda gördüğünü söyler. Fâtih'ten bahseden bir başka tiyatro eseri de *Cem*'dir.⁸ Bu eserde Fâtih'ten Avrupalıların gözünü korkutan bir cihan padişahı olarak söz edilmektedir.

Bugün medenî ülkelerde büyük olayların önemli yıldönümlerinde bunları kutlamak bir gelenek halini almıştır. Türk tarihinin önemli bir hadisesi olan fetih olayı, fethin beş yüzüncü yılına rastlayan 1953 yılında ilk kez büyük törenlerle kutlanmış, bütün sanatçılar gibi tiyatro sanatçılarımız da bu olayı eserlerinde işlemişlerdir. Yine Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunun 700. yıldönümüne rastlayan 1999 yılı da konusunu Osmanlı tarihinden alan eserlerin yazılmasına vesile olmuştur. Bu nedenle Kültür Bakanlığı tarafından yeniden basılan eserlerden birisi de A. Turan Oflazoğlu'nun "*Bizans Düştü-Fâtih*"⁹ adlı eseridir.

Biz bu yazımızda A. Turan Oflazoğlu'nun fetih hadisesini işleyen ve özellikle Fâtih'in iç dünyasını tanıtan *Bizans Düştü-Fâtih* adlı tiyatro eseri ile *Topkapı*¹⁰ adlı TV senaryosunda yazarın Fâtih ve fetih olayını nasıl ele aldığı üzerinde duracağız.

⁵ Metin And, *Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 1839-1908*, Ankara, İş Bankası Yayınları, 1972, s. 352

⁶ Yusuf Kenan, *Yavuz Sultan Selim ve İttihat-ı İslâm Siyaseti*, İstanbul, Midhat Paşa Sanayi Mektebi Matbaası, 1913

⁷ Buttannı, a.g.e. s. 123-125

⁸ Ali Mustafa, *Cem*, İstanbul 1931, Ahmet Halit Kitaphanesi, s. 39

⁹ A. Turan Oflazoğlu, *Bizans Düştü-Fâtih*, Ankara 1999, Kültür Bakanlığı Yayınları (Eserin Kültür Bakanları tarafından ilk baskısı 1988 yılında yapılmıştır)

¹⁰ A. Turan Oflazoğlu, *Topkapı*, Ankara 1992, Türk Tarih Kurumu Basimevi

A. "BİZANS DÜŞTÜ - FATİH" ADLI ESERDE İSTANBUL'UN FETHİ ve FATİH

Bizans Düştü-Fatih adlı eser üç perdedir. Olaylar, Fâtih'in tahta geçmesiyle başlayıp İstanbul'un fethiyle sona erer.

Birinci perdede, tahta küçük yaşta geçmesi nedeniyle kendini küçük, beceriksiz görmeye çalışan dış düşmanlar ile içteki bazı fesat odaklarına Sultan Mehmet'in gereken cevabı vererek kendini kabul ettirmesi, İstanbul'un fethi için ilk tedbir olarak Rumelihisarı'nın yapımı, çağının en büyük toplumların dökümü hadiseleri; ikinci perdede Bizans'ın kuşatılması ve elli iki günlük kuşatma sırasında yapılan işler, son hücum denemesindeki başarı akabinde İmparator Konstantin'e şehri teslim etmesi için elçi gönderilmesi; üçüncü perdede Konstantin'in şehri teslim etmeyeceğini bildirmesi üzerine Bizans'ın fethi anlatılmaktadır.

Oflazoğlu, esere koyduğu "öndeyiş"te "Eserde, Bizans'ı düşürdüğü için Fâtih diye anılan kişinin nasıl Fâtih olduğu ele alınmaktadır." derken, Özdemir Nutku, "Daha çok tarihsel perspektif içinde bireyleri irdeleyen Oflazoğlu, 1973 yılında yazdığı bu eserinde Fâtih'in iktidar tutkusunu ele almaktadır." demektedir.¹¹

Yazar Oflazoğlu, olayları tarihi gerçeklere bağlı kalarak ele almıştır.¹² O, her perdenin girişinde prolog diyebileceğimiz bir dördlük ile Fâtih'in ve fethi olayının dünyamız ve insanlık için ne ifade ettiğini açıklamaktadır.¹³ Bi-

¹¹ Özdemir Nutku, *Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu*, İstanbul 1999, Özgür Yayınları, s. 128-129

¹² Bu konuda Ferik Ahmet Muhtar Paşa'nın *Feth-i Celil-i Kostaniniyye*, Tursun Bey'in *Tarih-i Ebu'l-Feth*, Yılmaz Öztuna'nın *Hayat Tarih Mecmualarında* çıkan "*İstanbul'un Fethi*" ve "*Fâtih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi*" adlı makaleleri, Kritovulos'un *Tarih-i Sultan Mehmet Hân-ı Sâni* adlı eserlerine bakılabilir.

¹³ Yazar bu dördlükleri "*Topkapı*" adlı TV senaryosunda da kullanmış olup şöyledir:
"Durup dinlenmeden arandığımız" "Yüzyıllar boyu alev alev yandık
Sendin içimizdeki ormanda sen" Küllerimizden doğasın diye sen
Sendin kaygılar içre andığımız" Yeryüzü yenilensin diye artık
Çevremize karanlıklar inerker." (s.1) Senin elmas üreten gençliğinden" (s.52)

"İşte bir çağı boğan kara düşler
Ürküp kaçışlır sen yaklaşıırken;
Biz yandıkça senin şafağın söker
Ve orduların taşar güneşinden" (s.90)

rinci dörtlükte Fth, insanların kendilerini karanlıklardan kurtarması için bekledikleri kişidir. İkinci dörtlükte, köhnemiş, tükenmiş yeryüzü, yeneden hayat bulmak, tazelenmek için Fth'in gençlik cevherine ihtiyaç duymaktadır, denilirken; üçüncü perdedeki dörtlükte, Fth bir güneş gibi doğmaya başladıkça, bir ağı boğan kara düşler ondan ürküp kaçışmaya başlar, denilmektedir.

1. Sultan Tahtına Oturan II. Mehmet'in Karşılaştığı Sorunlar:

Sultan Mehmet, babasının ölümü üzerine tahta geçmiştir. Yeniçeriler tarafından çok sevilen baba yadigr Halil Paşa, yine sadrazamdır. Onun değiştirilmemesi, Bizans'ta Fth'in Halil Paşadan ekindiğine yorumlanmaktadır. Konstantin, Franez'e:

Pek toy diyorlar bu sultan için
Askerin gözünü dolduramamış bir türlü
Franez- Halil Paşamızı sadrazamlıkta bırakması
Ondan çekindiğini göstermez de neyi gösterir?
Aslında Mehmet değil, Çandarlı Halil'dir Padişah,
Çünkü yeniçeriler bir işaretine bakar paşanın. (s.2)

Franez, Sultan Mehmet'in o sırada Karaman Beyiyle meşgliyetinden yararlanmak istemektedir:

"Bence hemen yollayalım elimizi.

Sultan Mehmet Karaman Beyiyle uğraşırken

Binelim dalına! Türk'ten ne koparırsak krdır." (s. 3)

Daha temkinli davranan Notaras'ın "Hiç değilse şu seferin sonucunu ğrensek." sözüne Franez:

"Demir tavında dövülür sayın amiral.

Sultan çok sıkışık durumdadır şu an"

karşılığını verir. (s. 3)

Toy ve tecrübesiz olarak görülen II. Mehmet'in büyük bir kumandan olan ve asker tarafından da çok sevilen babasının yerini dolduramayacağını düşünen Bizans, bu durumun Avrupa için büyük bir fırsat olacağını düşünmektedir. Türkler'i Avrupa'dan atabileceklerini hesaplarlar. Bizans Baş mabeyincisi Franez, Konstantin'e:

"Sultan Murat gibi bir hükümdarı

Nereden bulacak Türkler bir daha?

Avrupalı bu fırsatı kaçırmamalı

.....

Hatta büyük bir orduyla yürümeli
Edirne'ye; Türkleri Rumeli'den söküp
atmalı Anadolu'ya" (s.3)
Konstantin daha da ileri giderek:
"Oradan da geldikleri yere, tâ
yaban bozkırlarına Asya'nın!

diye coşar. "Gerçekten diriliyor mu ne Bizans" (s. 4) diye heyecanlanır.

Bizans bu coşku ile elçisini Bursa dolaylarında bulunan sultana göndermiştir. O sırada Şehzade Orhan, Bizans'ın elinde rehindir. Bizans Mehmet'ten Şehzade Orhan'ı orada tutmak için gözdağı vererek şehzadenin ağırlaşan masrafları için bâzı isteklerde bulunmaktadır. Sultan Mehmet'e gelen elçi:

"Şehzade için her yıl gönderilen üç yüz akçe
İki misline çıkarılsın der haşmetli imparator" (s. 7)

Bu istek ve gözdağı karşısında Sultan Mehmet sâkin davranmaya çalışarak:

"Şehzâdeyle de imparatorun kendisiyle de
Öylesine yakından ilgiliniz ki biz
İstenilen miktar fazlasıyla ödenecektir." (s. 8)

der. Buna Zağanos ve Halil Paşanın itirazına rağmen Fâtih:

"Bizi güçsüz sansınlar da
güçlenmeye kalkmasınlar" (s. 9)

diye Bizans'ı oyalamak istediğini belirtir.¹⁴

II. Mehmet'in henüz çocuk yaşta tahta geçmesini fırsat bilerek isyan eden Karaman Beyi hezimete uğratılmıştır. Sultanlarının bu ilk seferlerini fırsat bilen yeniciler, henüz tanımadıkları sultana ağalarını yollarlar. Ağa:

"Padişahın ilk seferidir.
Kulları bahşiş ister."

der. Bizans elçisini henüz gönderen sultan bu zamansız ve mekânsız istek

¹⁴Fâtih'in bu oyalama taktiğine değinen Öztuna, "Fâtih dâima düşmanlardan birkaçıyla vuruşurken birkaçını da uyutmaya, sulh ve menfaat vaadleriyle oyalamaya çalışmıştır" demektedir. (Yılmaz Öztuna, *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 4, Mayıs 1973, s. 49)

karşısında öfkelenir. Ağalarını sultan huzurunda mahçup eden yeniçeriler karşısında, ağayı yüz sopa vurulmakla cezalandırır. Halil Paşanın ağanın itibarını düşünmesini söylemesi üzerine sultan "Ağanın itibarı, paşa, önce mi gelir padişahın itibarından?" diye emrin uygulanmasını ister. (s. 11)

Bu olaylar, toy bir çocuk gibi görülerek hafife alınmak istenilen Mehmet'in büyük bir sultan olduğunu, güttüğü kurnazca siyaset ve akıllı davranışıyla babasının yerini doldurduğunu gösterirken, Karaman Beyini mağlup etmesi de onun büyük bir kumandan olarak babasından geri kalmadığına işaret olmuş, yeniçeriler de padişahlarını tanımışlardır.

Bu sırada Papa, Roma'da, Bizans için çalışmakta, onları Türklere karşı birleştirmeye gayret etmektedir. Bizans elçisinin sultan tarafından dostça karşılanıp isteklerinin kabulünü Bizans, bu olaya yormuştur. (s.12) Ancak Sultan Mehmet'in iyi bir casus ağı kurduğunu farkedenden Grandük Notaras, yıllardır onarılmayan surların durumunu bilen Mehmet'ten çekinmeye başlamıştır. (s.13) Konstantin "Sultanın bu kadar cömert davranması garip" der. Bizans'ın eski ihtişamının kendi başına derf olduğunu düşünür. (s. 14)

2. İstanbul'un Fâtih ve Türkler İçin Önemi:

Sultan Mehmet, kendini iç ve dış çevrelere kabul ettirmiştir. Sıra çokluğundan beri hayallerini kurduğu Bizans'ı almaya gelmiştir.

Sultan Mehmet ve Türkler için İstanbul'un alınması birkaç bakımdan elzemdir. Oflazoğlu bu nedenleri şöyle sıralar:

Bizans Türkler için sürekli bir tehdit oluşturmaktadır.

"Doğuya yönelsem, arkamda Bizans;

Batiya yönelsem, arkamda Bizans;

Sürekli bir pusu gibi duyarım onu.

Ulusumuz, Asya'dan boşanan sel

Nice zorlu selleri yıkıp parçalayarak

Yayıldı uçsuz bucaksız topraklara

Ama uygun bir yatağa girip ırmaklaşmazsa,

zamanla sığlaşıp dağılan sular;

ve sığlaşan suları kolay yutar toprak" (s. 36)

diyen Sultan Mehmet, Bizans'ın ülkesine katılmasını gerekli görmektedir.

Bizans'ın fethi, bütün Müslüman sultanları gibi Osmanlı padişahları için de tutku haline gelmiştir. Çünkü Bizans'ın Müslümanların eline geç-

ceğini müjdeleyen hadiste "Kostantin'i alacak başbuğa ne mutlu, ne mutlu onun askerine."¹⁵ denilmektedir. Bizans'ı alacak sultan, İslâm dünyasının da en ünlü sultanı olacaktır. Akşemsettin sık sık Sultan Mehmet'e bu hadisi okuyarak Kostantin'i alacak kişinin kendisi olduğunu hatırlatmakta, onu yüreklendirmektedir :

"Konstantin'in şehrini alan başbuğa ne mutlu, ne mutlu onun askerlerine" (s.36)

Zağanos Paşa'ya göre de Bizans, sinsice bizim uyumamızı beklemektedir.

"Bize yakın uyuyan bir yılan varsa

bir an önce ezmek gerekir başını

Çünkü biz uyurken uyanabilir." (s. 38)

Sultan II. Mehmet, Karaman seferindeyken kendisini sıkıştırmaya çalışan Bizans'a karşılık verilmesi gerektiğine inanmaktadır. Hisarın yapımından kendini vazgeçirmek için gelen elçiye sultan:

"Ben Karaman seferindeyken

beni güç duruma düşürmek istedi Bizans,

Buna hiçbir karşılıkta bulunmamak

Hasmı küçük görmek olmaz mı sizce" (s.48)

diyerek Bizans'ın gereken cevabı alması gerektiğini imâ etmiştir.

Bizans, topraklarımızın ortasındadır. Vatan topraklarının birleşmesi için Bizans'ın bize dahil olması gerekmektedir.

"Beni, sanki ölçülmüş gibi, tam ortadan

ikiye böler Bizans. Benim bütünlenmem gerek

özlemlerime uygun yaşayabilmem için." (s. 48)

diyen Sultan Mehmet'e göre vatan topraklarının bütünleşmesi Bizans'ın alınması ile mümkündür.

Fâtih'e göre Bizans, son demlerini yaşamaktadır. Kendini yenileyememiş, surlar içine hapsolmuştur. Sultan Mehmet, onun taze bir kanla canlandırılması, köhnemiş kabuğunun kırılması gerektiğine inanmaktadır. Yapacağı sefer, aynı zamanda Bizans'ın da kurtuluşu olacaktır. Kendini Bizans için bir kurtarıcı olarak gören Fâtih:

¹⁵ Ayverdi, "Feleni'me'le-emîr-u...." tebşiri, müslüman dünyada şimşegini çakmış, eller kılıçta, ayaklar üzengide, sultanlar, emîrler, ordular düzmüş, kırmış, kırılmış, püskürüp dönmüştür demektedir. (Sâmiha Ayverdi, *Edebî ve Mânevî Dünyası İçinde Fâtih*, İstanbul 1974, Baha Matbaası, s. 116

"Gövdesinden ayrı düşmüş bir baş Bizans
yani çoktan ölmüş, ya da ölmek üzere.
Onu gençliğimin dinç sularıyla diriltip
doludizgin yaşamamla yenilemek hakkımdır benim" (s. 48)

diye düşünür. Ancak sadrazamı onunla aynı fikirde değildir. Halil Paşa:

"Devletimiz kısa bir zamanda nice ülke fethetti.
O topraklara kök salıp yerleşebilmemiz için
Uzun bir barış dönemi gerek bize" (s. 36)

diye Bizans kuşatmasından sultanı vazgeçirmeye çalışmaktadır. Sadrazamın barış yanlısı gözükmesine Zağanos Paşa:

"Biz gazi devletiz paşa; amaç barış olsa da
varlığımız savaş üzerine kurulmuştur.
Kazandığımızı elde tutabilmek için
Sürekli savaşmak zorundayız biz." (s. 36)

diye karşı çıkar.

Sultan Mehmet'in İstanbul'u almaya kararlı olduğunu gören Zağanos Paşa ve Akşemsettin onu daha da yüreklendirirler. Akşemsettin'in "Biz sana apaçık bir fetih müjdeledik." sözü ile müjdelenen kumandanın kendisi olduğuna işaret etmesi üzerine Sultan Mehmet:

"Hocam, pîrim, Akşemsettin'im bilsin ki;
Bilinsin ki, en yüksek düşünce
O kalenin kurtarılması için çalıştırıldı;
Ve en büyük çaba
O surların yıkılması için seferber edildi."

der.(s.38) Sultanın kararlı olduğunu gören Sadrazam Candarlı Halil Paşa, onu bu kuşatmadan vazgeçirmek için bazı sebepler sayar. Halil Paşanın:

"Geniş çapta hazırlanacaktır batılılar.
İki ateş arasında kalırsak, Tanrı saklasın,
Pek yaman olur halimiz."(s.38)

sözü karşısında Mehmet, "Tehlike benim en yaman silâhımdır."(s. 38) diyerek hiçbir tehlikeden korkmadığını, İstanbul'u almaya kararlı olduğunu Candarlı'ya söyler.

Sultan Mehmet için İstanbul'a sahip olmak çocukluğundan beri bir tutku ha-

lini almıştır. Donanmamızın "Cenoalı" gemiler karşısında yenilgisinden büyük bir üzüntü duyan sultan, Zağanos Paşaya bu tutkusunu şöyle açıklar:

"Daha bir karış şehzadeyken Manisa'da
Bizans'ı kuşbakışı resmederdim avucuma;
Silindikçe yeniden çizerdim, silindikçe çizerdim.
Hocam Molla Gürâni ders anlatırken
Sık sık avucumun içine bakar bakar bakardım,
Öyle ki, şu an rahatça gezinebilirim
Bizans'ın bütün sokaklarında alanlarında;
İmparatorluk sarayını elimle koymuş gibi
Bulabilirim. Öylesine içimde Bizans... Ama
Ben Bizans'ın içinde değilim daha!" (s. 66-67)

Sultan Mehmet, İstanbul'u alarak yeni bir dünya düzeni kurmak istemektedir. Yapmak istediklerini şöyle açıklar:

"Dünün ve bugünün olanca imkânlarıyla
Güzel yarını kurmak içindir çabam;
Bu uğurda rahatça ölebilirim,
Ama biz yaşayacağız mutlaka, evet;
İçimizdeki düğümleri bir bir çözmeye
Ve dünya kargaşasını âhenge bağlamaya çalışarak" (s. 15)

(Devam edecek)

Mecbur

Halil SOYUER

Mecbur şu bahar gelmeye dünyamıza her yıl
Yağmur, Yaratan emri ki hep yağmaya mecbur
Ay parlayacak, gösterecek kendini gökte
Mecbur şu güneş, ertesi gün doğmaya mecbur

Basmışsa sıcak yaz günü mecbur da o yüzden
Dağ ormana tutkunsa da, orman dağa mecbur
Bin bir çiçeğin açması hoş, kokması hoştur
Mecbur arının ağzına bal sığmaya mecbur

Seller köpürüp taşsa da toprak ana memnun
Yaprak dala, dal gövdeye, kökler suya mecbur
Gözler kapanır kendiliğinden uyur insan
El tutmaya, dil tatmaya, göz uykuya mecbur

Göz görmeye mecbur açılıp baktığı anda
Aylar yılı, günler ay'ı terketmeye mecbur
Geldik şu güzel âleme emreyledi ALLAH
Gelmişse vakit can gidecek gitmeye mecbur

Konmuş bu düzen bir kere kim gelse değişmez
Bin'ler yüz'e, yüz'ler on'a, on'lar BİR'e mecbur
Tâkdir-i ilâhi denilen bir yasa mevcut
Herkes göğ'e mecbur, yine herkes yere mecbur

Fâtih'i Düşünürken

Ayşe Göktürk TUNCEROĞLU

Hep düşünürüm: 1450'li yıllarda Anadolu'da.... Meselâ, Karamanoğulları Beyliği tebaasından üç-beş kişi çiftte çubukta bir araya geldiklerinde siyasî gidişat üzerine neler konuşuyorlardı? Yeni "Fâtih" olmuş İkinci Mehmed aleyhine eminim çok şey söylüyorlardı. "Bre, bu genç Osmanoğlu ortada Türk beyliği bırakmamaya ahd etmiş gibi sefer üstüne sefer açmakta!" diyorlardı. Analar "İslâm İslâm'a el kaldırır mı?" diye beddua ediyordu. Yıllardır savaşlara her ev evlât göndermişti. Kimileri sakat dönüyor, kimileri hiç dönmüyordu. Genç gelinler dul, bebeler yetim kalıyor, yuvalar dağılıyordu. Saz şairleri akşamları hanların ocakbaşlarında acıklı türküler yakıyordu. Belki "Venediklilerden yardım isteyelim" diye akıl verenler vardı cevval kumandanların arasında. "Osmanlı bizim toprağımızı yağmalayacak, Venedikli istiklâlimizin teminatıdır" diyenler vardı.

Dili bir, dini bir, ırkı bir iki devlet. Her iki taraf da "Allah Allah!" diyerek kılıçlara davranmakta. Her iki taraftan dökülen kan... Dökülen gözyaşı...

Ama olaylara yüz sene sonra, üçyüz sene sonra, beşyüz sene sonra baktığımızda İkinci Mehmed'in ne büyük bir iş başardığını, Osmanlı İmparatorluğu'nun altıyüz yıllık kudretinin Anadolu birliği üzerine tesis edildiğini görürüz. Fâtih Sultan Mehmed ne yaptığını bilen bir lider kararlılığıyla tarihe istikamet verme mevkiindeydi, son sözü söyleyecek güçteydi, "askerî kuvvet" kullanarak birliği sağlamasaydı, kitaplar bugün bambaşka şeyler yazacaktı. Fâtih "Kimsenin canı yanmasın" diyerek Anadolu'yu o günkü haliyle bıraksaydı ne Osmanlı Devleti "cihan imparatorluğu" olarak tarihe geçer, ne de o yıllardaki seferler yüzünden acı çeken, kan ve gözyaşı dökten beylikler halkı âbâd olurdu. Besbellidir ki, fırsat kollayan Avrupalı devletler küçük Anadolu Beyliklerini bir bir ele geçirecek, kendileriyle işbirliği yapan idarecileri bir takım makam ve mevkilerle taltif ederken halkı sömürge haline getirerek, nesiller boyu devam edecek bir zulüm idaresi kuracaklardı. Anadolu'nun buğdayı, arpası kalyonlarla Venedik'e taşınacaktı. Halkın canı, malı, namusu Avrupalı efendilerinin elinde oyuncak olacaktı. Gelinlik kızlar, civan yiğitler Avrupa saraylarında alınıp satılacaktı. Dökülen kan ve gözyaşının sonu gelmeyecekti. Anadolu'daki Türk nüfus yavaş yavaş eriyip gidecekti. Dünya tarihinde Türk asırlarından söz edilemeyecekti. Tarih dediğimiz kitap savaşlar, zaferler ve hezimetler resmî geçididir ve dâimâ zaferi kazananlara daha çok sayfa ayrılır.

Sâmiha Ayverdi "Cihangir Fâtih"i anlatırken der ki: "İstanbul'u fethetmekle Anadolu ve Rumeli'yi birbirine bağlayıp böylece de Feth-i mübin'i gerçekleştirmek suretiyle bir iman borcunu yerine getirmek nasıl bir ideoloji seferi ise, Anadolu'yu tek merkez etrafında toplamak azmi ile açılan Karaman ve İsfendiyar seferleri de yine Türk birliği adına girişilmiş muharebelerdir."

Bu gerçeği, o gün yaşayan Karaman ya da İsfendiyar Beyliği ya da Dülkadiroğulları, Ramazanoğulları beylikleri halklarının anlaması ve kabul edilmesi mümkün değildi. Hatta ihtimal, Osmanlı'dan bile "Ne diye Müslüman kardeşlerimizin üzerine sefer açıyoruz ki..." diye sızlananlar olmuştur. Halk o gün çektiği sıkıntıları düşünür, ileri görüşlü olmak zorunda değildir. Ama Fâtih'ten yüz sene sonraki Anadolu'ya baktığımızda, halkın, kudretli bir Osmanlı Devleti'nin tebaası olmanın gururu ve emniyeti içinde yaşıyor olduğunu görürüz. Altıyüz yıl devam eden Osmanlı İmparatorluğu'nun o birlik üzerinde yükseldiğini farkedebiliriz. Bugün Anadolu'daki Türk mevcüdiyetinin o birlik sayesinde mümkün olduğunu anlarız.

Bâzı insanların haklılığı en erken yüz sene sonra anlaşılıyor. Bâzı olayların doğru muhasebesi ancak yüz sene sonra yapılabilir. Gerçek devlet adamı, verdiği kararların sağlaması asırlar sonra da doğru çıkandır. Sadece yaşadıkları devrin, o günkü politikaların şartlarına göre karar verenler ileri görüşlü olmayan devlet adamlarıdır ve ülkelerini istikbale taşıyamazlar. İleri görüşlü olmak bazen savaştan yana karar vermeyi gerektirebilir. Ülkeyi istikbale taşımak için bazen savaş kaçınılmaz olur. Devlet adamlığının belki de en çetin imtihanıdır bu.

Savaşı bir dünya çok güzel olurdu. Ama ne yazık ki ütopyadır. Hiç bir devirde, hiç bir coğrafyada gerçekleşmemiş bir ütopya. Çağlar değişmiş savaş gerçeği değişmemiştir. Taşla, sopayla başlayıp okla, mızrakla, kılıçla, tüfekte, topla devam edip uzaktan güdülen füzelere, akıllı bombalara, atom bombalarına doğru "ilerleyen" silah sanayiini başka nasıl açıklayabiliriz?

Barış Mehlika Sultan'dır, Kaf Dağı'nın ardında oturur, insanlık ona ulaşmak için savaş vermektedir!

"Savaşa hayır" derken iyi düşünmek gerekir. Savaşa hayır ama bu "hayır" bize de, çocuklarımıza da, torunlarımıza da savaştan bin beter

eziyet, zillet, esaret getirecek midir? Bu "hayır" nelere "evet" demektir?

Fâtih Sultah Mehmed İstanbul'un fethini gerçekleştirerek Türk tarihinde müstesna bir makama oturan serdâr olmanın yanı sıra, Anadolu Türk birliğini sağlayan ve onbeşinci asırda yeni bir dünya düzeni kuran hükümdâr olmuştur. Bu düzen ondokuzuncu asrın sonuna kadar devam etti. O vakitten beri dünyanın düzenini kurma vazifesini başkaları üstlenmiştir. Dolayısıyla bugün, bölgemizde, bir zamanlar Osmanlı mülkü olan topraklarda sürüp giden sancıları dindirme, savaş ya da barış yolunda son sözü söyleme mevkiinde olan ne yazık ki biz değiliz.

Rubâî

“Meral Uğurlu’ya”

Buldun mu bir âşinâ gönül, gezdin de?
Hasret çekilen nerde, kimin nezdinde?
Sessizliği mûsikiye tercih ederiz.
Aşk ehline bîgânelerin bezminde.

Memduh CUMHUR

Kadın Yazarlarımızın Fâtih'e ve Fethe Bakışları

Prof. Dr. Sema UĞURCAN

Bu makalede, kadın yazarlarımızın roman-hikâye, deneme, hatıra türü eserlerinde, Fâtih'i ve fethi ele alışları üzerinde duracağız. Malzememizi üç noktada topladık: 1. Zamanın önemli olaylarından, dönemin ruhundan hareketle Fâtih'ten söz etmeleri. 2. İstanbul şehrinin mekân özelliklerinden hareketle Fâtih'ten söz etmeleri. 3. Kurmaca (fiktif) eserlerde Fâtih'i bir roman kahramanı olarak canlandırmaları.

1. Zamandan Hareketle Fâtih'e yapılan telmihler

Savaş, bozgun, işgal, zafer, millî bayramlar gibi, milletin her tabakasını ilgilendiren siyasî-sosyal durumlarda, kadın yazarların Fâtih'i hatırladığını görüyoruz. Balkan Savaşında İstanbul'un düşme tehlikesiyle karşılaşması, Birinci Dünya Savaşı sonunda işgal edilmesi, Millî Mücadele sonunda kurtulması, fethin 500. yıldönümü kutlamaları... gibi kolektif olaylar yazarları, şehri Türklere kazandıran Fâtih'e yöneltir. Bu yönelme geniş veya nispi iki şekilde görülür: Kadın yazarlarımız, Fâtih'i şümüllü olarak monografilerde ele aldıkları gibi, Fâtih'e-fethe dair kısa ama çarpıcı yorumlar yaparlar.

1. a) Balkan Savaşı

Balkan Savaşı Rumeli'nin elden çıkmasına yol açar. Bulgarların Çorlu'ya kadar ilerlemesi, İstanbul halkını korku, telâş ama en önemlisi millî bir utanca düşürür. Bu duygular edebiyata akseder. Yazarlarımız bu konuyu ele alırken, vatani aziz ölümlerin yattığı toprak olarak nitelerler. İstanbullular, o şehri almak yahut şimdiye kadar korumak için şehit olan cetlerine lâyık olamamıştır. Cetlerin en ulusu Fâtih Sultan Mehmet'tir. Halide Edib, "Pâdişah ve Şehzâdelerimize" yazısının¹ başına, Abdülhak Hâmid'in "Merkad-ı Fâtih'i Ziyaret" şiirinden aldığı bir mısraı koyar. Savaşta Türk ordusunun âtil kalmasıyla, "küçük, mazisiz, tarihsiz" Balkan devletlerinin, "izzetli ve cesur" Türkleri mağlûp etmesinin acılarını dile getirir. Bu kâbus-tan kurtulmak için Osmanlı hânedânının erkeklerinin vaktiyle atalarının yaptığı gibi savaşa katılmasını ve mağlûp orduyu cesaretlendirmesini, bu işi "Fâtih'in yiğitliği" ile yapmasını tavsiye eder: "Şimdi hayalimde bütün yiğitlik ve büyüklüğüne ordunun başında büyük sülâlesinin bütün evlâtlarıyla ilerleyen bir Sultan görüyorum. Belki de bu Fâtih'in mübarek hayalidir. Belki de onun aldığı yere tarihimizi gömmek için askeriyle bera-

¹ *Türk Yurdu*, Yıl:2, c. III, nr. 2, 15 Kasım 1912

ber düşmanla dövüşen sensin padişahım!" Fâtih'le aynı adı taşıyan Mehmet Reşad, onun mirasını korumak uğruna şehzadeleri ile savaşa giderse, kolu ve alnında, "büyük Fâtih'imizin ruhu" doğacaktır.

1. b) Birinci Dünya Savaşı Arifesinde

Halide Edib "Fâtih İhtifali-Yeni Turan'da" hikâyesini Birinci Dünya Savaşına katılmamızdan hemen önce haziran 1914'de yazar.² Hâlihâzırın acıları, yazarı, içinde sadece geçmiş ve gelecek zamanın bulunduğu bir dünyaya götürmüştür. Bir yıl önce yayımladığı Yeni Turan romanında olduğu gibi, bu hikâyede de 1920-1930'ların Türkiye'sini zamanındakinden çok daha medenî şartlar içinde hayal eder. Kahramanlarını yerleştirdiği ütopyik dünya, geçmiş ile ilişkisini kesmemiştir. Fâtih ihtifaline bütün halk katılır. İhtifal bittikten sonra, güçsüzlüğü yüzünden merasime gidemeyen yaşlı kadın ile genç bir izci konuşur. Konuşanlardan yaşlısı maziye, genci geleceği temsil etmektedir. Mevzuları, ihtifal hakkındadır. İzcinin naklettiğine göre, Ayasofya'da başlayıp Fâtih'te biten kutlama, çok muntazam bir şekilde cereyan etmiştir: "Dış her camiden büyük görünen bu beyaz mâbetten düşen kırmızı bayraklar gölgesi arasında alay sırayla mevki aldı...Avlu bu kadar güzel hiç olmamıştı. Bütün yüzler, büyük bir aşkla türbeye döndü, dindar ve güzel bir ses çağıltısı "ulu hakan" ilâhisi ile bütün İstanbul'u yıkadı. (...) Şeyhülislâm ellerini açtı, derin aşklı bir imanla (...) vatanımıza, milletimize dua etti. Fâtih'in ve ilk büyük ecdâdımızın iyilik, adalet ve şefkat esaslarının Turan Türklerinin ruhunda kök salması için dua etti." Fantezi tarzında yazılmış, ancak ciddi bir konuya temas eden hikâyede Fâtih, bütün devir ve nesilleri birleştiren bir güç olarak gösterilir.

1. c) Mütâreke döneminde Fâtih ve Fethe bakış

Birinci Dünya Savaşı'nın arkasından İstanbul'a düşmanın girişi, herkeste derin bir kırınglık uyandırır. Fâtih'in fethettiği şehirde Türkler "hor görülen bir cemaat" haline gelir.³ Ayla Kutlu'nun *Bir Göçmen Kuştı O* (1985) romanının kahramanı, "General Franchet D'Esperay maskarası, kendini Fâtih sanıp beyaz atın üstünde Sirkeci'den Beyoğlu'na çıktığından beri Rumların bayramının bitmediğini" söyler.⁴ Yabancı komutanın azame-

² *Tanin*, nr. 1976, 14 Haziran 1914

³ Bu mısra Yahya Kemal'in 1918 isimli şiirinden alınmıştır.

⁴ *Bir Göçmen Kuştı O*, İstanbul 1999, Bilgi Yay., 3. bs., s. 64

ti ve kendilerini Bizans'ın mirasçısı kabul eden Rumların sevincinin Türklerde derin yaralar açtığını vurgular. Çünkü bu manzara, 29 Mayıs 1453'deki manzaranın tam zıddıdır.

İzmir'in Yunanlılar tarafından âni işgali, ilk şaşkınlıklardan sonra hemen protestolarla telin edilir. Bunların en önemlisi, kalabalıkları aynı yüreklerle bir araya getiren mitinglerdir.⁵ İlk mitingin 19 Mayıs 1919'da Fâtih'te yapılması, ilk konuşmacının kadın (Halide Edib) olması konumuz açısından dikkate değerdir. Bu mitinglerde Halide Edib, Şükûfe Nihal, birkaç öğretmen hanım istiklâl ile hak duygusu arasındaki ilişkiyi dile getiren konuşmalar yaparlar. Ancak nutuklarında Fâtih ve İstanbul'a temas etmezler. Zaten mitinglerde asıl ağıt yakılan şehir İzmir'dir. Sadece Kadıköy mitinginde 22 Mayıs 1919 da konuşan Münevver Saima Hanım, Fâtih'i yâd eder. Kendisini büyük milletin o esnadaki esaretinden yılmayacak, "istiklâl içinde bir istikbal"e ulaşınca kadar çalışacak bir Türk annesi olarak sunar. Evlâdına "büyük tarihli Türk" olduğunu söyleyecek, kundağına mimarların yaptığı âbideleri işleyecek, masallarda Fâtihleri, Yavuzları anlatacaktır. Millî terbiyeyle evlâdının kalbine ektiği hürriyet çiçekleri açacak ve esarete karşı çok çabuk aksi seda uyanacaktır. Bu Türk annesi, geleceği inşa etmek için tarihimizi bir dayanma gücü olarak görmektedir. Tarihte örnek alınacak büyüklerin başında Fâtih gelir.⁶

1. d) İstanbul'un istirdâdı

İstiklâl Savaşından sonra işgal orduları İstanbul'dan çıkar. Münevver Ayaşlı, İstanbulluların sevincini Pertev Beyin Üç Kızı'nda fetih neşesine benzetir: "2 teşrin-i evvel 1923 günü İstanbul fetih günü kadar güzel bir gün yaşamıştı. Düşman çizmesi altında inim inim inleyen İstanbul, o gün düşman işgalinden kurtuluyordu."⁷ Halide Nusret Zorlutuna, *Bir Devrin Romanı* otobiyografisinde, (tefrika 1975, kitap 1977) ordumuzun İstanbul'a tekrar girişinde de aynı hâtranın canlandığını belirtir.⁸ "Türk askeri

⁵ Geniş bilgi için bk. Kemal Arıburnu, *Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri*, Ankara 1975, 2. bs.

⁶ A.g.e, s. 36

⁷ İstanbul 1968, Sebil Yayınları, s. 98

⁸ İki tarihi olay arasındaki ilişki, sanat olarak en güzel şekilde Yahya Kemal'in "İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel" şiirine akseder. Düşman denize döküldükten kısa bir süre sonra yazılan (5.11.1922) bu şiir İstanbul'un kurtuluşuna az kaldığını müjdelemektedir.

şehre girmişti; halk "Allahüekber" nidâlarıyla coşmuş, sevinç göz yaşları dökerek askeri karşıyor; asker, asırlarca önce Fâtih Sultan'ın kumandasında İstanbul'a giren askerler gibi tekbir getiriyorlardı. Ne muhteşem, ne unutulmaz bir manzara idi."⁹ Bu tasvirler, Ayla Kutlu'nun *Bir Göçmen Kuştu* O romanına akseden General Esperay'ın Fâtih'i taklitle Türkleri tahkîr edişine verilmiş bir cevap gibidir.

1. e) Zaferden Sonra

İşgal yıllarında yabancı okulların misyoner teşkilâtı gibi çalışması, düşmana yardım etmesi, idarecilerin ve halkın onlara karşı şüphesini arttırmıştır. Müfide Ferid, *Pervaneler* (1924) romanında¹⁰ bu okulların Türk çocuklarını millî değerlerinden uzaklaştırdığı tezinden hareket eder. Roman- da Fâtih yoktur fakat yıkıldığı devletin adı, yabancı bir okula verilmiştir. Heybeliada'da kurulan, "müstakil ve hâkim bir devlet gibi" görünen Bizans kolejinin amacı, "Türk'ü inkâr etme sistemi" (s. 116) ile çocukların beynini yıkamaktır. Okulun öğrencisi olan roman kahramanı kızlar, "pervaneler" gibi onun parıltısına doğru koşarlar ve yanarlar. Romanın İstanbul'un kurtuluşu ile başlaması tesadüfî değildir. Düşmandan arınan vatan, teyakkuz halinde olmazsa, yabancı kültür işgaline karşı mücadelede yenik düşecektir.¹¹

1. f) İstanbul fethinin 500. Yıldönümü Vesilesi ile Yazılanlar

1953 yılında, sāhanın uzmanları fetihle ilgili çalışmalarına ağırlık verir. Sâmiha Ayverdi'nin *Edebi ve Manevî Dünyası İçinde Fâtih* ile Nezihe Araz'ın *Fâtih'in Derunî Tarihi* kitapları, fethin 500. yılında yayımlanan iki önemli monografidir. Hikâyesini bildiğimiz bir hayatın ve çağ değiştiren olayın; yazarları tarafından hangi bakış açısı, yorumlama tarzı, kompozisyon dü-

⁹ Ankara 1978, Kültür Bakanlığı Yay. 2.bs., s. 160.

¹⁰ *Pervaneler*, İstanbul 1974, Otağ Yay, s. 48. Kitaptaki iktibaslar bu baskıdan yapılmıştır.

¹¹ Yabancı okulların Türk istiklâline menfî etkisi, ilk önce Mizancı Murad'ın *Turfanda mı Turfa mı* romanında işlenir. Mansur Bey, İstanbul'a ilk gelişinde Rumeli Hisarı yakınındaki Robert Kolej'in "Fâtih Hazretleri'nin ulu nâmnı takdis için inşa olunmuş bir millî şükran eseri olduğuna" hükmeder. (Haz. B. Emil İstanbul 1980, Kültür Bakanlığı yay, s. 8) Gerçek kimliğini öğrenince çok şaşırır. *Pervaneler*'deki okula Bizans Kolej adının verilmesi, *Turfanda mı Turfa mı*'da okulun Fâtih'in kuşatma üssü olarak kurduğu hisarın yanında bina edilmesi önemli işaretlerdir. Yazarlar, bu okulları zımnî olarak şehri Türklerden geri almak isteyen kötü niyetli karargâhı olarak göstermektedir.

zeni ve üslup cehdi çerçevesinde ele alındığını, bu makalenin devamı olarak, sonraki sayıda göstermeye çalışacağız. Burada 500. yıldönümüne yaklaşan senelerde, o heyecan ile yazılan birkaç yazının üzerinde durmak istiyoruz.

Daha önce eserlerinde Fâtih'e göndermelerde bulunan Halide Edib, *Akşam* gazetesinde "Çam Sakızı Çoban Armağanı" adıyla bir yazı serisi hazırlar. Söze şöyle başlar: "Yakın Şark Türklerinin hemen hemen yedi asırdır hiç umulmadığı anlarda gösterdikleri hayat hamleleri, bir millet olarak dış ve iç buhranları arasında ayak üstünde durmaları, iradelerine ve silâh kuvvetlerine bağlı olduğu kadar, İstanbul gibi bir fikir merkezi olan nam-lı ve şanlı bir şehre sahip olmalarından ileri geldiğine hiç şüphe yoktur."¹² Böyle bir şehri hediye ederek, Türk milletinin maddî-manevî devamını temin eden birine vefasını göstermek üzere, Plutark'ın Hayatlar isimli eserindeki birkaç hal tercümesini nakledecektir. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (1943) kitabında Fâtih'in Plutark'ın Hayatlar kitabını okuduğunu söyler. Adnan Adıvar'ın Kritoyulos isimli tarihçiye dayanarak, Halide Edib'in de ona dayanarak verdiği hükme göre, Fâtih Sultan Mehmet bu kitabın Latince den -artık elimizde olmayan- bir tercümesini yaptırdığı gibi onu tercümesiz okuyacak kadar Latince de bilmektedir. Bu kitaplarda Fâtih'i en çok ilgilendiren hayatlar, Iskender ve Sezar gibi cihangirlerin hayatlarıdır. Halide Edib'e göre ilgilendiği hayatların okunmasından Fâtih'in ruhu haberdar olacak ve şöyle diyecektir: "'Hayatları' okurken bu eski medeniyet merkezlerinde, eskisi kadar yeni medeniyet esaslarını, fikir, ilim, ve bilhassa insâniyete yarayan taraflarını âhenkle meczedecek bir terkip yapın." Halide Edib böylece fethi çoban armağanı hazırladığı tercümenin maksadını açıklamış olur: Fâtih'in geniş kültürünü göstermek, onun terkipçi tarafının yeni nesillerde devam etmesini sağlamak.

Bu girişten sonra yazar biyografilere geçer: İki hükümdarın hayat şartlarının cilveleriyle başa çıkmalarına dâir anekdotları, onlara dâir portreleri, psikolojik dünyalarını kitabın İngilizcesinden nakleder.¹³ Fâtih Sultan

¹² "Çoban Armağanı (Fethin Beş Yüzüncü Yıldönümüne)" *Akşam*, nr.10789, 28.10.1948

¹³ Iskender ve Jül Sezar bahisleri, 3 Kasım 1948-2 Mart 1949 tarihleri arasında *Akşam* gazetesinin 10795, 10803, 10808, 10817, 10823, 10830, 10879, 10886, 10907, 10914 numaralı nüshalarında devam etmiştir. (Bk. İnci Enginün, 'Halide Edib'in yazılarının bibliyografyası', Halide Edib'in Eserlerinde Doğu-Batı Meselesi, İstanbul 1978, Edebiyat Fakültesi Yay., s.504)

Mehmet ile Iskender ve Sezar arasında, benzerliğe dayalı mukayeseler yapıldığı gibi, bizim hükümdarımızın onlara fâikiyetine dayalı mukayeseler de yapılmıştır.¹⁴ Halide Edib çok üzerinde durmadan arada benzerlik kuranlardandır.

Safiye Erol, İstanbul'un 1957'de 504. fetih yıldönümü dolayısıyla "Sultanının Tasviri" isimli bir yazı yazar.¹⁵ Başlıktaki "tasvir" kelimesi iki anlamlıdır. Yazar hem Gentile Bellini'nin Fâtih'in portresini yorumlamakta, hem kendince hükümdarın sıret ve süretini çizmektedir. Safiye Erol, İstanbul fethinin siyasi sebepleri üzerinde durur: Aynı devlete âit, yalnız İstanbul şehri ile bölünmüş toprakları birleştirmek projesi bu fetihle gerçekleştirilmiştir. Fâtih'in cihan hükümdarı vasfını vurgulamak üzere "dünyaların serveri" ifadesini kullanır. Safiye Erol'a göre "kader", Fâtih'in ve Türklük âleminin zaferine, Bizans'ın tarihe geçmesine yol açacak şekilde tecelli etmiştir. Safiye Erol kuşatma günlerini ve fethi yeniden yaşar. Millî-destanî bakışla Türklerin heyecanını paylaşıırken, dramatik bakışla son defa kuşatılan Bizans'ın içinde bulunduğu duruma hayıflanır. Ancak tarihin, ikinci endişesine şöyle cevap verdiğini düşünür: "Padişahın kanadı altında kalan her ırktan ve cinsten insan teb'a gibi sayılmıştı. Cümlesi için yeni bir çağ başlıyordu."

(Devam edecek)

¹⁴ Fâtih Sultan Mehmed'in Sezar ve Iskender'e fâikiyeti, Sâmîha Ayverdi'nin üzerinde çok durduğu bir husustur. Sâmîha Ayverdi, Sultan Mehmed'in kendi nefsi için değil, "ilâ-yı kelimetullah" için fütuhât yapmasını aradaki birinci fark olarak göstermektedir. (Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih, İstanbul 1974, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., 3. bas., s.294-304)

¹⁵ Makaleler, Haz.Halil Açıkgoz, İstanbul 2002, Kubbealtı Neşriyatı, s.121-123. (Makale 11.6.1957 tarihli *Son Havadis* gazetesinde yayınlanmıştır.) Safiye Erol, 1953'den itibaren fethi kutlamanın, bir gelenek haline geldiğini söyler.

Sâmiha Ayverdi ve Fâtih

Zeynep ULUANT

"Zaman içinde ve târîh sahnesinde isimleri ebedileşmiş kimseler için her cepheleri ile ele alınmak, kaçınılmaz bir kader buyruğudur. İnsanlık âleminin ölmezlerinden olan Fâtih Sultan Mehmed de bu kâfilenin başında gelenlerden biridir. Onun için asırlar boyu, hemen her cephesi yazılıp çizilmiş, söylenip münakaşa edilmiştir.

Fakat Garp, hatta Şark literatüründe, siyâsî ve askerî faaliyeti ile gazâları ve fütuhâtı adına, devirler boyu söz söylenip kalem yürütülmüş olan Fâtih Sultan Mehmed'in, hükümdarlık sıfat ve sanatına formasyon vermiş olan rûhi terbiye ve dinamizmi, netice itibarıyla de derûnî hayatı, hemen de hiç ele alınmamış dense revâdır. Halbuki, bizim için olduğu kadar dünya için de mühim olan, onun istilâ ve fütûhatından ziyâde, bu cihad ve gazâ ruhunu şuurlandırıp, planlı ve sistemli bir istikamete yönelmiş olan gayesidir."¹

Bu satırlar Sâmiha Ayverdi'nin 29 Mayıs 1964 de fetih sene-i devriyesi münâsebetiyle yaptığı konuşmadan alınmıştır. 2003 senesi ise fetihin 550 ve Sâmiha Ayverdi'nin vefatının onuncu yılına rastlamaktadır. Buna güzel bir tevafuk demek sanırım yerinde olacaktır. Zira bu değerli edibemizin hayatında Fâtih Sultan Mehmet, müstesna bir yere sahiptir. Edebiyat dünyasına otuzun üstünde eser kazandırmış bulunan Sâmiha Ayverdi "Âbide Şahsiyetler" ve "Türk Tarihinde Osmanlı Asırları" nda bu büyük cihangire geniş yer ayırmakla kalmayıp, "Edebi ve Mânevî Dünyası İçinde Fâtih" başlıklı bir de araştırma kitabı yazmıştır. Ayrıca bu konuda yazılmış çok sayıda makalesi mevcuttur.

Yazımızın başına aldığımız satırlardan da anlaşılacağı üzere bu eserlerin vücuda getiriliş sebebi, yazarın bugüne kadar gereğince ele alınmadığını düşündüğü "Fâtih'in iç dünyası"nın derinliklerine inmektir. Ona göre, Şark'ın tefekkür zenginliği ile Garb'ın maddî imkânlarını bir tekne de yoğurmak ancak bu büyük adamın kârı idi. Fakat Doğu Roma imparatorluğuna son vermesi onun Avrupa indinde işlediği en büyük günah olmuştu. Avrupa Birliği'ne girip girmeme, daha doğrusu kabul edilip edilmeme tartışmalarının sürdüğü günümüzde, şu ifadeler gerçeklere seneler öncesinden ışık tutmaktadır: **O gün bugün affedilmemiş bu suçun intikamını almak için Garb, durmadan kaynamış ve dini ayrı Türklere karşı**

¹ Âbide Şahsiyetler, s.72, bas.1995

birleşik hareket etmek fikrini geliştirmiştir.²

Sâmiha Ayverdi'ye göre Fâtih, kendinden evvel ve sonra gelmiş hükümdarlar arasında, siyasi dehâsını sadece prensipleri uğrunda kullanması bakımından sıvrılmış bir müstesnâydı. Bu yolda hızla ilerlerken attığı adımlar asla tesadüfi olmadığı gibi elde ettiği zaferler de şans eseri kazanılmış değildi. İşte bu yüzden O, önce İstanbul'u fethederek Peygamberimizin iltifatına mazhar olacak, bu emeline eriştikten sonra da hocası Ak Şemseddin'in eteğinde uzun zamandır tadına vardığı tasavvufi neşveden daha fazla hisselenmek için dünyadan elini eteğini çekmek arzusu duyarak müşşidine âdetâ yalvaracaktır. Fakat bu isteği hocası tarafından asla tasvip görmeyen pâdişah, en ufak bir şüpheyi meydan bırakmamak için maddeten yalnız bırakılacak, Akşeyh müstesna talebesini ezeli vazifesiyle başbaşa bırakarak Göynük'e gidecektir. Fatih ve Akşemseddin arasındaki müşşid- mürid ilişkisi Sâmiha Ayverdi'nin en çok işlediği ve önem verdiği cephedir diyebiliriz. Öyle ki babası İkinci Murad'ın vefatından sonra genç yaşta tahta geçmek durumunda kalan Sultan Mehmed'in en büyük şansı olarak bu müstesna rehberi görecektir ve şöyle diyecektir: **Kütlenin dertleri ve mihnetleri içine bir devâ ve şifâ rûzgârı gibi esen büyük insanlar, vâsıtalı vâsıtasız, binlerce, yüz binlerce, karışık ve hasta ruha şifa getirirler; fakat onların asıl vazifeleri, bir veya birkaç insan üstünde toplanır. Nitekim Ak Şemseddin'in de yeryüzünde gönül koyduğu bir gayesi vardır: Fâtih.**

Ne ki Ak Şemseddin için de Fâtih, bir şahıs değil, bir semboldü. Zira müşşid, onun şahsında kütlenin temsil ifadesini bularak âlem halkına bu kanaldan çıkış yapıp, onun vasıtasıyla alış verişini kurmuştu....³

Öyle ki 53 gün süren muhasara sırasında ümitlerin kesilip, karşılaşılan müşşüllerin mâneviyat gücünü zayıflatmaya çalıştığı demlerde pâdişah ve yanındakilere güç veren hep Ak Şemseddin'in sesidir. O Ak Şeyh ki "Senin sâlik olmandansa mâlik olman hayırlıdır" diyerek müridinin isteklerine set çekmekten çekinmemiş ve nicelerinin önünde titredığı cihangir pâdişah, bu ak sakallı ihtiyarın yanında, heyecandan dizlerinin bağının çözüldüğünü zevkle itiraf etmiştir.

² Âbide Şahsiyetler, s.79, bas.1995

³ Âbide Şahsiyetler, s.102-103, bas.1995

Sâmiha Ayverdi'nin sağlam ve sanatkârane üslûbuyla, fetih ruhu bir paragrafa bakınız ne kadar da güzel sığdırılmıştır. **Sanki Fâtih, bu harp dramının hem muharriri hem rejisörü hem aktörüdür. Eser her ne kadar kendinin ise de, tatbikatta bunalıp duraklar olduğu anlarda aynı kitabı "Levh-i Mahfuz"dan okuyan suflörün sesi ile kendine gelmektedir: "Korkma şehri alacaksın."** Şüphesiz sözü edilen suflör Ak Şemseddindir. Fâtih'i, Iskender ve Napoleon gibi dünya cihangirlerinden ayıran en mühim nokta ise onların bir mânevi rehberden mahrum olmalarıdır. İşte bu farklılıktır ki İstanbul'un fethinin akabinde duyduğu sevinci anlatan hükümdara, bu memnuniyetin şehrin alınmasından çok, Ak Şemseddin gibi bir zâtın zamanında yaşamaktan ileri geldiğini söyletmiştir.

Sâmiha Ayverdi'nin dikkat çektiği bir diğer husus da İkinci Murad'ın, oğlu Mehmet henüz küçük bir çocukken tahttan feragat etme keyfiyetidir. Ona göre bu hâdiseyi şahsi bir hevessizliğe değil yirmi üç sene süren başarılı fakat yorucu bir devreden sonra kendi kendine yeten bu insanın asil ruh hâletine bağlamak gerekmektedir. Tâ ki Devlet-i Âl-i Osman'ın dış meseleleri büyüyüp, çocuk pâdişah târihe geçen meşhur dâvetnâmeyi yazana kadar... İşte bu mektuptan sonra ilticâgâhından yıldırım hızıyla kopup gelen pâdişahın düşman ordularını perişan etmesi kaçınılmaz olmuş ve böylece şehzadelğe dönen Mehmed, mükemmel bir şekilde yetişme imkânı bulmuştur. Şu satırlar, yazarımızın bu konudaki fikrini sanırım mükemmelen ifade edecektir. **İkinci Sultan Murad, kütlenin bilkuvve mâlik olduğu şuuraltı istidadlarını, Arşimet'in aynası gibi, kendi şuurunda mihraklaştırdıktan sonra onu âlem halkına yayıp intikal ettiren büyük insanlardandı. Fakat Türk târihine karşı en şerefli hizmeti, İkinci Sultan Mehmet gibi bir evlâdın yetişmesinde gerekli rolü ifâ edebilmesi ve oğlunun şahsiyet yapısına ilk temel taşıyı koymuş olmasıdır.**⁴

Yazarımızın önemle üzerinde durduğu bir başka husus da Fâtih'in şehri aldıktan sonra, yıllar önceki Timur yenilgisinde Bizans'ın İstanbul'daki Müslüman mahallesini talan etmesi gibi bir muamele yapmayıp aksine halkın hak ve hürriyetlerini bağışlamasıdır. Bu muamele pâdişahın zaptettiği bütün memleketlerin insanları için geçerlidir. **Çün ecel sulh itdürür**

⁴ Türk Târihinde Osmanlı Asırları, s.216, bas.1999

âhır nizâ'ı kaldırur, Pes nedür dünya için bu kuru gavgadan murad, mısraları şâir pâdişahın bu tutumunu ne güzel ifade etmektedir.

Bütün bu gerçeklere rağmen bilhassa bâzı batılı kaynakların tarihi hakikatleri görmezden gelmesi Sâmiha Ayverdi'ye şu yerinde tesbiti yaptırır. Hülâsa Garp politika edebiyatı tezgâhlarında Türkler ve bu meyanda Fâtih için dokunulup giydirilen kaftanların sayısının hesabını görmek hemen de kabil değildir. Fakat bu mevzuda yapılmış ve yapılmakta bulunmuş olan değiştirmeli neşriyat, iftira ve isnadlar dikkatle tâkip edilecek olursa, birbirini nakzeden bir literatür ile karşılaşılır ki, bu mukayese, belki de Türk tarih ve medeniyetinin en değerli müdâfaanâmesi olmuş olur.⁵

Hazırladığı kanunnâme ile ilk önemli icraatını yapan hükümdarın siyâsi ve askeri dehâsi tartışılmazdır. O bir yandan düşmanlarıyla savaşırken, bir yandan da entelektüel kimliğiyle bir ilim ve sanat rönesansı başlatmıştır. Çocuk yaşından beri gerek müsbet ilim gerek sanat çatısı altında geçirdiği zamanlar onun tam bir münnevver olarak yetişmesini sağladığından bu iş hiç de zor olmamıştır. Her fırsatta ilim adamlarının meclis ve sohbetlerine katılmakta, onlara âzamî hürmet göstermektedir. Şu satırlar bu keyfiyeti bütün açıklığıyla gözler önüne sermek açısından dikkate değerdir. Toplantılarda dâima ümerâ ayakta durur, ulemâ ise otururlardı. Pâdişah her karşılaştıkça, hocası Molla Gürânî'nin elini öper ve "Zamanının İmam- Âzam'ı" dediği Molla Hüsrev'e de, velev câmide dahi olsa, ayağa kalkardı. Hükümdârın ilim adamlarıyla olan bağlılık ve kaynaşması, denizin içiçe yuvarlanan dalgaları gibi bölünmez, ayrılmaz bir yekpârelik arzederdi. Kritovulos'un ifadesine göre pâdişah, fikir ve sanat adamlarıyla hayatını paylaşır, çok defa onlar ile yer, içer, oturur, eğlenir, hatta kıyafetinde bile onların giyimlerini hükümdar hil'atine tercih ederdi.⁶ Yazarımızın deyişiyle bir ayağı Şark'ta bir ayağı Garp'da olan Fâtih, batının ilim ve sanat adamlarına da itibar ederek onları ülkesine dâvet etmişti. Aynı zamanda iyi bir şâir olan Pâdişah'ın sarayının âdetâ bir şiir akademisi haline gelmesinden tabii ne olabilirdi? Öyle ki Çağatay, Âzeri, İran gibi komşu medeniyetler de bu bereketten nasip-

⁵ Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, s.233, 4.baskı, bas.1999

⁶ Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, s.237, 4.baskı, bas.1999

lerini fazlasıyla almışlardı.

Fikir ve sanat hayatına bu derece önem veren pâdişah, fetih sonrası hiç vakit kaybetmeden imar hareketlerine girişerek, Zeyrek, Ayasofya Medreselerini açmış ve Fâtih Külliyesini inşa ettirmiştir. Devlet geleneğine uyularak Anadolu'dan getirtilen halk ile beraber bu imar faaliyetleri hızla devam etmiş şehir baştan başa medrese, han, hamam, çeşme ve camilerle donatılmıştır. Sâmiha Ayverdi'nin dikkat çektiği bir diğer nokta ise bir yandan seferlerde yorulan pâdişahın dinlenmek için çekildiği İstanbul ve Edirne saraylarında basit eğlencelere dalmayarak **çeşitli mesuliyetlerin yükü altında bunalmış başını** ilim ve sanat meclislerinde sükûna kavuşturmasıdır.

Ne var ki bu büyük cihangirin en büyük talihsizliği, başlattığı rönesansı geliştirecek, kendisine yakın ayarda bir haleften mahrum olmasıydı. Nitekim bir müddet sonra Garp, uykusundan uyanarak bu duraklamadan en iyi şekilde faydalanmayı ihmal etmeyecekti.

Sâmiha Ayverdi derin bir hürmet ve bağlılık duyduğu Fâtih hakkında bu etraflı bilgileri verirken tarafsızlıktan ayrılmayarak şu objektif hükümleri de ilâve etmektedir.

Bugünün devletler ve milletler hukuku zâviyesinden izâhı müşkül olan bâzı kararları vardır ki, tarafsız bir neticeye varabilmek için ancak, o devrin siyâsi, idâri ve hukuki nizam ve teâmüllerini göz önünde bulundurmamak icab eder. Bununla beraber farazâ bir Halil Paşa'nın, bir Mahmud Paşa'nın ve küçük kardeşinin idamları, Fâtih'in hayat tablosu içindeki istifhamlardır.

Derûnî metânet ve zihnî kemâline, hayat ve icraatinin her safhasında şahid olduğumuz İkinci Sultan Mehmed, beşer olarak düşebileceği hatâları asgariye indirmek yolunda, etrafına zengin ve kaliteli bir musahipler ve müşavirler kalabalığı toplayan ve her birinin karşısında boyun eğen adamdır.⁷

Edebî ve Mânevî Dünyası İçinde Fâtih adlı eserin ise sadece önsöz ve netice kısmı bile okuyucuyu doyurmaya yetecek kesâfet ve zenginlikte olup şu kısımlardan müteşekkildir. İkinci Murad ve Fâtih, Fâtih'in İlk

⁷ Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, s.248-249, 4.baskı, bas.1999

Hocaları, Hükümdar ve Mutasavvıf Fâtih, Fâtih'in İlme Verdiği Değer ve Devrindeki İlim Adamları, Fâtih Devrinde Güzel Sanatlar, Onbeşinci Asırda Türk Şiirine Bir Bakış ve Şâir Hükümdarlar, Edebî Hayat ve Asrın Bâzı Mühim Şâirleri, Sanatkâr Fâtih, Sanatkâr Fâtih Ve Şiirlerinden Şahsiyetine Varış.

Önsözün bir paragrafında, Devirlerine hükmeden kimseler, bir bakıma kütle ile âşık-mâşuk rolündedirler. Çünkü devrin ve zamanın istidat ve talebi ne ise, kütlenin merkez yerinde bulunan kimse de, ister hâkan, ister kral, ister derebeyi, cumhur reisi, her ne olursa olsun, bu talep ve ihtiyâcın beklediği cevâba hazırlıklı demektir. Bu meseleyi Hazreti Muhammed: "Sizi idare edenlerle sizin amelleriniz arasında da bir râbita sebebi vardır" demek suretiyle halleder.⁸

Bu satırların ışığında, aralarında beş asırlık bir fark olmasına rağmen Sâmiha Ayverdi'ye mânen, Fâtih'in teb'asıdır desek yeridir. Bu münevver Osmanlı hanımefendisi, enerjisini kuvveden fiile geçirirken sadece kalemini kılıç olarak kullanmakla kalmayacaktır... 1966 da bâzı sağlık problemlerinin halli için gittiği Londra'da yanında birkaç dostuyla birlikte National Gallery'yi gezmeye gider. Bu meşhur müzenin duvarları ikinci, üçüncü sınıf resimlerle dolu olduğu halde bünyesinde barındırdığı bilinen Centile Bellini'nin Fâtih portresi ortalarda gözükmemektedir. Sâmiha Ayverdi, bu durumu yadırgayarak hemen danışmaya müracaat eder ve tablonun âkıbetini ısrarla sorar. Yetkili şahsın önemsemez ve küçümseyen tavırlarına rağmen yazarımız pes etmez ve günler süren tâkipçiliğinin neticesini alarak Fâtih'in tablosuna ulaşır. Fakat müzenin karanlık deposunda, âdetâ bir köşeye atılmış şekilde... Kendi tâbiriyle yürek yanığını gittiği her yere taşıyan yazarımızın teessürü sonsuzdur ve bu ibretli hâtasını anlattığı Hazin Bir Gaflet Örneği başlıklı makalesini hâriciyemize ve yetkili devlet adamlarına acı acı sitem ederek bitirir.⁹ Fakat günler geçip devran dönmekte ve Hakk'ın cemal sıfatının tecelli ettiği demler de görülmektedir.

2001 yılı haziran ayında Topkapı Sarayı'nda "Tesâvir-i Âl-i Osman" yâni Osmanlı pâdişahlarının çeşitli ressamlar tarafından yapılan resimlerinin yer aldığı bir serginin açıldığı haberini almıştım. Bu muhteşem

⁸ Edebî ve Mânevî Dünyası İçinde Fâtih, s.11, 1974

⁹ Âbide Şahsiyetler, s.119, 2.baskı, bas.1995

mekânda senelerdir görebilmeyi arzu ettiğim pâdişah portrelerine nihayet kavuşacaktım. Amerika'dan gelen arkadaşım Ayşe ve çocuklarımızla birlikte sıcak bir yaz günü soluğu Topkapı Sarayı'nda aldık. Tahta geçiş sırasına göre dizilen pâdişah portrelerini heyecan ve zevkle gezerken kendimi birdenbire Bellini'nin Fâtih portresi önünde bulunca şaşırdım. Bütün tabloların içinde ayrı bir mânâ ve ehemmiyeti olan bu portreyi görmeyi doğrusu hiç mi hiç beklemiyordum. Milli hassâsiyetlerle yoğrulmuş insan Sâmîha Ayverdi'nin ruhunun bu güzel gelişmeden haberdar olacağından şüphem yoktu fakat bununla yetinemezdim. Hızımı alamayarak, sergi çıkışında açılan hâtıra defterine National Gallery'deki serencâmı yazarak yetkililere teşekkür ettim. Zira eğer hayatta olsaydı, bu hayırlı işi başaranlara en önce minnetini ifade edecek kişinin kendisi olacağından emindim. Kısa bir müddet sonra aynı portre bu sefer de Yapı Kredi Kültür Yayınları bünyesinde, Kâzım Taşkent Sanat Galerisi'nde teşhir edildi. Âdetâ söz vücut bulmuş, bu kâmil insanın yürek yanığı, kabul gören duâlar cümlesinden sayılarak yüzyıllar süren hasret bir süreliğine de olsa bitmişti.

Mecmuamızın sayfa sayısının kısıtlı oluşunu göz önüne alarak kısa tuttuğumuz yazımız çerçevesinde Sâmîha Ayverdi ve Fâtih mevzuunu anlatabilmenin zorluğunun şuurundayız. Feth-i Mübin'in 550 nci, Sâmîha Ayverdi'nin vefatının onuncu yıldönümü güzel bir tevâfuk eseri bir araya gelince onun Fâtih muhabbet ve bağlılığından söz etmemek olmazdı. Ona göre Fâtih'in en büyük şansı mürşidi Ak Şemseddindi. Bu gerçeği en iyi idrak edenlerin başında geliyordu zira kendisi de mürşid-mürid ilişkisinin en güzel örneğini vermiş, hocasının işaretiyle girdiği yazı hayatında verdiği eserlerle cemiyete yol göstermişti. Mürşidinin deyişiyle O, "Ken'an'ın emekleri mahsulü idi." Büyük Cihangir Fâtih Sultan Hazretleri'ne ve onun hâtırasını milli vicdan ve hâfızada dâimî uyanık tutanlara binlerce minnet ve rahmet...

Annemarie Schimmel'i Kaybettik

KUBBEALTI

Alman Bilim Adamı Prof.Dr. Annemarie Schimmel'in
IRCİCA'yı ziyaretinde, Prof.Dr. Ekmeleddin Ihsanoglu ile birlikte

İslâm araştırmacısı, şarkiyatçı ve Alman Türkolog Annemarie Schimmel, 25 Ocak 2003 tarihinde, ömrünün 80'nci yaşını sürdürdüğü bir sırada Hakka yürüdü. Dinler tarihi, İslamiyet, İslâm sanatları, kültürlerarası diyalog çalışmaları ile tanınan ve Mevlânâ'ya olan büyük sevgisiyle Türklerin de gönlünde taht kuran Schimmel'in ardından Galata Mevlevihânesi'nde bir program yapıldı. Bu programda Mesnevi tercümesi ve şerhleri ile tanınan Şefik Can'ın "Doğu'nun Batı'daki elçisi" merhum Schimmel ile ilgili hazırladığı konuşma metnini, onun adına asistanı Nur Artıran sundu. Can, bu metinde, onun yayınlanmış eserlerinin çoğunda Hz. Mevlânâ'yı ve onun felsefesini anlattığını belirterek, "Doğu ile Batı arasındaki en büyük ilim ve sevgi elçimizi kaybetmiş bulunuyoruz. Yaşadığı müddetçe, her nefes anlatmaya çalıştığı gerçek sevgiliye onu yolcu ettik" dedi. Hicaz makamında bestelenen ilahilerden oluşan mini bir

konserle başlayan anma programı, Hüseyin Fahrettin Dede'nin acemaşiran makamındaki âyin-i şerifi ile sona erdi. Programa Mevlânâ'nın torunlarından Esin ve Azra Çelebi'nin de aralarında olduğu çok sayıda yerli ve yabancı konuk katıldı.

Annemarie Schimmel 1922'de Erfurt'ta doğdu. 1941'de Berlin Üniversitesi'nde İslâmî Araştırmalar sâhasında doktora yaptı. 1946-54 yılları arasında Marburg Üniversite'sinde, 1954-59 yılları arasında da Ankara İlahiyat Fakültesi'nde Dinler Tarihi dersleri verdi. Bonn ve Harvard Üniversitelerinde çalıştı. Çok sayıda uluslararası ödül aldı ve çeşitli ilmi kuruluşlarda başkanlık ve üyelik yaptı. Almanca, İngilizce ve Türkçe olmak üzere 80'den fazla yayına imza attı. Arapça, Farsça, Urduca, Türkçe ve Sindçe'den Almanca'ya çeviriler yaptı. Çalışmaları özellikle tasavvuf büyüklerinden Mevlânâ, Feridüddin Attar, İbn Atâullah ve Hallâc üzerinde yoğunlaştı. Çeşitli ülkelerde konferanslar verdi. İbni Haldun'un "Mukaddime"sinin bir kısmını Almanca'ya tercüme etti.

Türkiye'de evlilik yapan ve Ankara'da kaldığı yıllarda Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sâmîha Ayverdi, Behçet Necatigil, Halide Nusret Zorlutuna ve Nihad Sâmî Banarlı gibi şahsiyetlerle tanışan Schimmel, daha çok Muhammed İkbâl'den Türkçe'ye çevirdiği "Câvidnâme" ve "Tasavvufun Boyutları" isimli eserleriyle tanınıyor. Türkçe'de yayımlanmış kitapları arasında Sâmîha Ayverdi'ye ithaf ettiği "Ruhum Bir Kadındır" da bulunuyor.

Türkiye'de bulunduğu sıralarda değişik dergilerde "Cemile Kırath" müstear adıyla makaleler yazdığı için Türk dostları tarafından "Cemile Bacı" veya "Cemile Sultan" adıyla anılan yazarın vefatının ardından Türk basınında bir çok yazı kaleme alındı. Türk romanının ve fikir hayatının tanınmış simâlarından Mehmed Niyazi, Annemarie Schimmel'in adının sevdiği şehirlerden İstanbul, Konya veya Sivas'ta bir caddeye verilmesini teklif ederken, Beşir Ayvazoğlu ise yazısında "Ölen bir Alman müsteşriki değil, bizden biri." değerlendirmesinde bulundu. İnancı ve irfanıyla temâyüz eden Annemarie Schimmel'i, Cemile Bacı'yı, Cemile Sultan'ı rahmetle anıyoruz.

Annemarie SCHIMMEL

سوگند سامه آید چیم،
 یگی میل تیرا یکریم کسج قالی - حضوره بافته - پاکستان دودگردن مری
 گوند اولله سته گمیری که صورما - ایشل، تصویعیل - یگی کتا لک لک
 حاضر لقای، هم دو - الله آکسلیه ایبه سون - چورده مسافر لار...
 بلیله یازمه دیکیم، سنی حاضر نامه دینیم دهنه بکه و. بالعکس، صوک
 صفه لره صپ سنی دوستوندم. یگی کتا بیده، استانبول کچه لک بر
 نفقه سی (اسکودار ده کی درس سیکه لری، وارد باقیهلم، اونی بلینه چله
 سیلک! بیه بو صهیقه لری اوقویه اوقویه از قالی از بله دم. نسجه یلک
 اولک محاسنی - اسکین دها ای اگلیوم، صاع اول، سوکلی، آید چیم
 هم ده نیر یورک ده ویره چکم قوتور سندی حاضر بقده سن، و آلم آقابله
 صپ یانده گها ایدیز، چولکه خطاط لوقور بجه اید چیم، خطاط خللله
 تاریخی ایله حال یترک بگوزل گوزل، کولکسون صپ گوزمک اولنده ایی
 ماشکی قاناد لری ایوب ده در حال استانبولده قوشه بیلمه م! تکرار
 اودر سته اولک انطباعی حالا اوقدر قوتلی درکه، او غرنه دن حالا
 مفیض الیوم، لکبه بگوزل او حافظ عثمان، او نیم جانم قره حصاری لک
 لوحه لری بیه دگا ورسه م، نه قدر خوشلاریم!
 ایسته یولیه، سامه آید چیم! ابدان لور و قارلار اسنده اویور،
 حایمی تصوف و خطاط طایفه صبیحار اولکه لره گوندیریم، اولما دده کی
 صفه ایله ک از بیلده بارفاده دونه چکم که بوراسند دها صوفو قدر
 سنی، حسه الله، قوچا تارلار، فاند سنک، تانله لک،
 و بتون دوستلک یگی بیللری آیدر، سوکلی یوللارم

جمعه

ve Ekrem ağabeyim hep yanımda gibiydiniz. Çünkü hattatlıkta müracaat edebileceğim ve hattatlığın tarihi ile çalışırken bu güzel koleksiyon hep gözümün önündeydi. Keşke kanatlarımı açıp da derhal İstanbul'a koşabilsem! Tekrar, otuz sene evvelki itibâlar hâlâ o kadar kuvvetlidir ki, o hazineden hâlâ feyz alıyorum. Lâkin bugün Hâfız Osman, benim canım Karahisâri'nin levhalarını bir daha görsem, ne kadar hoşlanırdım!

İşte böyle Sâmiha ablacığım! Burada buz ve karlar arasında oturu(p), canımı, tasavvuf ve hattatlığın sıcak ülkelerine gönderiyorum. Önümüzdeki hafta Allah'ın izniyle Erfurt'a döneceğim ki orası daha soğuktur. Seni hasretle kucaklar, candan, senin ailenin bütün dostlarının yeni yılını tebrik eder, sevgiler yollarım.

Cemile

Sevgili Sâmiha ablacığım,

Yeni yıl tebriklerim geç kaldı. Kusura bakma. Pakistan'dan döndüğümden beri günler öylesine geçti ki sorma. İşler, tashihler, yeni kitapların hazırlıkları; -hem de Allah eksik etmesin, çok misafirler... Lâkin yazmadığım, seni hatırlamadığım demek değildir. Bilâkis son haftalarda hep seni düşündüm. Yeni kitabımda, "İstanbul Geceleleri"nin bir fıkrası, Üsküdar'daki derviş tekkeleri vardır. Bakalım onu begenecek misin? Bak bu sayfeleri okuya okuya az kaldı ezberledim. İnşallah onların mânâsını eskiden daha iyi anlarım. Sağol, sevgili ablacığım! Hem de Newyork'da vereceğim konferanslarımı hazırlamakta sen

İki Âşinâ

Aysel YÜKSEL

Muhterem Sâmiha Ayverdi, bilhassa 1985'ten sonra daha çok hâtıra, sohbet ve hikâye tarzında eserler yazmayı tercih etmişlerdir. Bu yazıların büyük kısmı Rahmet Kapısı ile başlayarak 1985-1990 yılları arasında altı cilt halinde neşredilmiştir.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı bünyesinde kurularak çalışmalarına devam eden Ayverdi Enstitüsü, yazarın "ağaçta kalan son yapraklar" olarak isimlendirdikleri bu hâtıralar zincirinin tamamlanması, elimizdeki bu kıymetli yazıların da kitaplaşması için çalışmalarına devam etmektedir. Nitekim 2002 Nisanında Râtime'yi, 2003 Nisanında da İki Âşinâ'yı yayınlamış bulunmaktadır.

Sâmiha Ayverdi, Büyük Çamlıca Tepesi'nde yaşayan fıstık ağaçlarına âit, İki Âşinâ adını verdiği hâtırasını kaleme aldığı bir gün, "Bu, bir kitap ismi olabilir" demişlerdi. İşte yazarın arzusu üzerine külliyyatının otuz altıncı eseri olan bu kitaba İki Âşinâ ismi verilmiş ve İstanbul Fethi'nin 550. yıldönümüne rastlaması dolayısıyla da İstanbul ve fetihle ilgili yazılarının bir araya getirilmesine gayret edilmiştir.

*

Milletlerin kaderinde mühim rol oynamış kimselerin hâtıraları gelecek nesillere ışık tutacak tarihi, siyâsî, sosyal ve kültürel birer vesîka olarak da değerlendirilirler.

Hele bu hâtıraları yazan kimseler; derin nüfuz kabiliyetine sahip iseler; görgü, bilgi ve tecrübeleri ve tefekkür yüklü yorumları ile bizim senelerce yanından görmeyen gözlerle geçtiğimiz, bir sebil, bir çeşme, bir köşk harâbesi, bir ney sesi veya ârif bir kişinin davranışından medeniyet târîhimizin derinliklerine yol bulurlar. Hattâ geçmişten günümüze uzanan bu yol günümüzden geçerek geleceğe uzanır. Böylece ne idik, ne olduk ve ne olacağız soruları yüreğimizde ve kafamızda şekillenerek bizi memleket meselelerinde birer dâvâ adamı hâline getirir.

İşte yazarın İki Âşinâ adlı kitabı da diğer eserleri gibi bu özellikleri taşıyan bir örnektir.

Öyle ki Ayverdi, Süleymâniye Camii'nin önünden görmeyen gözlerle geçen gençlerin acısıyla yüreği dağlanırken, Nihad Sâmî Banarlı Hocamız'ın: "Türk evlatları, ne zaman Süleymaniye'nin önünden onu gören gözlerle geçer, millî romantizmini idrak edecek olurlarsa işte o zaman Tür-

kiye kurtuluş ve selâmet çağının idrâkinin şuurunda olur," dediğini hatırlar ve millî romantizmi târif eder: "Türk milletine âit bütün güzellikleri, değer ve hasletleri bir aşk ve şevk hâlinde tâ yüreğinde hissetmek, fikir milliyetçiliğinde kalmayıp gönül milliyetçisi olmak ve nesilleri bu heyecân ile yetiştirmek" olarak özetler.

Bu kitap, millet olarak bizim nice dertlerimizin, hüznlerimizin, ümitlerimizin, celâl ve kemal devirlerimizin hikâyesini anlatır. Ama bütün bu yazılar sâdece bir hatıralar zincirinden ibâret de değildir. Tarihimizin, millî kültürümüzün, hatâ ve sevdalarımızla geçmişimizden, bizden bize ses getiren millî-mânevî değerlerimizin, kültür zenginliklerimizin tasavvufu yuğrularak bütünleşmesi gerçeğidir.

Zira tasavvuf bir yaşama biçimi olarak asırlarca Türkün kültür, san'at, edebiyât ve îman hayatını beslemiş; İtrî'ler, Dede Efendi'ler, Yesârîzâde'ler, Yûnus'lar, Hacı Bektaş'lar, Mevlâna'lar, Fâtih'ler, Yavuz'lar hep bu ruhla yetişip hizmete soyunmuşlardır.

Gene genç, ihtiyar, esnaf, memur, işçi, aşçı, ev hanımı gibi vatandaşlarımız da sessizce yaşayıp bu vatanın topraklarına karışmış nice bahtlı kimseler, medeniyetimizin tezgâhını dokuyan birer isimsiz kahraman degiller midir?

İşte muhterem Sâmîha Ayverdi, İki Âşinâ'da milletin ve imânının büyüklüğüne gönülden inanmış bu azîz insanların hatıralarıyla da iman ve fikir dünyamıza yön vermiştir.

Oraları Hiç Görmedikti

M. Zeki AKDAĞ

Burak misali bir at bulabilsem
Tanrı Dağları'na inmek isterim,
Bu dört dörtlük sevdadır ki hiç bitmez
Kuş olup Altay'a konmak isterim.

Özümün tarihi geçmiştir orda
Kımızları kurtlar içmiştir orda
Güneş çiçekleri açmıştır orda
Toplayıp sunama sunmak isterim.

Yiten yolu gönül kervanı izler
Rüyaları ayyıldızlı benizler
Dalgasından utanır mı denizler
Siri Derya'larda yunmak isterim.

Dağları ağlatan türkü burada
El değmemiş gerçekler var sırada
Göklerin kapısı açık orada
Toprakça yağmura kanmak isterim.

Bir duysam zamanın müjdeli sesin
Tanrı dağlarında çıldırmak kesin
Bilen bilir bu aşkın efsanenin
Dedem Korkut'ları anmak isterim.

Kuşun feryadını yazan sevdaya
Ölümsüz hüznler süzen sevdaya
En zor düğümleri çözen sevdaya
Kerem Dedem gibi yanmak isterim.

Bin yılın ateşin tutar o küller
Şarkıya renk verir söylenen diller
Mucizeler ülkesidir o iller
Hep o diyarlara dönmek isterim.

“İbrâhim Efendi Konağı”nda Muhtevânın Tasnifi

Dr. Ayhan GÜLDAŞ

Fikir, kültür ve sanat dünyamızın mümtaz şahsiyeti olan Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'nin eserleri arasında, "İbrâhim Efendi Konağı"nın¹ ayrı bir önemi vardır. Yazarımızın ifâdesiyle "Bu kitap ne bir hikâye, ne masal ne de roman"dır. Eseri, gerçekten edebî bir tür içerisinde dâhil etmek mümkün değilse de ona, Osmanlı Devleti'nin yıkılış dönemini anlatan târihi bir vesika ile hâtıratın meydana gelmiş bir terkip gözüyle bakabiliriz. Çünkü Ayverdi, çocukluk günlerinde, tesirinde kaldığı Şehzâdebaşı'ndaki İbrahim Efendi Konağı'nın dağılışı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü arasında ilgi çekici münâsebetler ve benzerlikler tesbit etmiş; böylece hâtıra ile tarihi iç içe yürütmüştür.

Biz bu incelemede, yazarımızın annesinin amcasına âit konakla ve yakın çevresiyle alakalı aslı şahıs kadrosu dışındaki zengin muhtevâ üzerinde durduk. Millî, mânevî ve târihî değerlerimizden, dikkat çekici tesbit ve yorumlardan meydana gelen, eserin değişik yerlerindeki bu muhtevâ unsurlarını gruplar altında toplayıp tasnif ettik. Aralarda Ayverdi'den alıntılara yer verdik; özetlerde kendilerinin üslûbuna yakın bir ifâde kullanmaya gayret gösterdik ve sonunda kısa bir değerlendirmeye yaptık.

"İbrahim Efendi Konağı"nda geçen -şahıslar dışındaki- konuların, muhtevâ unsurlarının tasnifini yapınca, şu ana başlıklar ortaya çıktı:

- 1- Eski İstanbul'un Meskûn Yerleri ve Sâkinleri
- 2- Sosyal Konular
- 3-Medeniyet, Kültür ve San'atla İlgili Konular
- 4- Tâarihle İlgili Konular
- 5- Devlet ve Milletle İlgili Konular
- 6- Millî Bünyemizi Sarsan Güçler

ESKİ İSTANBUL'UN MESKÛN YERLERİ ve SÂKİNLERİ

Ayverdi, "İbrâhim Efendi Konağı" adlı eserinin değişik yerlerinde, Şehzâdebaşı başta olmak üzere, eski İstanbul'un - genellikle yirminci yüzyıl başlarının, ayrıca İmparatorluğumuzun daha önceki dönemlerinin - bazı yerleşim bölgelerinden, sâkinlerinden ve yaşayış tarzlarından bahsettiği için biz de bu bölümü üç grupta incelemeyi uygun gördük.

¹ Sâmiha Ayverdi, *İbrâhim Efendi Konağı*, İstanbul 1999, Kubbealtı Neşriyatı, 4. bs.

a- Meskûn Yerler-Mekânlar

İşlenecek konular: İstanbul mahalleleri (s.35,37) İstanbul sokakları (s.42) İstanbul evleri (s.42,188) İstanbul evlerinin sofaları (s.318) İstanbul'un meydanları (s.41,42) İstanbul konakları (37,41) Kâğıthâne (s.175-180)

İnsana ferahlık veren sofalarıyla büyük-küçük, boyalı-boyasız, eski-yeni evlerden, geniş veya dar sokaklardan meydana gelen mahalleler, Türk geleneğindeki merkezleşmeye güzel örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir câmi, bir meydan, hatta bir çınar etrafında merkezleşme geleneğine bağlı kalan mahalle "çeşmesi, sebili, imâreti, medresesi, meydanı, ağacı ve çarşısıyla bir amme hizmetleri müesseselerinin sosyal ve bedîî dekoru içinde uzlaşmış ve anlaşmış bir bütün olmuştur."²

Ayverdi, eserinde, İbrâhim Efendi Konağı'na geçişi sağlamak için konaklar hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş; ayrıca eğlence mekânlarından biri olan Kâğıthâne'nin genişçe bir tasvirini yapmıştır.

b- İstanbul'un Sâkinleri, Vâzifeliler, Gezginciler

İşlenecek konular: Konakta yaşayanlar, vazifeliler, hizmetkârlar (s.38-41,65) İmamlar, muhtarlar, bekçiler (s.35,36) Sokaklardan geçen satıcılar (s. 158-160,172) Tulumbacılar (s.196,197)

Evler arasında yükselen geniş konaklarda çok zengin âileler oturduğu gibi, bir zamanlar devletin ileri gelenlerinden vezirler, sadrâzamlar, kazas-kerler ve şeyhülislâmlar da ikâmet ederlermiş. Özellikle "minyatür devlet" görünümünde olan vezir konaklarındaki vazifelilerle hizmetkârların sayısı binin çok üstündeymiş. Devlet dâiresi de diyebileceğimiz bu konaklarda "idâre cihâzı, bir hiyerarşik kademenin el ele vermiş gayretiyle kıl kadar aksamadan yürürmüş."³

İstanbullu vazifelilerden imamlar, muhtarlar ve bekçiler, dürüstlük, itimat telkin eden insanlar arasından seçilmiş olup, saygının, hukukun ve emniyetin temsilciliğini yapmışlar, tulumbacılar ise, fiyakaya ve tiryakiliğe dayanan mücâdeleci, renkli hayatlarını, yangın mahalline doğru koşuşturmaları ve felâketi büyümeden önlemeleri sırasında göstermişler.

Eski İstanbul sokaklarını sesleriyle çınlatan satıcılar arasında ilk sırala-

² a.g.e. s.35

³ a.g.e. s.39

rı, atlarına yükledikleri kırbalarıyla su satan sakalar, "kibar dilenci" sayılan sebilciler, mâcuncular, su muhallebicileri, börekçiler, simitçiler, şerbetçiler, kadayıfçılar ve helvacılar almış. Ayrıca mahalle aralarında, asma budayıcısı Arnavut bahçıvanların "Asma budââyım" diye bağrımları, iki Rum'un birlikte çaldıkları laternalardan çıkan nağmeler de zaman zaman duyulmuş.

c- Yaşayış Tarzı (Gelenek, görenek, eğlence vb.)

İşlenecek konular: Eski devrin yaşama, eğlenme tarzı (s. 112,113) Misâfirlikler (s. 206,207) Bayramlar (s. 141) Sahûra kadarki eğlence, eğlenme yerleri yenip içilenler, oynanan oyunlar (s. 109,112) Ramazan dolayısıyla mahyanın hazırlanması (s. 107-109) Sünnet düğünleri (s. 326,327) Helva yapımı ve sohbetleri (s. 189) Çubuk ve çubukçuluk (s. 29,31) Kahve yapımı ve ikrâmı (s. 31,67-69) Ulaşım vâsıtaları (s. 111,112).

Yazarımız, henüz kendinden kaçmayan, hayâtın zevkini hâricte değil, iç mekânlarda arayan o devir insanları için şunları söylüyor: "İnsan oğlu, kendine yakın olduğu ölçüde, mekânına ve çevresine de yakın ve muhabbetli idi. Henüz hayâtını hârice nakletmemiş bulunduğundan, zevki, hazzı ve neşveyi de kendinden, muhitinden uzaklarda aramıyor, bilâkis kendinde ve çevresinde bulmaktan hoşlanıyordu." ⁴

Bundan dolayı, özellikle misâfirliklerde, bayramlarda, sünnet düğünlerinde zâten var olan muhabbet, dayanışma, hediyeleşme, ikram ve cömertlik son raddeye varmış.

Ayverdi, konaklardaki cömertlik ve misâfirperverliğe şu cümleleriyle dikkatleri çekiyor: "Selâmlıkta nasıl Paşa'nın sofrası varsa ağa efendinin, ahçıbaşının da sofraları vardı. Haremde de gene bu buydu. Uşaklar veya kalfalar, istedikleri kimseleri sofralarına dâvet eder ve ağırlarlardı. Postacı, bekçi, çöpçü ve sayısı hesâbı olmayan hemşehriler hep ağa sofrasının gedikli müdâvimleri idi." ⁵

Ramazan aylarında, sahûra kadar süren sazlı-sözlü ev içi, ev dışı eğlenceleri, yiyip içmeler, (kahveler, şerbetler, bozalar, yaş veya kuru meyveler)

⁴ a.g.e. s.113

⁵ a.g.e. s.207

⁶ a.g.e. s.96

⁷ a.g.e. s.110

oynanan (peçiç, fincan, papaz kaçtı, tura, el el üstünde kimin eli var gibi) oyunlar, geceleyin, minâreler arasına yerleştirilen pırıl pırıl mahyaları seyretmek isteyenlerin heyecanla sokağa dökülüşleri, Türk halkının uzun yıllar devam ettirdiği geleneklerdenmiş.

Âdap ve erkânın daha çok dikkat edildiği konaklarda çubuk veya kahve ikrâmının da bir usûlü varmış. Çubukçu, özel kıyâfetiyle içeri girer; sağ dizini yere koyar; çubuğun başpâresini misâfirin dudaklarına degecek kadar yaklaştırma hünerini gösterirmiş. Yine özel kıyâfetli kahveci câriyeler, ellerinde sitil örtüleri, tepsi, güğüm ve fincanlarla içeri girer; misâfirlere kahve ikram eder; tekrar içmek isteyenler için bir müddet beklerlermiş.

Çiğ kahvenin mangal üstündeki bir dolapta kavrulması, sonra el değirmeninde çekilmesi veya tokmakla dibekte dövülmesi de çok zevkli işlerden biriymiş.

Eski İstanbul hayatında tabiiği ulaşım vâsıtaları da büyük önem taşımıştır. Önceleri, nakil vâsıtası olarak atlar ve merkepler, sonra sırasıyla koşu arabaları, faytonlar ve atlı tramvaylar kullanılmış.

SOSYAL KONULAR

Yazarımız, eserinde, insan hayatı ve duyguları, din, yardımlaşma, adalet, yeniliğe açık olma gibi sosyal konulara da yer verilmiştir.

a- İnsan Hayatı ve Duygularıyla İlgili Olanlar

İşlenecek konular: Sevmek (s. 13) Aşk (s. 96) Eski devir aşk (s. 110) İhtiyarlık hakkında (s. 14) İnsan, hayat, inanç, ölüm (s. 217)

Sevmeyi, bir hüner, mutlu Allah vergisi olarak tanımlayan Ayverdi, aşk için, "insan duygularının en asillerinden biri"⁶ der. Ona göre seven, vermesini bilecek, gerektiğinde susacak, ağlayacak, sıkıntıları minnet bilecek, zehirlere şeker diyecek, her an bin kere ölüp bin kere dirilecek. Eski devir aşkını da şöyle anlatır: "O devirde aşk, remizlerin dilsiz diliyle ifâdele-nir, hızını, kuvvetini, derinliğini gizliliklerden ve güçlüklerden alan bu mahrem ve yasak sevdâ, belki de onun için çok hareketli, çok şevkli ve bil-hassa dayanıklı olurdu."⁷

⁶ a.g.e. s.138

⁷ a.g.e. s.314

Ayverdi'ye göre insan; dünyâya gelişinin ve mesûliyetinin idrâkine ermeli; ihtiyarlığı; noksanlardan ve ayıplardan uzaklaşıp olgunluğa ve güzelliğe ulaşma dönemi bilmeli, kendisini var edeni mutlaka arayıp bulmalı, ölümü bir çeşit hayat olarak kabul etmelidir.

b- Dinle İlgili Olanlar

İşlenecek konular: Dînin tanımı ve rolü (s. 138,139) Beşeriyet ve peygamberler (s. 137,138) İlim ve îmânın körleşmesi (s. 140,141) Eyüp Sultân 'ın kıymeti (s. 313-315)

"Din, ne sâdece bir sezgi, ne tefekkür ne de ibâdet ve ameldir. Din doktrin bakımından öyle bir hakikatler sistemidir ki hulûsla iltizam ve hakıyla idrâk edildiği takdirde, şahsiyeti değiştirip diğer bir hâle koymak tesir ve kudretini hâiz olan bir ilâhî heyecandır."¹⁰ diyen Ayverdi, beşeriyetin hiçbir zaman dînî rehberlerden mahrum kalmadığını da belirtmiştir. Son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.s.) "bir elinde Hak kelâmı bir elinde kılıç", karanlık ve ızdırıp dolu bir devri aydınlatmak için ortaya çıktığını vurgulamıştır. Ayrıca cehâletin ağır bastığı dönemlerde, "ibâdetin rûhu olan ilim ve îmânın körleşeceğini, dînin felsefe ve ilmini, temel prensiplerin ışığında tefsir ve inşâ edecek salâhiyetli bir teoloji kadrosunun kalması yacağı" uyarısında bulunmuştur.

Yazarımız, eserinin bir yerinde Eyüp semtinden ve dolayısıyla Ebâ Eyûbe'l-Ensârî'den bahsederken Peygamber efendimizin bayraktarlığını da yapan bu cengâvere, bu cihat ve îman erine karşı İstanbulluların kendilerini hâlâ borçlu hissettiklerini söyledikten sonra şu hükmü verir: "Eski İstanbul terbiyesinde kadir kıymet bilmek ne ileride bir vasfı."¹¹

c- Merhamet, Yardımlaşma, Adâlet ve Yenilikle İlgili Olanlar

İşlenecek konular: Parlak devirlerdeki içtimâî ve iktisâdî adâlet (s. 211-213) Cemiyette iş veren-iş alan münâsebeti (s. 209-211) Cârîye ve kölelik müessesesi (s. 207) Cemiyeti medenî kılan tılsım (s. 207-209) Lonca (s. 186) Yenileşme ihtiyacı (s. 161-163) Yeni hayat ve buna alışmaya çalışan kadınlar (s. 352,353)

Osmanlı İmparatorluğu'nun parlak dönemlerinde sosyal ve iktisâdî

¹⁰ a.g.e. s.212

¹¹ a.g.e. s.208

adâletin en yüksek seviyeye çıktığı bilinmektedir. O devrin ihtiyaçlarına uygun kanunlar kadar, vicdanlardaki kuvvetli imânın da toplumun huzur ve güvenini sağladığı, bir gerçektir. Çünkü "insandan korkan insanı aldatabilirdi. Fakat Allah'tan korkanın onu aldatmaya kalkışmasına imkân yoktu."¹⁰

Hayâtın hemen her alanında görülen hak ve adâlet anlayışı, tabii ki eskiden iş verenle iş alanın arasındaki muâmeleye de yansımıştı. Bu karşılıklı faydalanmanın temelinde, her iki tarafa âit korumak, kalkındırmak, sevmek, iyilik yapmak gibi güzel hasletler bulunduğuş aşikârdı.

Osmanlı dönemini, kendi şartları içerisinde değerlendiren objektif bir tavır ortaya koyan Ayverdi, câriye ve köleyi, hakları ve hürriyetleri içtimâî teâmüllerin garantisi altına alınmış bir sınıf olarak gösterir ve şöyle devam eder: "Acaba cemiyeti bu medenî kademeye yükselten tulsım ne idi? On, on beş sene bir efendinin kapısına, kendi baba bucağı imişçesine bağlılık gösteren bir insan, artık bu kapı tarafından terkedilmez, ihmal edilmez bir Allah emâneti hâline geliyordu... Devir, o devir idi ki, bir kapıdan çırak edilmek demek, şânına, şerefine uygun bir düğünle evlendirilmek, mücevher sâhibi olmak, çok defa da bağışlanan bir evin dayanıp döşenmesi demekti."¹¹

Eski devrin sosyal hayâtında loncaların ve peştamal kuşatma törenlerinin önemli bir yeri varmış. Loncalar, ahiliğe bağlı bir teşkilâtmış. Her lonca bir pîre bağlıymış. Bunların mensupları atbaşı giden bir madde ve ruh âhengi içinde çalışırlarmış. Bir genç kalfayı, ustalık kademesinde yükseltmek için oldukça ayrıntılı bir peştamal kuşatma töreni yapılmış. Peştamal kuşanan usta, lonca disiplininin dışına çıkamaz; dolayısıyla dürüstlükten ayrılamaz; meslek ahlâkından asla taviz vermezmiş.

İnsan oğlunun, bir şeyi benimseyip sevmesi kadar, zamanla onu bırakıp başka şeylere, başka yeniliklere meyiletmesi de gâyet tabiidir. İşte İstanbul'un ihtiyar konaklarında yaşayanlar da kuvvetle yerleşmiş geleneklerine rağmen, yıllar sonra, eskiye karşı bir bıkkınlık duymaya başlayıp yeni şeyler aramaya yönelmişlerdir. Bu yeni hayâta alışmaya çalışan kadınların durumlarını Ayverdi'den dinleyelim: "Kadın tahtından inmiş ve sokak-

¹² a.g.e. s.352

¹³ a.g.e. s.114

lara dökülmüştü. On üç, on dört yaşında kızlar, saatlerce gaz, tuz veya et vesikası almak için kalabalıkların ortasında bekliyordu. Pek tabii ki bu arada evinin içinde duymadığı sözleri işitiyor; yabancı olduğu muâmelelere maruz kalıyordu... Kadın artık sokağa çıkmıştı. Bu onun lehine miydi? Aleyhine mi? Henüz bilen yoktu. Fakat evinden çıkmıştı ve bir daha da giremeyecekti. Amma medenî dünyanın her tarafında bu buydu."¹²

MEDENİYET, KÜLTÜR ve SAN'ATLA İLGİLİ KONULAR

İşlenecek konular: Osmanlı medeniyetinin şifâhî oluşunun olumlu ve olumsuz tarafları (s. 114-116) Eski kadınların zevkleri, el mârifetleri ve sanat yetenekleri (s. 28,29) Orta oyunu (s. 181, 182) Karagöz ve meddah (s. 116-124) Kâğıt sanâyiinin tekâmülü (s. 149,150) Aharın yapılışı (s. 152) Ebrû (s. 152) Mürekkep (s. 153) Kalemtraşlık (s. 153) Tezhip (s. 154)

Osmanlı medeniyeti, şifâhî bir medeniyet olduğundan, kültür, hoca-dan talebeye, ustadan kalfaya, kalfadan çırağa aktarılmış. Alçak gönüllüğe ve benliği gizlemeye dayanan bu sistem, yazıya geçirip tesbitleştirme usulünden daha ince ve hassasmış ama, doğu medeniyeti maalesef bu yüzden çok zarar görmüş. "Zîra gün gelmiş ki hoca, karşısında bilgisini aktaracak o eski, ateşli, şevkli talebeyi bulamaz olmuş; kendi söyleyip kendi dinlemiş; nihâyet kendisiyle berâber bilgisi de yok olup gitmiş."

Bu şifâhî kültürle yetişen eski Türk kadınları, göz nurları ve el emekleriyle, dikiş, nakış ve süslemelere dayanan nice sanat eserleri vücûda getirmişler.

Seyirlik oyunlarımızdan Karagöz, meddah ve orta oyununun Osmanlı san'atı içerisinde önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Zekâ, taklit yeteneği, hazır cevaplık ve nükteye dayanan oyunlardan "Karagöz"de, Hacivat ve Karagöz, orta oyununda ise Pişekâr ile Kavuklu baş kahramanlardır. Karagöz oyunu, ışıklı bir perde arkasında, orta oyunu, meydanda icrâ edilir. Meddaha gelince, o, bir hikâyeyi tek başına, değişik tipleri taklit ederek anlatır.

"İbrâhim Efendi Konağı"nda Osmanlı kültür ve san'atına dâir pek çok bilgi mevcuttur. Bunlardan dikkat çekenleri şöylece sıralayabiliriz: Kâğıt

¹⁴ a.g.e. s.137

¹⁵ a.g.e. s.52-53

¹⁶ a.g.e. s.53

sanâyiinin tekâmülü, hattatların kitap, levha ve ferman yazabilmeleri için kâğıtların özel bir metodla terbiye edilip âharlanması, zamanla solmayan, uçmayan bir mürekkebin yapılması, levha kenarları ve kitap kapları için kullanılan ebrûnun hazırlanması, "kalemıraşlık" denen ustalığın hüneriyle yazı yazmak için kamış kalemlerin yontulması, kitap veya levhaların müzehhip tarafından süslenmesi...

TÂRİHLE İLGİLİ KONULAR

İşlenecek konular: Târihin yaptığı işler (Târihin gâyesi) (s. 137) Osmanlı İmparatorluğu'nun gafleti (s. 52) Osmanlı Devleti'nin psikolojik kanaati (s. 53) Ermeni isyanlarının iç yüzü (s. 48-50) Uykulu korkulu gidişin çâresi (s. 56) Jön Türkler (s. 58,59)

Ayverdi, târihin gayesini, "Târih, devletlerin ve milletlerin maddî yapısının şematik çatısını kurarken siyasî, askerî ve içtimâî faaliyetlerini kılı kırk yararcasına eşip inceleyerek tâyin etmeye uğraşır..."¹⁴ diye belirttikten başka, eserinin değişik yerlerinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun pek çok müsbet yönlerinin yanında, son dönemdeki gaflet ve yanlışlıklarını da dile getirmekten çekinmez. Osmanlı Devleti'nin çöküş yıllarına dâir basitsizliği, tedbirsizliği ve psikolojik kanaati şöyle ifade eder:

"O, dünyalara meydan okumuş İmparatorluk, başına gelecekleri evvel-den göremedi. Gördüklerini de hep küçümseyip hafiften aldı... Kendine güveni sonsuzdu; onun için de yavaş yavaş solup sarardığını farketmedi. Karşısında cihânı hayran bırakmış eski güzelliğinin gururu içine sıkışıp kalarak etrafında yeni doğup serpilen rakiplerini farkedemedi. Onlarla boy ölçüşecek tedbiri, telâş ve basireti gösteremedi... Kürek ve yelken devrinden buhar ve makine devrine geçmek, el ve tezgâh işinden fabrikasyona atlamak, Osmanlı Devleti'nin psikolojik kanaatinde bir çeşit haysiyetsizlik kabul edilegelmekte idi."¹⁵

Bunun sebebini Ayverdi şu satırlarıyla anlatır:

"Çünkü o, bâzusunun ve kahramanlığının gücü ile cihangir olmuştu. Mantıklı ve sağlam iç muvâzenesini dış dünyâya tercüme ve aksettirirken de coşkun ve şevkli yaratıcılığını türlü şekil, türlü çeşit unsurlarda tecrü-

¹⁷ a.g.e. s.56

¹⁸ a.g.e. s.59

be. ede ede kemal durağına varmıştı..."¹⁶

Millî birlik ve bütünlüğümüzün tam olarak sağlanması ve devâmı için karışıklıklara, Ermeni isyanlarına da dikkat edilmesini isteyen Ayverdi, bu başkaldırıların iç yüzlerini, sebeplerini rivâyetlere dayanarak açıklar; zafer devirlerinden kalmış olan, düşmanı küçük görüp mühimsememek zihniyetini bırakmamızı öğütler.

Haşmetli devirlerle gerileme devrini mukâyese eden yazarımıza göre, uykulu ve korkulu gidişin tek çâresi vardı:

"Bir vakitler, kıl kadar aksaklık göstermeyen o nizamlı, âhenkli devlet, şimdi ilimden de ihlâstan da, teşebbüs ve gayretten de mahrum kütlelerin elinde idi. Bu uykulu ve korkulu gidişin tek çâresi, cehâletle güreşmek ve onu yenmekti."¹⁷

Eserde, derin kültür, uzun tecrübe ve şuurlu bir imandan mahrum gösterilen "Jön Türkler" için de şu ifâdelere yer verilmiştir:

"Hürriyetin her şeyden evvel, cehâlet ve gafletten kurtulmak olduğunu bilmeden, onu, aktardan, bakkaldan satın alınır bir nesne imiş gibi ter ter tepinerek istiyorlardı... Bu hayalperest mâcerâcılara, zehiri panzehirden ayırt ettirmek de mümkün değildi."¹⁸

DEVLET ve MİLLETLE İLGİLİ KONULAR

İşlenecek konular: Devlet ve millet düzenindeki nizam ve âhenk (s. 28) Devlet sırrının önemi (s. 57) Türk psikolojisi (s. 34)

Ayverdi, eski cemiyetimizin, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin temelini oluşturan nizam ve ahengin önemine eserinin çok yerinde temas etmiştir. Bahsettiği bu kısımlardaki "nizam", "âhenk" ve benzeri kelimeleri, genellikle Osmanlı Devleti ile Batı devletlerini veya eski medeniyetimiz ile yeni medeniyetimizi karşılaştırmak için kullanmıştır.

Her devletin kendine göre bazı sırlarının olması gayet tabiidir. Ayverdi, Batı'da devletle halkın yüz göz olması sebebiyle Avrupa siyâsî çevrelerinin "devlet sırrı" teâmülünü kaybettiklerini vurgular. Böylece "devlet sırrı"nın önemi husûsunda dikkatimizi çeker.

¹⁹ a.g.e. s.34,35

²⁰ a.g.e. s.20

Yazarımız, Türk milletinin özelliğini, psikolojisini şu teşhisiyle ortaya koyar:

"Binlerce yıllık gelenekleşmiş Türk psikolojisi, bir merkez etrafında toplanmayı çok sevmiştir. Ta atlı medeniyet çağlarında, yüzlerini Şark'a da Garb'a da çevirmiş olan Hun, Uz, Peçenek ve Kıpçak akınlarının muvaffakiyetleri, ancak kuvvetli bir reise sâhip olmak tâlihine eriştikleri zaman tahakkuk etmiştir. Aynı tem, bütün Türk târihi boyunca, hiç şaşmadan işlenmiş durmuş ve gerek uzak Şark Türklüğü'nde, gerek Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde taht, halkın alâka ve heyecânının merkez noktasını teşkil etmiştir. Böylece de büyük kütle, kudretli bir hükümdârın arkasında kıtalar fethetmiş ve kudretli idâreciler etrafında mesut olmuştur."¹⁹

MİLLÎ BÜNYEMİZİ SARSAN GÜÇLER

İşlenecek konular: Garbın millî bünyeyi sarsması (s. 64,65) Sinsi ve gizli kuvvet (s. 339,340)

Ayverdi, eserinde millî bünyemiz için tehlikeli olan iki güçten bahseder. Bunlardan ilki, cemiyetin muâşeret usûl ve erkânını zorlayan, millî bünyenin sağlam burcunu yıkmaya, hayat suyunu kurutmaya, halkı kendi kendine düşman etmeye çalışan Batı'dır.

İkinci tehlikeli ve sinsi güç İsrâil oğullarıdır. "İrkını, şeriatini yeryüzüne hâkim kılmak dâvâsına dört elle sarılmış bu fanatik ve fantastik kuvvet, son asırlarda Türk'ün kaderine de pençesini geçirerek ona türlü musîbet ve felâketler getirmiştir."²⁰

DEĞERLENDİRME - SONUÇ

Tasnifini yapıp incelediğimiz bu muhtevâyı bir de bilgi, tesbit, teşhis, yorum ve tavsiye açılarından bakıp kısaca değerlendirecek herhalde eserin önemi daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Yazarımız, Osmanlı medeniyetinin şifâhî bir medeniyet olduğunu, eski kültürümüzde seyirlik oyunların; kağıdın, yazının, süslemenin önemli bir yer tuttuğunu, ulaşım vasıtalarının çeşitliliğini, ramazan aylarında sahûra kadarki yeme, içme, eğlenme geleneğini, çubuk ve kahve ikrâmının inceliklerini ayrıntılı bir tarzda anlatır. Süslü ve akıcı bir üslûp, okuyucuyu bilgilendiren bu bölümleri, kuru bir öğreticilikten kurtarıp ilgi çekici bir hâle koyar:

Ayverdi'nin tesbit ve teşhislerinin bir kısmı târihle, bir kısmı sosyal meselelerle ilgilidir. Târihle ilgili olanlar: Eski devlet idâresinde âhenk, nizâm, hiyerarşi, dürüstlük, itimat, hukuka saygı vardı. Merkeze bağlılık, başkana itâat Türk'ün geleneklerindendi. İmparatorluk, kahramanlığına, gücüne güvendiğinden, rakipleriyle boy ölçüşecek tedbiri ve basîreti gösteremedi. Jön Türkler, hayalperest mâcerâcılardı. Bu uykulu ve korkulu gidişin tek çâresi cehâletle gürüşmek ve onu yenmekti.

Sosyal meselelere sokabileceğimiz tesbit ve teşhisler ise şunlardır: Eski devrin insanları, hazzı ve sevinci, kendinde ve çevresinde bulmaktan hoşlanmıştı. Eski cemiyette muhabbet, dayanışma, cömertlik, ikram, hediyeleşme gibi güzel hasletler en ileri safhadaydı. Eski İstanbul terbiyesinde kadir kıymet bilmek en ileride bir vasıftı. Cârîye ve köle, hakları ve hürriyetleri içtimâî teâmüllerin garantisi altına alınmış bir sınıftı. Meslek sâhipleri, lonca disiplinin dışına çıkmazlardı. Cehâlet dönemlerinde ilim ve îman körleşir; dîni tefsir edecek teoloji kadrosu bulunmazdı.

Ayverdi, eserinde bâzı görüş ve inançlarını, şu örneklerde olduğu gibi, yorum diyebileceğimiz tarzda da açıklamıştır: O devirde aşk, hızını, derinliğini gizliliklerden ve güçlüklerden alırdı; belki de onun için çok şevkli ve dayanıklı olurdu. Kadın artık tahtından inmiş sokaklara çıkmıştı. Bu onun lehine miydi? Aleyhine mi? ...Ama medenî dünyanın her tarafında bu buydu. Insandan korkan, insanı aldatabilirdi; fakat Allah'tan korkanın onu aldatmaya kalkışmasına imkân yoktu.

Şu cümlelerde ise tavsiye niteliğindeki ifâdeleri görürüz: İnsan, dünyâ-yı gelişinin ve mesûliyetinin idrâkine varmalıdır. Millî ve târihî değerlerimize sâhip çıkmalıyız. Millî bünyemizi sarsıp tehlike arzeden Batı'ya ve İsraîl oğullarına dikkat etmeliyiz. Devlet sırrını ifşâ etmemeliyiz. Düşmanı küçük görüp mühimsememek zihniyetinden vazgeçmeliyiz.

Bütün bu bilgilendirmeler, tesbitler, yorumlar ve tavsiyeler, eserde geçen şahısların tasvir ve hayat hikâyeleri arasına ustalıkla geçişlerle serpiştirilmiştir. Sayfalar dolusu tutan bâzı bölümler, yine de san'atkarâne ve sürükleyici üslûp sayesinde rahatlıkla ve zevkle okunabilmektedir.

Mütefekkirimiz, küçükken bizzat görüp yaşadığı konak hayatını ve dolayısıyla İmparatorluğumuzun son zamanlarını anlatmakla kalmamış, Osmanlı kültür ve medeniyetinin- bugün Batı'nın bile hayran kalıp inceleme-

ğe aldığı - yüksek değerlerini, târihimizin eğrisiyle doğrusuyla pek çok yönünü ortaya koymuştur. Aynı zamanda bize, yoksulluğundan, yolsuzluktan ve haksızlığından yakındığımız şu devrimizle, yanlışlıklarına rağmen nizâmın, adâletin ve dürüstlüğün hâkim olduğu eski dönemleri karşılaştırma imkânını sağlamış; milli benliğimizi kaybetmeden daha güzel, daha doğru çağdaşlaşmanın yolunu göstermiştir. Bundan dolayı, her zaman rahmetle andığımız Sâmiha Ayverdi'nin geniş bilgi, tavsiye ve ibretlerle dolu olan "İbrâhim Efendi Konağı" tekrar tekrar üzerinde düşünülmesi gereken bir eserdir.

Terbiyenin Eseri, Râtibe

Muhterem YÜCEYILMAZ

Malta taşları 336 sayfalık kitabın bir satırında geçer ve Sâmîha Ayverdi'nin içtimaî duyarlılığının nişanesi olarak okurun dikkatini ciddiyyet mihverine çekiverir. Anlatılan, görünüşte sıkça rastlanabilecek bir çocukluk hâtırasıdır. Eski tip İstanbul evlerinin mutfağında çokça görülen bir ayrıntıdır üstelik. Şu kadar ki, Malta taşları doğru yerleştirildiklerinde nefis bir zemin süslemesinde medeniyet tarihinin uzunca bir döneminden beri (ticaretin deniz yoluyla başlangıcından bu yana) kullanılmıştır. Bu taşlar ancak doğru yerleştirildiklerinde doğru deseni verir. Bu geometrik ayrıntıyı eserin içerigine denk düştüğü için bilhassa seçtiğini, anlatım imkânını nasıl bir küçük hâtıra parçasıyla bütün bir memleket sathına teşmil ettiğini görmek edebiyatımızın kudreti açısından hayli nefes aldırıcıdır. Râtibe için son söylenileceği daha ilk paragrafta söylemiş olmak, eserin başka bir çok özelliğinin okuma notlarına bıraktığı lezzetleri anlatma iştiyakından ileri gelmiş olmalı. Hâtıraların unutulmaz tadları yanında yakın tarihimizin buruk çağrışımlarını, gevşemiş sosyal dokumuzun acımtırak rengini, çoraklaşmış ruhların madde çağındaki kekremsi yalınlığını aynı eserde dercedilmiş bulmak Râtibe'nin aslî zenginliği olarak çıktı karşımıza.

Hâtırat kitapları çoğunlukla nostalji tadındadır ve ulaşılması artık mümkün olmayan eski günlere doğru şöyle sırtımızı rahatça bir şilteye yaslayıp okuduğumuz zevkli çalışmalardır. Yazarının ustaca anlatımından dolayı gerçeklik paylarının küçük sapmalara uğramasına dahi toleransla bakabildiğimiz, bu yüzden sevimli bulduğumuz nice hâtırat kitabı süslemez mi raflarımızı?

Râtibe de keşke bunlardan biri olsaydı ve okurken diken üstünde değil, yumuşak kırlentlerimize gömülebilsaydık... Yakın tarihimizin tanığı Sâmîha Ayverdi ne yazık ki bu zevki, gelecek nesilleri bilgilendirme adına elimizden alıyor ve tozu alınacak bir aynayı yüzümüze ısrarla tutuyor. Râtibe'yi diğer hâtırat-deneme türü kitaplardan ayıran en önemli özelliği, anlatıklarının doğruluğunu, haklılığını akıp giden zaman içinde bilhassa öne çıkarmış olmasıdır. Açık yüreklilikle kabul etmek durumundayız ki Râtibe başından sonuna kadar terakkimizin değil içtimaî değişimimizin belgesidir.

Râtib, Râtibe günümüzde pek duyulan isimlerden değil. Sözlük mânâsınca "düzene koyan, düzenleyen" ifadesinin karşılığı. Dağılmış, parçalanmış, yok olmuş medeniyetimizin soluk izlerini hâtırat tadında parlatarak

hâfızalara sunma gayretinin adı, hiç kuşkusuz, Râtibe'den başka ne olabilirdi?

Bir kız çocuğunun ilk yaşlarına dek uzanan hâfıza kayıtlarının büyük bir canlılıkla senelerin haddesinden geçtikten sonra bir çeşit içtimâî harita halinde kağıt üzerine dökülmesiyle oluşmuş Râtibe. Çekinmeden, aydınlık satırlarla, kibarca iğneleyerek, estetik bir dobralıkla anlatmış. Okurunu bir miktar zararsız dedikodu ümidiyle canlı tutup asıl iç acıtanını koymuş ortaya. Hanımların kendi tarihlerine bigâneliğini hoş karşılamamış meselâ. Zaman içinde derinleşen madde-mânâ ayrışmasını her vesileyle bir daha, bir daha yazmış. Hem de küçük bir çocuğun ısrarcı tecessüsüyle... Sivrilmiş dikkatini sihirli bir değnek gibi her nereye değdirdiyse yıldızlarını dökmüş, boya tabakalarını kazıyıp duvarı çürüten rutubeti çırpıplak ortaya koymaktan geri durmamış. "Temel" başlıklı yazısında sanki bütün hâuralarından geriye elinde kalan sihirli usâreyi sunmuş okura. Çünkü geleceğin nesillerini bekleyen çürümeyi önceden sezmiş: "Bâri hiç olmazsa kendinizin bir sağlam temeliniz varsa onu bilerek binanızı zorla yıkıcılara teslim etmek hatasını göstermeyin, sağlam temele kıymayın," diyor.

Dünyânın, durmadan yer değiştiren insan kalabalıkları haline dönüştüğü günümüzde "yekpâre iç ve dış yapıları hemen birbirinin benzeri" olan kültür birliğinden bugün ne yazık ki bahsetmek abesle iştigal deyimini de beraberinde getirecektir. Oysa Râtibe'de anlatılan görünüş şablonuna karşılık o günlerin insanında "ferdi karakterin", belirleyici vasıf olarak öne çıktığıdır. Eserin, köklü medeniyetimizin terbiyesine dayanmış insanlar topluluğunun neyi takdir edip neyi ayıplayacağını baştan bilmenin rahatlığı bir yana, kendi şahsî karakterleriyle davranışları açısından başlı başına birer fert olan insanımızla şimdiki ferdiyetçilik anlayışımız arasındaki yırtılmışlığın onarım reçetesi olduğunu söylemek durumundayız. Râtibe onarabilir mi? Ya da ne kadar onarabilir? Kitabın önsözünde Aysel Yüksel'in ifadesiyle okur "keşkülünü ne kadar doldurabilirse."

İçtimâî kaosların anlatıldığı pek çok edebî eserin aksine Sâmiha Ayverdi'nin üslûbundaki huzur ister istemez okuru da sarıyor bir yerden sonra. Kaybolmuş beşerî inceliklerin, hayat pahalılığının ve kitlesel duyarsızlıkların satır satır ihsasının ardından, anlatımdaki duruşun vekânı okura da sirâyet ediyor ve mensubiyet şuuruyla bir arada yürüyor sayfalar. Büyük oranda çözülmüş olan millî kimlik örgümüzü kısa kısa hatırlatmalarla yenden bir düzene koyma çabasını sunuyor Râtibe.

Hâtıralarının bir ucunu dâimâ okurun payına açık bırakması, yer yer bir düşüncesiyle okuru kendinle başbaşa bırakması, Râtibe'yi katı didaktizmin kollarından kurtarmış ve muhayyilesi işlek okura oradan eğlenceli yollar açılmış. El Yağı başlıklı metin bu açıdan tam bir Sâmiha Ayverdi dikkatinin ürünü olarak çıkıyor karşımıza. Orada kadın dünyasının vazgeçilmezi olan bir konuya değinmiş. O günlerin İstanbul'unda el bakımı için kullanılan bir müstahzarın bu gün çok daha tesirli bir piyasada mevcuttur. Sâmiha Hanım, bileşimini araştırdığı bu el kreminin içinde balmumu, sakız ve limonu teşhiş etmiş. Hakiki terkininse bilinmemesinden üzüntü duyuyor. Bu noktada günümüz okuru cilt bakımı alanında dünyanın önde gelen araştırma geliştirme merkezlerinde, laboratuvarlarda ve bilfiil üretim aşamasında hammadde olarak insan cenininin kullanıldığını bilmekte. Otuzdört kitaba imza atmış bir düşünce insanı olan Sâmiha Ayverdi'nin tefekkür dünyasında okur, güzellik müstahzarlarının hammaddesinin cenin olduğunu öğrendiğinde bu rakik kalbin neler hissedeceğini düşünmekten kendini alamaz. Zira Batılı tecessüsün elde edeceği sihirli formüllerin bir kaynağı da cenin ise daha doğmamış çocuğun sâfiyetinden, tertemiz dokularından istifade edişin, bir nevi mâverâdan devşirilme, görünmez bir göbek kordonuyla ilâhi güzelliğin sırlarından çekilip alınması şeklinde mi açıklardı yoksa ceninin körpe dokusunu, günahkâr yüzlere sürdürmekle bu sanayii yüz karası mı ilân ederdi?

Râtibe'nin sayfalarını her çevirişte dil yeknesaklığının tuzagina düşme gibi tatlı bir oyunun da kahramanıyla karşı karşıyayız. Sunulan her bir anlatımın ışık tayfı oyunlarına benzer parıltılarını yakalamak bir çeşit okuma zenginliği oluyor. İçeriğin acıklı tonunu biraz da küçük mizah denemelerinde hafifletiyor usta yazar.

Şehzadebaşı, Sâmiha Ayverdi'nin doğduğu semt olması itibarıyla bu eserde sık sık karşımıza çıkmakta. Ne ki bu semt yazar için bir iç-İstanbul mahiyetindedir. Medeniyetimizin inkıraz yıllarını burada teneffüs etmiş olan Ayverdi'nin gözünde İstanbul, medeniyetlerin buluştuğu ve fakat en fazla bizim medeniyetimizin taclandığı şehirdir. Bir kadın yazar gözleriyle ülke ahvalini Doğu ve Batı arasında yerli yerince oturtabilmiş kaç kişinin adını sayabiliriz? O, yirminci yüzyılı doğru tanımlayabilmiş nadir kalemlerden biri olarak duruyor karşımızda. Yalnızca ahvalde kalmayıp geleceğe dair isabetli görüşleri Râtibe'yi şaşırtıcı hale getiriyor.

İstanbul mihverli çoğu kitabın vereceği tadı Râtibe'den de beklemek okurun hakkıdır. Yalnız, Sâmiha Ayverdi'nin İstanbul'u, doğrusunu söylemek lâzım gelirse biraz zor bir İstanbul. Her şeyden önce Râtibe'yi kaleme aldirtan sancılı şuur, bitip sönmekte olan bir irfânın İstanbul'daki son kıvrıntılarını derleyip toplama çabasının ürünüyken, son yirmi yıldaki kültür buharlaşmasının, kavram kargaşasının ve değer ölçülerimizdeki sürüklenişin etkisiyle irfânı yeniden İstanbullulaştırmak oldukça güç görünmektedir. Bütün güçlüğüne rağmen, kitabın ortaya çıkışı, okurlarıyla buluşmuş olması güzel ve zor olanın başarılmasında önemli bir merhaledir. Otuzu aşkın eserine İstanbul'un kokusunu sindirmiş olan yazar tarihimize ilişkin bazı safhalara şöyle bir dokunup geçmekle önce hafızalarımızı yokluyor, sonra da tarihin boy aynasından elimize resmimizi tutuşturuyor. Dikkatinin ve ilgisinin rüzgârından sultanlar da alıyor paylarını, göçmenler de...

Eserin en nadide bölümünün Hattat Aziz Efendi bölümü olduğuna inananlardanım. Çünkü sanatıyla hayatını birbirine düğümlemiş hakikat adamlarının gerçekten gün yüzüne çıkmaya ihtiyaçları değil zarureti var. Kubbealtı Neşriyat'ın daha önceki çok değerli bir yayınıyla gerçi kültür hayatımıza kazandırılmıştı fakat Râtibe'deki Hattat Aziz Efendi daha sıcak, daha samimi bir çehreyle anlatılıyor. Medeniyet müzesini gezer gibi de okunabilecek bir eser Râtibe. Şu var ki, eski Mısır veya İnka medeniyetinin değil, sadece seksen sene evveline âit bir medeniyetin müzesi!

Kitaptaki kıssaların çoğu gündelik hayatımızda bizleri şu veya bu şekilde ilgilendiren hayat parçalarıdır. Eser, yüzyıllar içinden süzülerek gelen bir geleneğin edep kitabıdır ve seçkin bir sohbet havası içinde o edebî tefekkür burçlarından okurun üzerine ışıkmaktadır. Merak ve tecessüs unsurunu kitabın sonuna kadar sürekli ayakta tutmasına rağmen esasen talep edenine doğru gürüldeyerek akan bir ırmak tadında.

Okuma izlenimlerimin sonuna Râtibe'nin en güzel cümlesini koyacağım. Çünkü yazarının çektiği üzüntüyü belki de sadece bu cümleyi görmemiz hafifletecek:

"O devrin insanları huzurlu ve mesut idiler." Râtibe, sh.49, Kubbealtı Neşriyat, 2002.

Emiroğlu'nun Penceresi

Prof. Dr. Ali YARDIM

"Geçmişin Penceresinden", Konya'nın yetiştirdiği ârif insan Mehmet Emiroğlu Beyefendi'nin seksen seneyi aşan hayatından süzölmüş bereketlerin kitaplaşmış adıdır (*).

Pencere, ışık ve hava alması için, bir odanın duvarına açılan deliktir, şeklinde tanımlanmıştır. Bilindiği gibi ışık ve hava, hayatın iki temel lâzimesidir; onlarsız hayat olsa da, o hayatın tadı tuzu yoktur. Pencere, içeriden dışarıyı seyretmek için değil, dışarıdaki değerleri içeriye alabilmek için açılır. Aynen bunun gibi, toplum içindeki bazı insanlar da, o toplumun penceresi rolünü oynarlar. O tür insanların toplum bünyesine kazandırdıkları değerler, toplumun zinde kalmasını sağlar. Bu nükteyi, kalite derdinde olmayan ve seviye kazanma çabası göstermeyen kimselerin anlaması son derece güçtür.

Dünyânın, yapısı gereği, kirli tarafı temiz tarafından daha fazladır; onun, kalitesiz yönü, kaliteli yönüne ağır basmaktadır. İnsanı, bilinen bilinmeyen açık ve gizli yönleriyle bir bütün hâlinde yaratan Yüce Allah : "İnsan, gerçekten Rabbine karşı pek nankördür" buyurmaktadır (Âdiyât sûresi, 6. âyet). Nankör; tuz ekmek hakkı bilmeyen, küfrân-ı nîmet eden, gördüğü iyiliği unutan, kadir kıymet bilmeyen gibi mânâları ifâde etmek tedir. Bir başka âyetle de, insan yaradılışının bir başka yönüne işaret edilerek : "Gerçekten insan, çok hırslı ve sabırsız bir karakterde yaratılmıştır: Ona bir kötülük dokunduğunda sızlanır durur; bir iyilik dokunduğunda da olabildiğince pintileşir" buyrulmuştur (Me'âric sûresi, 19-21. âyetler).

Bu âyetler, insanı kötülemek için değil, onun yaradılışındaki zayıf noktalara işaret etmek için indirilmiştir. Yani, ey insanlar; uyanık olun, bünyenizde bulunan zaaf noktalarınızı kontrol altında tutun, eğitiminizi ihmal etmeyin, uyarısında bulunmaktadır.

* * *

Dilimizde, insan için kullanılan "asfiyâ" kelimesi vardır; süzölmüşler, arınmışlar ve seçilmişler demektir. Bu kelimenin kökünden türemiş başka kelimelerimiz de bulunmaktadır: Sâf, sâfi, safiyy (Safiyyullah, Hz. Adem'in lakabıdır), Safiye (isim), Safâ (isim), Safvet (isim), tasfiye, ıstîfâ, Mustafa

* Mehmet Emiroğlu. Geçmişin Penceresinden, Konya 2002, 290 s.

İsteme adresi: Kâzım Karabekir Cad. Ferah İş Hanı, No.6, Zafer Meydanı Konya

Tel: 0322 352 60 24

(isim) ve musaffâ kelimeleri, Şemseddin Sâmî'nin Kamûs-ı Türkî'sinden günümüze kadarki lügatlerde yaşayan ve kültürlü çevrelerce de -yerine göre- tedâvülde tutulan kelimelerimizdir. Fransızca'dan dilimize geçen pür (pure), rafine (raffiner) ve elit (élite) kelimeleri de aynı mânâ familyasındandır.

Anlaşıyor ki dünyâ, yapısı itibarıyla karışık (mahlût) ve bulanıktır. Onun, artırarak kullanılması gereken yönleri ve yanları çoktur. Hattâ, dünyânın en gözde maddeleri, sıkı bir tasfiyeden geçmiş ve çok iyi rafine edilmiş olanlardır. Altın, yerden altın saflığı ile çıkmaz; şeker, toprakta şeker lezzetiyle yetiştirilmez; süt ve yağ, dağdaki otların içinden, ineğin mide ve bağırsaklarından geçerek, bütün lezzetiyle soframıza gelmektedir; lezzetin sembolü olan bal, arı gibi bir hilkat hârikasının vücûdu ikliminden geçtikten sonra "süzme bal" (asel-i musaffâ) hâlini almaktadır.

İşte, dünyânın hemen hemen bütün elementlerini bünyesinde barındıran ve bütün canlıların karakterlerine de sâhip olan insan, tasfiye edilmesi gerekenlerin en başında yer almaktadır. Bu iş, hem de tek havuzda değil, kirlilik derecesine göre, birkaç havuzda bekletilerek gerçekleştirilmelidir. Bunun içindir ki, dilimizde, "tasfiye-i kalb" veya "tasfiye-i nefis" (kalbini temizlemek ve nefisini arındırmak) şeklinde ifâdesini bulan bir deyim ortaya çıkmıştır. İnsan tasfiyehâneleri denebilecek olan bu kirden arındırma tezgâhları, her devirde ve her toplumda -adları değişik olsa da- bulunagelmıştır. Bu tezgâhları kurmayan veya iyi çalıştırmayan topluluklar, çok ağır fatura ödeme durumunda kalmışlardır. Eşkiyalıklar, âsâyişsizlikler, emniyetsizlikler, ırz düşmanlıkları, hırsızlıklar, haksızlıklar, itimatsızlıklar gibi, çevrelerini tedirgin eden bütün bu kötü fiillerin sâhibi olan kimselerle abluka altına alınmış toplumlar, ne ilim irfân üretmeye, ne kulluğun gereklerini yerine getirmeye, ne de çevresine hizmet sunmaya fırsat bulabilirler.

* * *

"Geçmişin Penceresinden" adlı menkıbe türü eseri, gerçekten, bir oturuşta zevkle okudum. Nitekim, öğrencilik yıllarımızda başlayan ve "okuma alışkanlığı" şeklinde devâm edip gelen uzun bir süre içerisinde de, bir çırpıda okuduğumuz kitapların sayısı az değildir. İlk anda hafızamda kalanların başında; Nizâmettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun "Sultan İkinci Abdülhamid ve Osmanlı İmparatorluğunda Komitacılar" (İstanbul 1964, metin kısmı 479 sayfa), Sâmîha Ayverdi'nin "İbrâhim Efendi Konağı" (İstan-

bul 1964, 287 sayfa), Cemil Meriç'in uzunca bir hitap yazısıyla imzâlayıp gönderdiği "Mağaradakiler" (İstanbul 1978, 453 sayfa) adlı eserler gelmektedir. 1960'lı ve 1970'li yıllar, günde bir kitap okumaya çalıştığımız yıllardı. Zamanla gözün tákâtı zayıfladı. Ne var ki, yine de okunacak; daha doğrusu, kendisini okutacak kitap bulunca, okuma temposu kendiliğinden yükselmektedir. Türkçe sevdâlısı Ahmet Turan Alkan'ın "Altıncı Şehir"i de, son yıllarda secde-i sehiv yapmadan okuduğum şeker lezzetindeki eserlerdendir. İşte bu zincirin son halkasına, Mehmet Emiroğlu'nun "Geçmişin Penceresinden" adlı eseri eklenmiştir.

Emiroğlu'nun eseri, bir ilim ve edebiyat şâheseri değildir. Esâsen yazarının, ne böyle bir amacı, ne de bu türlü bir iddiâsı vardır. Ne ki söz konusu eser, rûhâniyetlidir, tasannûsuzdur. İrfan kaynağı olan Emiroğlu'nun "Penceresi" güzeldir. O pencereden içeri giren değerler, insan gönlüne inşirâh bahşetmektedir. Emiroğlu'nun penceresi, hayâtın çirkinlikleri içerisindeki güzellikleri, sıkıntıları içindeki ferahlıkları, süzgeçleyip antan bir yapıya sâhiptir. Bu tür eserler, insanın bilgilerini değil duygularını beslerler.

*

İslâmî literatürde bir menkıbe anlatılır. Bunu, bâzı çevreler Hazret-i Peygamber (s.a.s) ve ashâbına mâl ederek naklederler. Ben ise bunun, Ebû Nuaym el-İsfehânî (ö: 430 / 1039)'nin Hilyet'ül-Evliyâ ve Tabakat'ül-Asfiya adlı on cildlik eserinde, Hz. İsa ve havârîlerine izâfe edilmiş rivâyetini gördüm : "Bir gün, Hz. İsa, havârîleriyle (veyâ Hazret-i Peygamber, bir kısım ashâbıyla) birlikte yürürken, yolun kenârına atılmış, etrâfına pis kokular saçan bir köpek leşine rastlarlar. Çürümeye yüz tutmuş bu leşin yanından geçerken burnunu kapatan havârîler (veyâ bir kısım sahâbe): "Öfff, ne de pis kokuyor!" derler. Aynı manzarayı gören ve, diğerleri gibi, burnu olduğu için aynı pis kokuyu koklayan Hz. İsa (veyâ Hazret-i Peygamber) "Dişleri de, inci gibi ne güzelmış!" buyurur.¹ Bütün hâdiseler bundan ibâret tir. Mârifet, etrâfına pis kokular saçan bir köpek leşi bünyesindeki, inci gibi dişleri fark edebilmektir.

Evliyâ ve asfiyâ denen ermiş ve arınmış kimselerin hayatları, bütünüyle örnek davranışlardan ibâret değildir. Nitekim onlar içinde de pek çok beşerî zaafarla mâlûl olanlar vardır. Ne var ki, derece derece bir kısım

¹ Ebû Nuaym, Hilyet'ül-Evliyâ ve Tabakat'ül-Asfiya, II, 382, Kahire 1351/1933

huylarını arındırabilenler, arınabildikleri kadarıyla çevrelerine ışık saçmaktadırlar: Kimisi cömertliğiyle, kimisi kahramanlığıyla, kimisi nâfiz ferâsetiyle, kimisi yumuşak huyluluğuyla, kimisi hayırseverliğiyle, kimisi adâletiyle, kimisi zâlimleri engellemesi ve mazlûmları kollamasıyla ... temâyüz etmişlerdir. İnsanların arınmış yönünden beslenen bir tek davranış, onların ermişler ve arınmışlar listesine girmesine vesîle olur. Bizim târihimiz, hayatının bir veyâ pek çok yönü menkıbeleşmiş bulunan Âdem Sa- fiyullah ve Muhammed Mustafâ soylu insanlarla doludur.

İmâm-ı Âzam (ö : 150 / 767), İslâm dünyasında hayatı en çok menkıbeleşen âbide şahsiyetlerdendir. Hakkında, "Menâkıb-ı Ebû Hanîfe" ve-yâ "Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam" adıyla bir hayli kitap yazılmıştır. Kendisi, Türklerin tâ baştan beri benimseyegeldikleri Hanefî Mezhebi'nin önderidir. İmâm-ı Âzam, çağının önde gelen ilim adamı ve aynı zamanda bir gönül ehlidir. O, ilmi genişliği yanında, ruhî derinliği de olan seçkinlerdendir. Onun halâka-i tadrîsinde yetişen ve tezgâhında şekillenen iki talebesi vardır ki, İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed diye bilinirler. Birincisi, âlim-bürokrat, ikincisi de âlim-müellif olarak isim yapmıştır. Bu İmâm Muhammed'in, hocası İmâm Âzam Ebû Hanîfe'nin ağzından târihe kayıtlı düşürdüğü bir sözü vardır. Buna göre İmam Âzam Hazretleri şöyle buyurmaktadır : "Ulemânın menkıbe ve sohbet meclislerinden bahsetmek, ben- ce, pek çok ilmî mes'ele anlatmaktan daha faydalıdır. Zîrâ bu tür menkıbeler, bir milletin âdâbını ve ahlâkını yansıtır".²

Çığır açan ve iz bırakan o büyük insan, işin özünü iyi tesbit etmiştir. Gerçekten bir milletin yaşayış tarzını, örfünü, âdetini, ahlâkını, seciyesini en iyi temsil edenler, o milletin içinden çıkan âlimler, ârifler, velîler ve arınmışlar (asfiyâ)'dır. Bunlar, yaşadıkları devrin iddiâsız sâhipleridirler. Bunlar, toplumun hayat damarları ve hikmet pınarlarıdır. Ve bunlar, çevreleri için huzur kaynağı; âşinâsı olanlar için de bir feyiz ve bereket menbâıdır.

Peygamberlerdir ki, etrafına koku saçan cîfenin içindeki "inci gibi diş- ler" in âhengini, tenâsübünü, sanatını ve hikmetini görebilme melekesine

² İbn Abdülberr, Câmî'u Beyân'il-İlmi ve Fazlihi, 1, 153, Kahire 1388/1968, 2. bas.

sâhiptirler. Peygamber ahlâkıyla ahlâklanana, peygamber gidişâtına ayak uyduran ve peygamber mizâcıyla mizaçlanan kimselerde de, derece derece arınmalar husûle gelmektedir. Gözü, kulağı, kalbi ve gönü arınan bu kimseler, hayâtın karışıklık ve bulanıklığı içinde meknûz olan "cevher"i; ve kokuşmuşluğu içindeki "inci gibi dişler"i görebilme melekesi kazanırlar. Tasfiyeli insan olmak bir seviye, tasfiyeli insanı anlayıp tanıyabilmek ise bir başka seviyedir. Bu iki seviyenin alış veriş kurmasıyla irfan cevherinin revâci artar, irfan alış veriş de itibar kazanır.

Toplum olarak iyiden iyiye dünyevileşir gibi olduğumuz bugünlerde, hayâtın kirli, karışık ve bulanık yönlerinden arındırarak uyarılara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu uyarı, bâzen temiz bir ağzın sohbetidir; bâzen irfan mürekkebi ile yazılmış bir kitaptır; bâzen huşû ile yapılmış bir ibâdet; bâzen rûhâniyetli bir türbe ziyâretidir; bâzen de Arş-ı Âzam'ın Sâhibi'ne ve Naîm Cennetleri'ne kadar uzanan bir tefekkürdür.

"Geçmişin Penceresinden"; siyâsetin, ticâretin, çarşı-pazarın, zevk u safânın, geçim sıkıntısının, hastalık kâbûsunun, hattâ kuru ilim kıl ü kaalinin girdâbı içinde kalındığında, cankurtaran simidi rolünü oynayacak bir eserdir. İrfan pazarının müşterisi olmak ne güzeldir!..

Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım

Kemâl Y. AREN

Hürriyet Gazetesi köşe yazarı
Sayın Cüneyt Ülsever'e ithaf olunur:¹

KÜRESELLEŞME

"Sen bir garip çalgıcısın, nene gerek gümüşlü zurna." demeyin.

Ben de sizin dünyanızda yaşıyorum.

Siz rahatsız değil misiniz yani bu kelimedenden?

Efendim?... Duyamadım!

Son senelerde beyinlerimize bistüri ile bu kavramı kazıdılar.

Düşünüyorum: Küre, 'yer küre' lâfının başı olmalı. -sel eki, 'ondan' mâ-nâsına. -leş 'olmak' anlamında fiil eki olsun. Yani kelimenin anlamı: 'Yer küreye âit olmak! Bir diğer ifade ile **"dünyalı olmak."**

Peki be kardeşim ben şimdiye kadar nereliydim? Nüfus kâğıdımda T.C. vatandaşı yazıyor. T.C. de dünya üzerinde koordinatları belli bir ülke.

"Küreselleşme sürecinde gecikmememiz gerekiyor." diyenler, sizler bana ne demek istiyorsunuz? Şunu bir anlatır mısınız?

Kastınız, *"dünya insanları, birbirinize benzeyiniz."* demek ise, bu fizik olarak mümkün değil.

Beyaz, siyaha nasıl benzesin?

Mongol tipi Avrupa insanına nasıl benzer?

Kim eskimolara benzeyebilir?.... Geçelim.

Fiziği benzemeyenin karakteri de benzemez, zira davranışlarımızı genlerimiz, hayat tarzımız ve yaşadığımız coğrafya tayin eder. Bütün bunları tek tip yapamayacağımıza göre siz benden ne olmamı istiyorsunuz? Şunu açık açık bir söyleyin bakalım!

.....

.....

Çok uzaklardan, bu ağır işiten kulaklarımla, daha da çok uzaklardan gelen uğultulu bir ses duyar gibiyim:

Seçebildiğim sözcükler: **"Dolar, dolar, dolar ve yine dolar... düşün ve dolarla söyle!"**

¹ 9 Şubat 2003 Hürriyet İK'daki "21. Yı. Nasıl Bir İnsan İstiyor" başlıklı yazı sebebiyle...

“Ey Türk İngilizce konuş!...”

“Senin küreselleşmen için bu kadarı kâfi!.. Başka bir şey yapman gerekmez.”

“Küreselleşmeyi bu anlamda ve ‘moda’ kılıfı içinde sunuyoruz.”

“Lütfen kabul buyurun!...” Söylemek istedikleriniz bunlar değil mi? Gerisi lâf ü güzaf!

GÖBEKBAĞI MESELESİ

Çifte “Tercüman” gazetesinin medya dünyamıza şeref verdikleri bu günlerde eski bir Tercüman'cı -gazeteci değil, Tercüman Okulları mensubu- olarak benim de söylemek istediğim iki-üç kelâm var. Lütfedip dinler misiniz?

Yıl 1986.

Tercüman Koleji'nin kuruluş yılı.

Ve,

Tercüman Gazetesi'nin de ikbal yılları. Öyle ki, Türkiye gündemini ucundan kıyısından ciddi ciddi belirlediği zamanlar.

Henüz Demirel “*Verdimse ben verdim!*” lâfını etmedi.

Ama, zannederim ağacın köküne kurt girmişti.

Her ne ise...

Tercüman Koleji, Topkapı dışında, Cevizlibağ'da, kanatlarını açmış, uçmaya hazırlanan kartal görüntüsündeki o orijinal mimarili binasında, âlâyı vâlâ ile açıldı. Daha o sene büyük rağbet gördü. Orta Hazırlık Sınıfları'na zannederim üç yüzün üzerinde kayıt yaptı. Yeni açılan bir özel okul için fevkalâde bir durum. Bunda 'TERCÜMAN' isminin büyük payı olduğu aşî-kâr!... Zirâ okul, adından başka hiçbir vasfı ile kendini ispatlamış değil.

Açılışının ikinci veya üçüncü haftasıydı. Rahmetli Kemâl ILICAK, öğretmenlerle bir sohbet toplantısı yaptı. Şimdi o toplantıdan hatırımda kalanları nakledeceğim:

Kurucumuz önce kendisinden bahsetti. Çok çocuklu bir âilenin beşin-

ci çocuğu imiş. Annesi onu köyden Bayburt'a indiği bir gün yolda, eşek üstünde iken dünyâya getirmiş. -Bunları dinlerken pek yadırgadım. Ama sonraları yakınında bulunanlardan öğrendiğime göre rahmetli yeni tanıştığı kimselere bu hâtırasını anlatmayı pek severmiş.- Sonra, içinde bulunduğumuz binânın yapılmış hikâyesine geçti.

Seksenli yıllardan önce, İtalyanlarla geniş çaplı bir basın kuruluşu anlaşması yaptıklarını, o zaman hesaplanan ihtiyaçlara göre bu binayı inşa ettiklerini söyledikten sonra: *"ama, anarşi ve terörün artması sebebiyle İtalyanlar korkup anlaşmayı feshederek, memleketlerine döndüler. Bu bina da elimizde kaldı. Gazete için çok büyük. Nitekim matbaayı yolun karşı tarafına taşıdık. Sonra da arkadaşlarla oturduk, 'Burayı ne yapabiliriz, nasıl değerlendirebiliriz?' diye durumu müzâkare ettik. Alışveriş merkezi yapalım, iş merkezi yapalım, büro büro kiraya verelim, otel yapalım, vs. fikirleri arasında okul açma fikri bana daha câzip geldi. Devlet özel okulluğu teşvik için vergi muafiyeti tanıyor ve kredi veriyor. İş hayatı için bunlar önemli. Böylece Tercüman Koleji'nin kurulma kararı alındı. Bütün bunları anlatmaktan maksadım, burayı TERCÜMAN GAZETESİ'nin devamı saymıyorum."*

Öğretmenlerden biri söz alarak : *"Beyefendi ben Türkçe-Edebiyat öğretmeniyim. Şu anda gazeteniz büyük bir savaş veriyor: YAŞAYAN TÜRKÇE savaşı. Biz de derslerimizde 'YAŞAYAN TÜRKÇE'yi mi kullanalım, yoksa bakanlığın ısrarlı baskıları yönünde 'ÖZTÜRKÇE'yi mi kullanalım?"*

"Hocam az önce ifade ettim: Bu okulun TERCÜMAN GAZETESİ ile hiçbir göbek bağı yok. Bunu anlayın!"

Türkçe öğretmeni soracağına sorduğuna bin pişman oldu. Gerçekten de bu ne anlayışsızlık yâni?... Ve konuşma diğer mevzulara kayarak devam etti.

O konuşmanın ertesindeki günlerde ikinci-üçüncü ağızlardan şöyle bir ikili konuşma duydum: Okulun Yönetim Kurulu içinde de yer almış bulunan rahmetli Ahmet KABAKLI, Kemâl Bey'e: *"Beyefendi, ben de bu okulda edebiyat dersleri vermek isterim!"* demiş; Kemâl Bey: *"Hayrola Ahmet Bey, burayı da köşenize mi benzeteceksiniz?"* yollu bir espri yapmış. -O sıralarda Kabaklı Hoca'nın yazıları basın dünyasında en fazla ses getiren yazılar arasındaydı. Buna rağmen bu espri!...- Bu nahoş söze merhum: *"Köşemden*

rahatsız mısınız? Eğer öyleyse bana şimdiden müsaade!..” cevabını vermiş. Bilâhare Kemâl Bey: *“Şaka canım şaka, hemen alınıyorsun be Ahmet Bey!..”* diyerek durumu kurtarmış ama anlatanın ifadesi *‘Ben Kabaklı Hoca’yı o günkü kadar üzgün görmemiştim!’* oldu.

Her ikisine de Allah Rahmetini nasibetsin!..

Bütün bunları niye anlatıyorsun denirse, bugün, *“Ben asıl Tercüman’ım, sen değilsin!..”* kavgasını verenlere iki anekdot da benden olsun dedim.

Sürç-ü lisan ettimse....

"KARINCA, HUZURA VARINCA" dan ²

-BEYKOZ’da BİR ÇEŞME-

Bugün de, on musluğunun onundan âb-ı hayat fışkıran bu çeşmenin bânisi İSHAK AĞA anlatıyor: *‘Anadolu’da doğduğum köyümde otururken çok zarûret içindeydim. İstanbul’da hemşehrilerimin Gümrük’te hamallık yaparak iyi para kazandıklarını yakınlarına yazdıkları mektuplardan duymuştum. Onların yanlarına gitmek için heveslendim. Bir süre sonra da yollara düştüm. Yürüyerek Üsküdar’a geldim. Öğrendim ki Gümrük karşı tarafta imiş. Baktım bazı kimseler büyük bir sandala doluyorlar, ‘bunlar karşıya geçecekler’ dedim ve ben de bindim, sandalcıya da ‘beni gümrükte indir.’ dedim. ‘Buyurun! dediklerine göre herhalde bedâva geçiyorlar zannettim. Zira hiç param yoktu. Sandalcı kalkarken ‘yolluk’ istemez mi!.. ‘Vermezsen seni götürmem!’ dedi. Yanımda ona verecek hiçbir şeyim yoktu. O halde ‘indir beni’ dedim. Yüzerek gitmekten başka çare yok, derken bazı yolcular, ‘canım şu garibi indirme, biz parasını veririz,’ dediler.*

“Kalktık, sandal, Gümrük’ün önünde yavaşladı, bir salaş önünde durarak beni indirdi. Aradığım gümrük hamallarına bağırarak: ‘Size bir ayı getirdim.’ dedi. Hem birisinin yardımı, hem de kayıkçının hamlesiyle gel-

² Karınca Huzura Varınca. Dursun GÜRLEK. Timaş Yayınları, s. 176-178.

diğim için, söz gücüne gitti ama bir şey diyemedim.

“Hemşerilerim, ırgatbaşına söyleyerek beni de hizmete aldılar. Bir süre orada çalıştım. Aldığım harçlıkların bir kısmını kendime sarfettim, ama bir miktarını da biriktirdim. Bizim gümrüğün önü çöplük gibi bir yerdi. Bir gün orada deniz kenarına atılmış bir tavuk ölüsü gördüm. Fakir bir adam da onu görerek geldi, hemen boğazladı, kesik kafası ile eline alarak hızlı hızlı uzaklaştı. Bu beni meraklandırdı. ‘Ölü tavuğu kesti, yine aldı götürdü, ne iştir,’ dedim, ben de peşine düştüm, bir müddet gittikten sonra yetiştim. Ona bunun sebebini sordum. Dedi ki: ‘Evde karım hasta, uzun zamandır yatıyor. Canı tavuk istemiş, oysa alacak param yok. Ne yapayım diye düşünürken bu ölü tavuğu gördüm. Canlı kestirdim, demek için boğazladım, sevinçle ‘sana tavuk aldım’ diye eve karımın yanına gidiyorum. Buna çok üzüldüm. ‘Sen onu karına yedirme, şunu al, git taze kestir, götür,’ dedim, bütün biriktirdiğim ve tesadüfen yanımda ne kadar param varsa kesesiyle birlikte verdim. Adamcağız sevinçten ağlayarak gitti. Ben de döndüm, gümrüğe geldim. Gemilerle gelen yükleri boşaltarak üç günüm daha geçti. Bir gün saraydan birkaç adam gelerek, yeni gelmiş, lakin ismini bilmedikleri bir hamal arıyorlarmış. Ben de kulak verdim, baktım ki beni târif ediyorlar. Dinleyenler arasından ‘Ayol beni arıyorlar’ dedim. Bu adamlar beni hemen sevinçle yanlarına alıp doğru pâdişahın sarayına götürdüler ve huzuruna çıkardılar. Pâdişah dedi ki:

“Dün gece rüyamda ‘senin bir fakire yardım ettiğini gördüm. Bu hareketini beğendim ve seni taltif etmek için arattım. İşte sen o’sun. Bu yardımın Cenâb-ı Hakk’ın da hoşuna gitti. Bu cihetle seni İstanbul Gümrüğü’ne ‘Emin’³ tâyin ettim.”

“İşte ben de münasebetim olan Beykoz’u uğurlu saydığımdan, çevredeki suları toplayarak 1746’da bu çeşmeyi ve diğer hayratı yaptırdım.”

Bu çeşmenin 1940’lı yıllardaki restorasyonunu merhum Ekrem Hakkı Ayverdi yapmış. Hayır hayra vesile!..

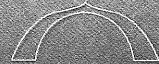
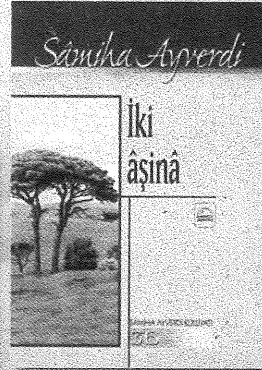
Dursun GÜRLEK Hoca’nın da KARINCA HUZURA VARINCA adlı eseri inşaallahütealâ Hakk katında makbul olup, okuyanların nice hayrına vesile olur.

³ Emin: Müdür.

Vefatının 10. Yılında

Sâmiha Ayverdi'den üç yeni eser

- İki âşinâ
- Hancı
- Millî kültür mes'eleleri ve maarif dâvâmız

KUBBEALTI
NEŞRİYATI

Peykhâne Sokağı
No:3 Çemberlitaş
İSTANBUL
Tel: 0.212. 516 23 56
Faks: 0.212. 638 02 72

<http://www.kubbealti.org.tr>
e-posta: info@kubbealti.org.tr

YENMAK

www.yenmak.com.tr

GÖMLEK PİSTON SEGMAN

Gözetim Merkezi
Otomotör Parçacılık Sektörü
Baylıca Sok. No: 36
42300 Konya / TÜRKİYE
Tel : +90 332 238 8282
Fax : +90 352 235 2566

İstanbul Şube
Yıldırım Posta Caddesi
Alan Sit. No : 1013 - 60
Gayrettepe / İSTANBUL / TÜRKİYE
Tel : +90 212 267 0613 - 14
Fax : +90 212 267 0574

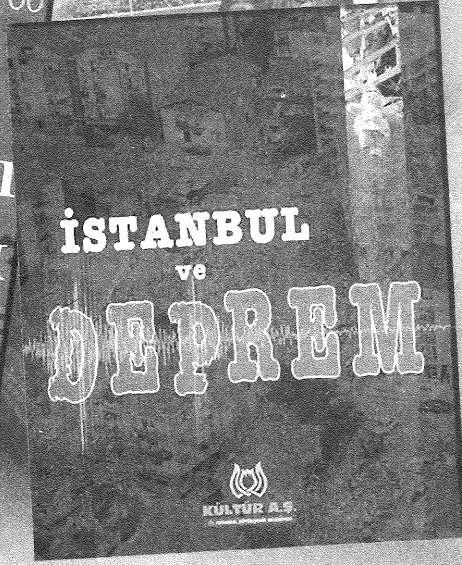
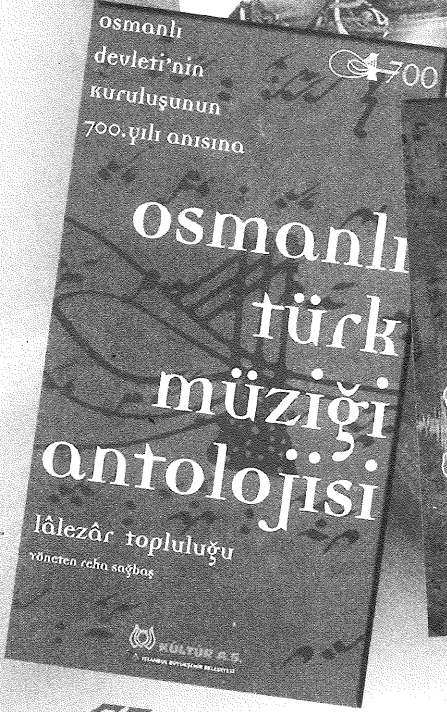
osmanlı koleksiyonu Bursa serisi

Canakkale Seramiği
Kalebodur
SERAMİK BODUR

Dağıtıcı Firma: Kale Pazarlama Tic. A.Ş. Büyükdere Cad. Kale Seramik Binası 4. Kat, Levent, İstanbul. Telefon: 0 212 270 70 00
İhracatçı Firma: Kale Export Dış Tic. A.Ş. Büyükdere Cad. Kale Seramik Binası 4. Kat, Levent, İstanbul. Telefon: 0 212 270 70 00

www.kale.com.tr

KÜLTÜR VE SANAT'IN HER ALANINDA

İSTANBUL KÜLTÜR VE SANAT ÜRÜNLERİ TİCARET A.Ş.

• Fulya Mah. Mevlüt Pehlivan Sk. No:23 Gayrettepe - İstanbul Tel: 0212. 317 77 00 Faks: 0212. 274 58 40

sarkuysan

ELEKTROLİTİK BAKIR SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.

MERKEZ : Sarkuysan İş Merkezi, Şişhane,
Okçumusa cad. No.1 80020
Beyoğlu - İstanbul / Türkiye
Tel. : (0.212) 252 60 00
Fax : (0.212) .251 23 04

FABRİKA : Osmangazi, 41401 Gebze-Kocaeli
Tel. : (0.262) 653 45 07 - 653 26 04
Fax : (0.262) 653 55 12 - 653 27 69

Altın Çini

ALTIN ÇİNİ

KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamalığıl Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60

“Siz rahatınıza bakın”

Güneş Konut Paket Sigortası,
hem evinizi ve eşyalarınızı
20 ayrı riske karşı güvenceye alıyor,
hem de 24 saat Konut Yardım hizmeti sağlıyor.

**Konut Paket
Sigortası**

GÜNEŞ SİGORTA

yarın da güneş doğacak

gunessigorta.com.tr